

CEPOR

Centar za politiku razvoja malih
i srednjih poduzeća i poduzetništva

Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2024.

HBOR

Hrvatska banka za obnovu i razvitak

HAMAG BICORO

CEPOR

Centar za politiku razvoja malih
i srednjih poduzeća i poduzetništva

Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2024.

H^BOR

Hrvatska banka za obnovu i razvitak

HAMAG BIČRO

Autorice (abecednim redom):

Mirela Alpeza
Martina Basarac Sertić
Anamarija Delić
Maja Has
Katica Križanović
Maja Novosel
Sunčica Oberman Peterka
Julia Perić
Nataša Šarlija
Ružica Šimić Banović
Valentina Vučković

Urednice:

Slavica Singer
Mirela Alpeza

Recenzentice:

prof.dr.sc. Vlatka Škokić, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu
prof.dr.sc. Ivona Vrdoljak Raguž, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Dubrovniku

Copyright

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva
Trg J.F. Kennedy-a 7
10000 Zagreb, Hrvatska
www.cepor.hr

Pripremu **Izvešća o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2024.** podržale su
Hrvatska banka za obnovu i razvitak - HBOR i
Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG BICRO.

Hrvatska banka za obnovu i razvitak

Dijelovi ove publikacije smiju se reproducirati bez odobrenja autora, ali bez izmjena i uz podatak o izvoru. U ovoj publikaciji iznesena su mišljenja autora i nužno ne predstavljaju službeno stajalište Hrvatske banke za obnovu i razvitak i Hrvatske agencije za malo gospodarstvo, inovacije i investicije.

Oblikovanje i tisak:

ACT PRINTLAB Čakovec

Zagreb, travanj 2025.

ISSN 1848-3526

Sadržaj

Uvod	6
1. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj 2023. godine (Maja Has i Mirela Alpeza)	7
1.1. Značaj sektora malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu	7
1.2. Financijska performansa sektora malih i srednjih poduzeća	12
1.3. Pokretanje poslovnih pothvata – kroz programe samozapošljavanja	14
1.4. Dinamika osnivanja i zatvaranja poslovnih subjekata	16
1.5. Obrtništvo u Hrvatskoj	17
1.6. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Europskoj uniji u 2023. godini	18
2. Poduzetništvo žena u Hrvatskoj (Sunčica Oberman Peterka i Katica Križanović)	20
2.1. Programi i projekti poticanja razvoja poduzetništva žena	23
3. Imigrantsko poduzetništvo (Valentina Vučković, Martina Basarac Sertić, Ružica Šimić Banović)	29
3.1. Utjecaj globalne geopolitičke situacije na migrantska kretanja	29
3.2. Trendovi imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj iz perspektive Europske unije	31
3.3. Inicijative edukacije i integracije imigrantskih poduzetnika	38
4. Okruženje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj (Maja Novosel)	41
4.1. Politike i programi relevantni za razvoj malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj	41
4.2. Regulatorno okruženje	45
4.3. Razvoj sektora malih i srednjih poduzeća iz perspektive međunarodnih istraživanja	48
4.4. Distribucija kompetencija za donošenje i implementaciju <i>policy</i> odluka	51
5. Pristup financijskim sredstvima (Nataša Šarlija i Maja Has)	53
5.1. Financijsko okruženje u Hrvatskoj	53
5.2. Banke	55
5.3. Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG-BICRO	56
5.4. Kreditne unije	58
5.5. Leasing	60
5.6. Poslovni anđeli	61
5.7. Fondovi rizičnog i vlasničkog kapitala (Private equity - PE, Venture capital - VC)	65
5.8. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR)	66
5.9. Vladini programi bespovratnih poticaja, subvencioniranih kreditnih linija	72
6. Obrazovanje za poduzetništvo (Sunčica Oberman Peterka)	76
7. Pristup informacijama i savjetodavnim uslugama (Anamarija Delić)	86
8. Mala i srednja poduzeća i održivost (Julia Perić)	97
Zaključna razmatranja	109

Popis tablica

Tablica 1:	Struktura poduzeća s obzirom na veličinu od 2019. do 2023. godine.....	8
Tablica 3:	Financijska efikasnost poduzeća u 2022. i 2023. godini	12
Tablica 4:	Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje od 2019. do 2023. godine	15
Tablica 5:	Osnivanje i brisanje registriranih pravnih osoba u 2022. i 2023. godini.....	16
Tablica 6:	Broj aktivnih obrta i zaposlenih u obrtima u Hrvatskoj, stanje u prosincu 2019. do 2023. godine	17
Tablica 7:	Poduzetnička aktivnost po kriteriju rodosti, mjerena TEA indeksom – poslovni pothvati ne stariji od 36 mjeseci prema odrasloj populaciji 18-64 godine starosti.....	21
Tablica 8:	Broj trgovačkih društava prema vlasničkoj strukturi i rodnom kriteriju za razdoblje od 2019. do 2023. godine	22
Tablica 9:	Odobreni krediti po programu Poduzetništvo mladih, žena, početnika i ostalih posebnih segmenata Hrvatske banke za obnovu i razvitak za razdoblje od siječnja 2022. do rujna 2024.	24
Tablica 10:	Broj i iznos odobrenih zajmova za mala i srednja poduzeća u vlasništvu ili suvlasništvu žena u 2023. i 2024. godini	25
Tablica 11:	Izdana jamstva HAMAG-BICRO-a za mala i srednja poduzeća u vlasništvu ili suvlasništvu žena u 2023. i 2024. godini	25
Tablica 12:	Ključne činjenice i brojke iz Svjetskih izvješća o migracijama za 2000. i 2024. godinu	30
Tablica 13:	Udio samozaposlenih u ukupnoj zaposlenosti, osobe u dobi od 15 do 64 godine, prema mjestu rođenja, podaci za 2023. godinu, EU	33
Tablica 14:	Porezi u Hrvatskoj u primjeni od 1.1.2024.	47
Tablica 15:	Ocjena vladinih politika u 2022. i 2023. godini	48
Tablica 16:	Prikaz bodovnih rezultata i ranga Hrvatske na ljestvici Indeks ekonomskih sloboda Zaklade Heritage, 2019.-2023.	49
Tablica 17:	Prikaz bodovnih rezultata za Hrvatsku prema izvješćima <i>Transparency International</i> Hrvatska, 2019.-2023.....	50
Tablica 18:	Prikaz bodovnih rezultata za Hrvatsku prema tematskim područjima istraživanja B-READY 2024.	50
Tablica 19:	Prosječne kamatne stope na kredite za poduzeća u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini	55
Tablica 20:	Pokazatelji poslovanja bankarskog sustava u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini	56
Tablica 21:	ESIF financijski instrumenti u 2022. i 2023. godini	57
Tablica 22:	EPFRR financijski instrumenti za ruralni razvoj u 2022. i 2023. godini	58
Tablica 23:	Podaci Hrvatske udruge kreditnih unija o plasiranim sredstvima u 2022. i 2023. godini	60
Tablica 24:	Aktivni fondovi rizičnog kapitala u Republici Hrvatskoj u 2023. godini	66
Tablica 25:	Plasman kredita HBOR-a prema sektoru malih i srednjih poduzeća u 2022. i 2023. godini.....	67
Tablica 26:	Dodijeljene bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja u 2023. godini	72
Tablica 27:	Poduzetnička aktivnost (novi poslovni pothvati) – TEA*, po obrazovnim razinama, % odrasle populacije	76
Tablica 28:	Poduzetnički atributi prema obrazovnim razinama - % odrasle populacije	76
Tablica 29:	Obrazovanje za poduzetničku kompetenciju, Hrvatska i EU zemlje, 2023.....	77
Tablica 30:	Popis programa iz područja poduzetništva na visokoškolskim institucijama u Hrvatskoj.....	82

Tablica 31:	Poduzetničke potporne institucije	87
Tablica 32:	Institucije poduzetničke infrastrukture upisane u Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture u 2020. i 2024. godini	88
Tablica 33:	Prikaz institucija poduzetničke infrastrukture po županijama u 2024. godini.....	89
Tablica 34:	Ponuda usluga za sektor malih i srednjih poduzeća u poduzetničkim centrima u 2023. godini.....	91
Tablica 35:	Percepcija o kvaliteti komercijalne i profesionalne infrastrukture za podršku razvoja sektora malih i srednjih poduzeća u 2022. i 2023. godini.....	96
Tablica 36:	Prilikom odlučivanja vode računa o UN ciljevima održivog razvoja - % od TEA poduzetnika, s odgovorom DA, 2023. godine	99
Tablica 37:	Prilikom odlučivanja vode računa o UN ciljevima održivog razvoja - % 'odraslih' poduzetnika, s odgovorom DA, 2023. godine	100
Tablica 38:	Rezultati istraživanja po parametrima okolišnog, društvenog i korporativnog upravljanja (2024.).....	105

Popis slika

Slika 1:	Veličina poduzeća i ukupan prihod (milijuni EUR) u 2022. i 2023. godini.....	9
Slika 2:	Veličina poduzeća i broj zaposlenih u 2022. i 2023. godini.....	10
Slika 3:	Veličina poduzeća i izvoz (milijuni EUR) u 2022. i 2023. godini	10
Slika 4:	Ukupna zaposlenost, prihod i izvoz prema veličini poduzeća u 2023. godini	11
Slika 5:	Broj 'dobitaša' i 'gubitaša' u sektoru malih i srednjih poduzeća u 2023. godini, po djelatnostima.....	13
Slika 6:	Stopa samozaposlenosti prema spolu, dobi i zemlji rođenja (EU27, 2023. godina)	32
Slika 7:	Jaz u stopi samozaposlenosti (domaće stanovništvo/imigranti trećih zemalja), 2023. godina	34
Slika 8:	Udio (%) samozaposlenih (poduzetnika) rođenih u trećim zemljama u ukupnoj zaposlenosti (2013. – 2023.).....	35
Slika 9:	Razlika između stope samozaposlenosti žena i muškaraca u ukupnom broju zaposlenih, ovisno o zemlji rođenja, 2023. godina	36
Slika 10:	Samozaposlene osobe sa zaposlenicima (poslodavci), udio (%) u ukupnom broju zaposlenih (prema mjestu rođenja)	37
Slika 11:	Struktura ulaganja poslovnih anđela u Europi u 2023. godini (istraživanje je provedeno u 38 europskih zemalja)	63
Slika 12:	Ulaganja poslovnih anđela po zemljama u odnosu na BDP	64
Slika 13:	EntreComp – okvir poduzetničkih kompetencija	78
Slika 14:	Koristi usvajanja ESG pristupa (2023.).....	101

Uvod

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva je prvi *policy* centar koji se bavi relevantnim temama posvećenim poduzetništvu i sektoru malih i srednjih poduzeća. Osnovan je 2001. godine na temelju sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo Hrvatska. Deset institucionalnih osnivača CEPOR-a lideri su u svojim područjima djelovanja – od akademske zajednice do udruženja gospodarstvenika, razvojnih agencija i poduzetničkih centara. Misija CEPOR-a je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući važnu ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu.

CEPOR od 2011. godine objavljuje godišnje izvješće o stanju sektora malih i srednjih poduzeća. Objavljivanjem izvješća, CEPOR doprinosi kreiranju konzistentne baze informacija koja omogućava donositeljima politika, istraživačima, medijima i široj javnosti uvid u trendove i obrasce promjena u sektoru malih i srednjih poduzeća i odabranim segmentima poduzetničkog ekosustava u Hrvatskoj.

Izvješće o malim i srednjim poduzećima – 2024 je dvanaesto po redu CEPOR-ovo izvješće koje prikazuje najvažnije odrednice poslovanja sektora malih i srednjih poduzeća u 2023. godini (dijelom i u 2022. godini). U Hrvatskoj je u 2023. godini poslovalo više od 156.000 poduzeća. Kao i u velikom broju zemalja svijeta, sektor malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj ima značajno najveći udio u ukupnom broju poduzeća (99,7%). Mala i srednja poduzeća okosnica su gospodarstva, a njihov značaj se prepoznaje kroz udio u zaposlenosti, ukupno ostvarenom prihodu i izvozu. U 2023. godini je sektor malih i srednjih poduzeća ostvario udio od 72% u ukupnoj zaposlenosti, 54% u ukupnom prihodu te 46% u izvozu.

Podaci prezentirani u Izvješću rezultat su analize sekundarnih izvora podataka objavljenih pretežito u izvješćima institucija koje su, prema svojoj misiji, odgovorne i/ili prate stanje i razvoj sektora malih i srednjih poduzeća, te međunarodnih istraživanja (posebno Global Entrepreneurship Monitor – GEM) koja evaluiraju kvalitetu poduzetničkog okruženja. U Izvješću su, pored financijskih pokazatelja performansi sektora, opisane aktivnosti koje su u 2022. i 2023. godini provodile institucije odgovorne za kvalitetu okruženja u kojem djeluju mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj. Izvješće obuhvaća pregled najvažnijih aspekata okruženja u kojem djeluju mala i srednja poduzeća – od regulatornog okvira, izvora financiranja, dostupnosti obrazovnih programa za poduzetničku aktivnost do raspoloživosti savjetodavnih usluga. Izvješće prikazuje i najvažnije aspekte poduzetničke aktivnosti žena i imigranata, te važnost implementacije kriterija održivog razvoja (ESG – Environmental, Social and Governance).

Elektronska verzija Izvješća dostupna je na web stranici CEPOR-a (www.cepor.hr).

Zahvaljujemo Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak (HBOR) te Hrvatskoj agenciji za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) za financijsku podršku u pripremi Izvješća.

1. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj 2023. godine *(Maja Has i Mirela Alpeza)*

Kriteriji razvrstavanja subjekata u sektoru malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj definirani su *Zakonom o računovodstvu* i *Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva*. U izradi Izvješća o malim i srednjim poduzećima – 2024. korištena je kategorizacija poduzeća temeljena na *Zakonu o računovodstvu*¹ koji poduzeća razvrstava na mikro, mala, srednja i velika na temelju iznosa ukupne aktive, iznosa prihoda i prosječnog broja radnika tijekom poslovne godine.

U poglavlju su prikazani i analizirani izabrani pokazatelji poslovanja malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj u 2023. godini poput broja zaposlenih, ukupnih prihoda te financijskih i izvoznih rezultata poslovanja. S ciljem boljeg razumijevanja promjena u poslovnom okruženju s kojima su se susretala hrvatska poduzeća u 2023. godini, pokazatelji poslovanja uspoređeni su sa stanjem u 2022. godini, dok se u određenim slučajevima, s ciljem uočavanja trendova, koristi prikaz za petogodišnje razdoblje, od 2019. do 2023. godine.

1.1. Značaj sektora malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu

U Hrvatskoj je u 2023. godini poslovalo više od 156.000 poduzeća. Ukupan broj poduzeća u petogodišnjem razdoblju od 2019. do 2023. godine povećao se za 15%. Kao i u velikom broju zemalja svijeta, sektor malih i srednjih poduzeća² u Hrvatskoj ima značajno najveći udio u ukupnom broju poduzeća (99,7%) (Tablica 1).

1 Mikro poduzetnici su oni koji prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta: 1) Ukupna aktiva 450.000,00 EUR; 2) Neto prihod 900.000,00 EUR; 3) Prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 10 radnika.

Mali poduzetnici su oni koji nisu mikro poduzetnici i ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta: 1) Ukupna aktiva 5.000.000,00 EUR; 2) Neto prihod 10.000.000,00 EUR; 3) Prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 50 radnika.

Srednji poduzetnici su oni koji nisu ni mikro ni mali poduzetnici i ne prelaze granične pokazatelje u dva od tri sljedeća uvjeta: 1) Ukupna aktiva 25.000.000,00 EUR; 2) Neto prihod 50.000.000,00 EUR; 3) Prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 250 radnika.

Veliki poduzetnici su poduzetnici koji prelaze granične pokazatelje u najmanje dva od tri uvjeta iz definicije srednjih poduzetnika; banke, štedne banke, stambene štedionice, društva za osiguranje, leasing-društva, mirovinska društva i sl.

Izvor: Zakon o računovodstvu, NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20, 114/22, 82/23, 85/24

2 U cijelom tekstu Izvješća, „sektor malih i srednjih poduzeća“ odnosi se na mikro, mala i srednje velika poduzeća.

Tablica 1: Struktura poduzeća s obzirom na veličinu od 2019. do 2023. godine

	2019.		2020.		2021.		2022.		2023.	
	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%	Broj subjekata	%
Sektor malih i srednjih poduzeća	135.890	99,7	138.618	99,7	143.887	99,7	150.442	99,7	155.687	99,7
Mikro poduzeća	122.403		124.348		129.620		134.587		137.950	
Mala poduzeća	11.962		12.638		12.678		14.102		15.748	
Srednja poduzeća	1.525		1.632		1.589		1.753		1.989	
Velika poduzeća	370	0,3	391	0,3	372	0,3	404	0,3	458	0,3
Ukupno	136.260	100	139.009	100	144.259	100	150.846	100	156.145	100

Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2020., 2021., 2022., 2023.

U 2023. godini povećava se broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim poduzećima, dok u mikro poduzećima broj zaposlenih stagnira u odnosu na prethodnu godinu. Najznačajnije povećanje je vidljivo u velikim poduzećima u kojima je u 2023. godini otvoreno više od 18.500 novih radnih mjesta. U odnosu na 2022. godinu, u 2023. godini prihodi su se povećali u svim kategorijama poduzeća, a najznačajnije povećanje prihoda zabilježeno je u velikim (13%) te srednjim (11%) poduzećima (Tablica 2).

Tablica 2: Veličina poduzeća i zaposlenost, ukupan prihod i izvoz u 2022. i 2023. godini

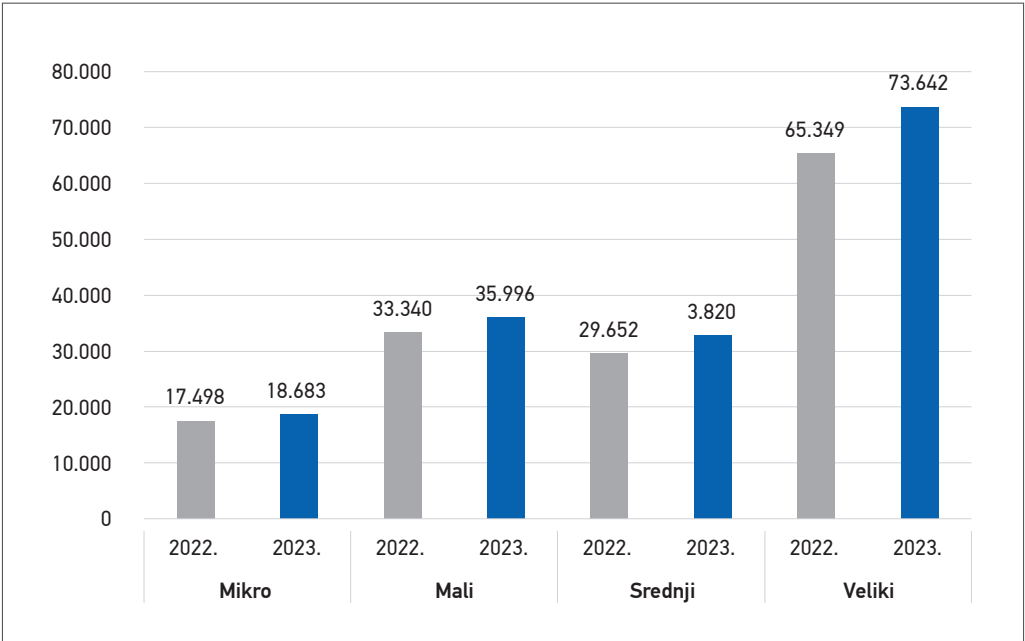
Ekonomski kriterij valorizacije sektora	Veličina poduzeća							
	Mikro		Mala		Srednja		Velika	
	2022.	2023.	2022.	2023.	2022.	2023.	2022.	2023.
Broj zaposlenih	273.576	273.474	266.262	280.543	186.708	187.446	269.667	288.196
Zaposlenost (udio) ³	27,5%	26,6%	26,7%	27,2%	18,7%	18,2%	27,1%	28%
Ukupan prihod (mil. EUR)	17.498	18.683	33.340	35.996	29.652	32.820	65.349	73.642
Ukupan prihod (udio)	12%	11,6%	22,9%	22,3%	20,3%	20,4%	44,8%	45,7%
Izvoz (mil. EUR)	2.047	2.026	6.153	5.819	7.603	7.659	19.097	18.042
Izvoz (udio)	5,9%	6%	17,6%	17,3%	21,8%	22,8%	54,7%	53,8%

Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2021., 2022., 2023.

3 Moguća su neznatna odstupanja u zbroju ukupnog udjela (100%) zbog zaokruživanja iznosa.

U 2023. godini u odnosu na 2022. godinu, prihodi u mikro poduzećima su porasli 6,7%, u malim poduzećima 8%, srednjim poduzećima 10,7% te velikim poduzećima 12,7%. (Slika 1).

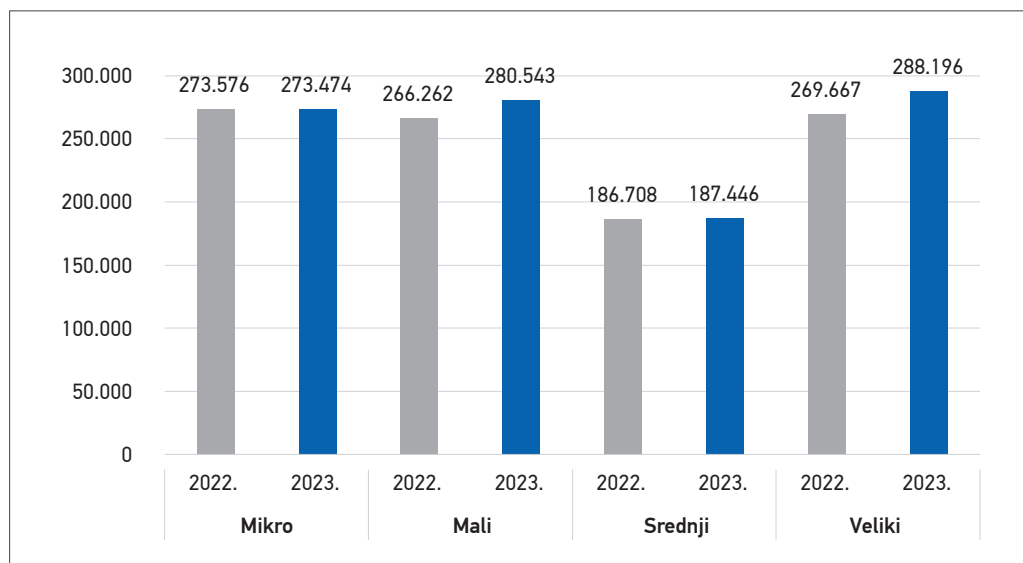
Slika 1: Veličina poduzeća i ukupan prihod (milijuni EUR) u 2022. i 2023. godini

Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2022. i 2023.

U 2023. godini kreirano je više od 33.000 novih radnih mjesta na razini svih poduzeća. Najviše novih radnih mjesta je kreirano u velikim poduzećima – više od 18.500 novih radnih mjesta te malim poduzećima – više od 14.000 novih radnih mjesta (Slika 2).

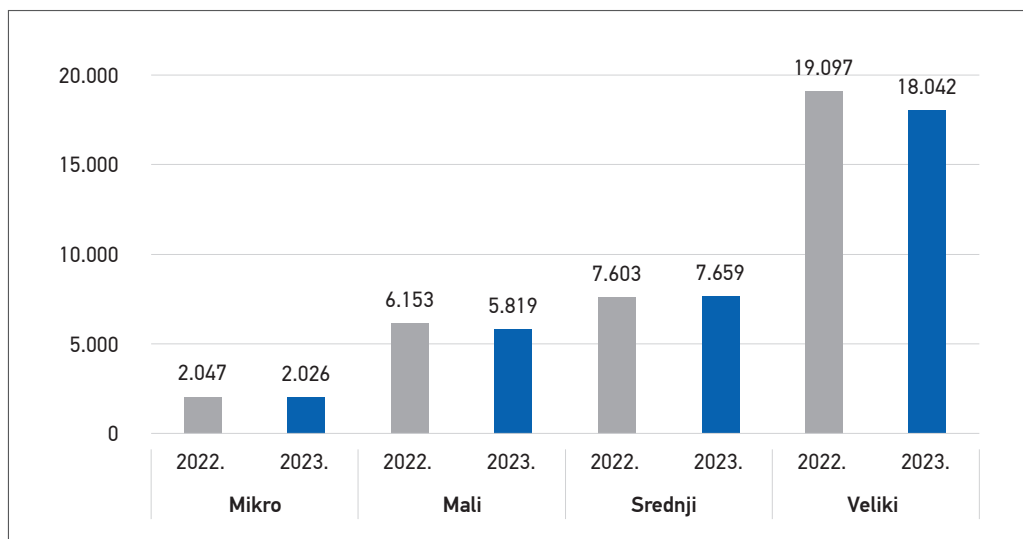
Slika 2: Veličina poduzeća i broj zaposlenih u 2022. i 2023. godini

Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2022. i 2023.

U 2023. godini na razini svih poduzeća je ostvaren izvoz manji za 1,4 milijarde EUR u odnosu na 2022. godinu. U mikro poduzećima se izvoz smanjio za 1%, u malim za 5,4 % i velikim za 5,5%. U srednjim poduzećima je primjetno blago povećanje izvoza za 1% (Slika 3).

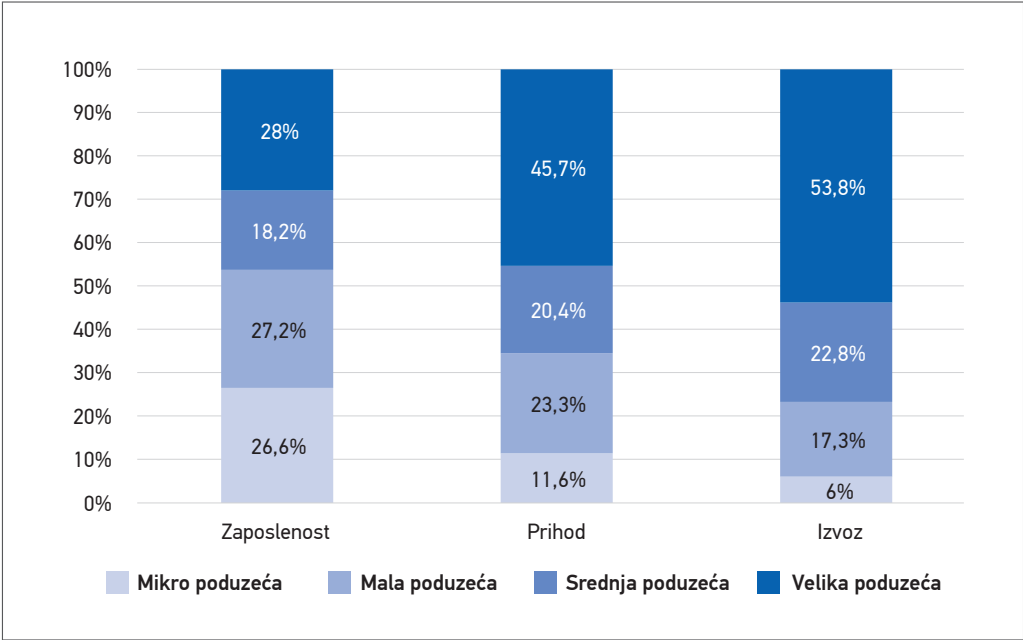
Slika 3: Veličina poduzeća i izvoz (milijuni EUR) u 2022. i 2023. godini

Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2022. i 2023.

Na slici 4 prikazane su razlike među mikro, malih, srednjih i velikih poduzeća s obzirom na njihov doprinos zaposlenosti, ukupnom prihodu i izvozu u 2023. godini. U 2023. godini sektor malih i srednjih poduzeća zapošljavao je 72% zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih te ostvario 54% ukupnog prihoda i 46% ukupnog izvoza realiziranog na razini Hrvatske. Ove brojke naglašavaju ključnu ulogu sektora malih i srednjih poduzeća u hrvatskom gospodarstvu.

Slika 4: Ukupna zaposlenost, prihod i izvoz prema veličini poduzeća u 2023. godini

Izvor: Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2022. i 2023.

Najveći broj malih i srednjih poduzeća u 2023. godini je poslovao u djelatnosti *trgovine na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala* (18%), *stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti* (16%) te *građevinarstvo* (14%). Od ukupnog broja zaposlenih u sektoru malih i srednjih poduzeća, najveći udio je bio zaposlen u *prerađivačkoj industriji* (21%), *trgovini na veliko i malo* (16%) te *građevinarstvu* (15%).⁴

Prema geografskoj rasprostranjenosti, najveći broj mikro, malih i srednjih poduzeća u 2023. godini je poslovao u Gradu Zagrebu (33%), Splitsko – dalmatinskoj županiji (11%), Istarskoj i Primorsko – goranskoj županiji (8%). Od ukupnog broja malih i srednjih poduzeća, najmanji broj posluje u Virovitičko – podravskoj županiji (0,9%) te Požeško – slavonskoj i Ličko – senjskoj županiji (0,7%). Gotovo 50% od ukupnog broja zaposlenih u sektoru malih i srednjih poduzeća je zaposleno u poduzećima koja posluje u Gradu Zagrebu (31%), Splitsko – dalmatinskoj županiji (10%) te Primorsko – goranskoj županiji (7,1%).⁵

4 FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja za 2022. i 2023. godinu

5 Ibidem

1.2. Financijska performansa sektora malih i srednjih poduzeća

U 2023. godini hrvatski poslovni sektor ostvario je pozitivan konsolidirani rezultat, gotovo 40% veći u odnosu na 2022. godinu. Ovom rezultatu doprinijelo je povećanje ukupne dobiti u 2023. godini za 15,7% te istovremeno smanjenje ukupnih gubitaka za 26% u odnosu na 2022. godinu (Tablica 3). U 2022. godini su jedino mikro poduzeća ostvarila negativan konsolidirani rezultat iskazavši gubitak od 103 milijuna EUR. U 2023. godini su sve kategorije poduzeća ostvarila konsolidirani pozitivan financijski rezultat. U 2023. godini u ukupno iskazanom gubitku na razini hrvatskog gospodarstva najveći udio imaju mikro poduzeća (38,4%), dok u ukupnoj ostvarenoj dobiti najveći udio imaju velika poduzeća (33,3%).

Tablica 3: Financijska efikasnost poduzeća u 2022. i 2023. godini

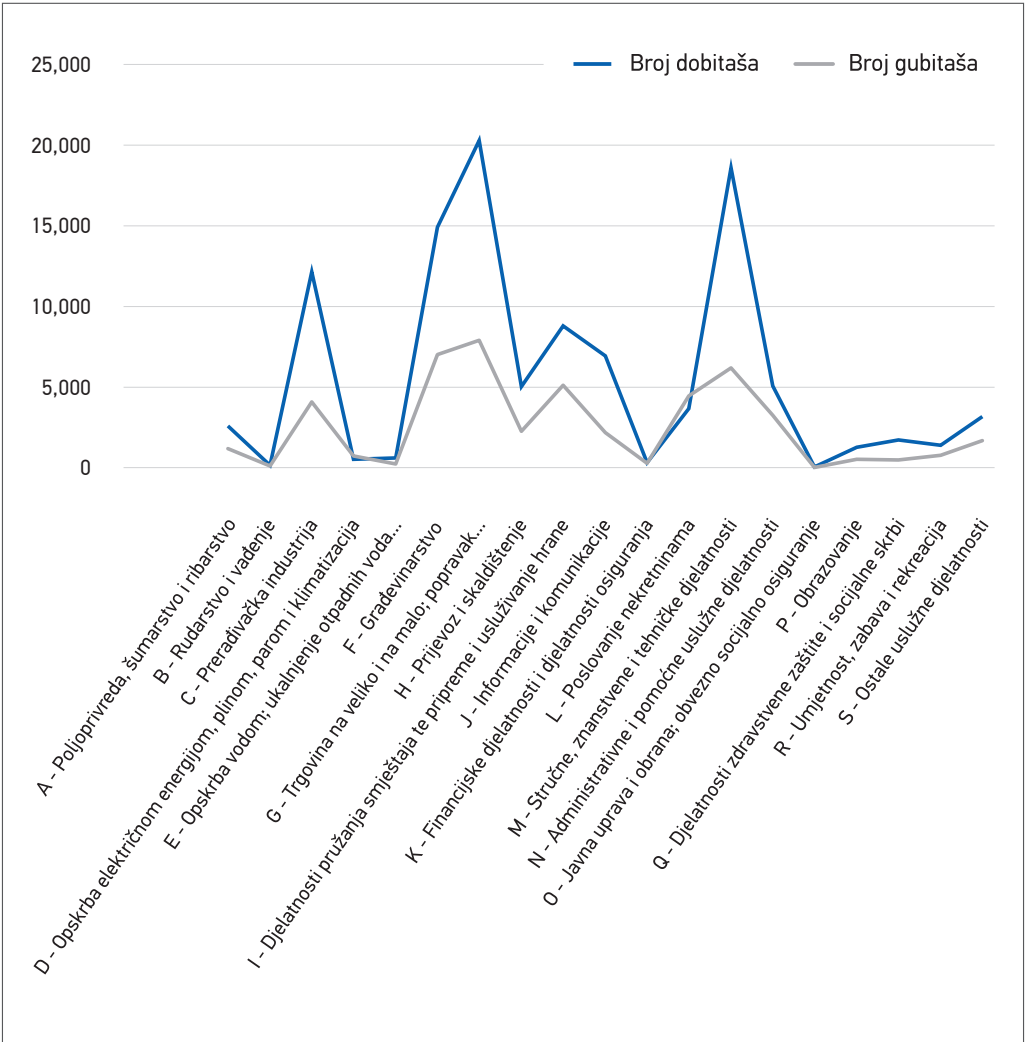
Poduzeća	2022.		2023.	
	Milijun EUR	%-ni udio	Milijun EUR	%-ni udio
Mikro				
Dobit	2.070	20,8	2.386	20,7
Gubitak	2.173	58,3	1.057	38,4
Konsolidirani rezultat – neto dobit/gubitak	-103	-	1.329	15,2
Mala				
Dobit	2.648	26,6	2.910	25,3
Gubitak	639	17,1	552	20,0
Konsolidirani rezultat – neto dobit/gubitak	2.009	32,3	2.358	26,9
Srednja				
Dobit	2.224	22,3	2.388	20,7
Gubitak	217	5,8	289	10,5
Konsolidirani rezultat – neto dobit/gubitak	2.007	32,2	2.100	24,0
Velika				
Dobit	3.009	30,2	3.830	33,3
Gubitak	699	18,8	856	31,1
Konsolidirani rezultat – neto dobit/gubitak	2.310	37,1	2.975	34,0
Ukupno⁶				
Dobit	9.951		11.515	
Gubitak	3.728		2.753	
Konsolidirani rezultat – neto dobit/gubitak	6.223		8.761	

Izvor: Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2021., 2022., 2023., FINA, 2024.

6 Moguća su neznatna odstupanja u zbroju ukupnog udjela (100%) zbog zaokruživanja iznosa.

Kao rezultat poslovanja tijekom 2023. godine, u sektoru malih i srednjih poduzeća, 107.384 poduzeća je ostvarilo dobit, dok je 48.303 poduzeća iskazalo gubitak. U odnosu na 2022. godinu kada je 111.866 poduzeća ostvarilo dobit te 43.821 poduzeća iskazalo gubitak, broj 'dobitaša' se smanjio za 4% dok se broj 'gubitaša' povećao za 10%. Razlika u broju 'dobitaša' i 'gubitaša' po područjima djelatnosti je vidljiva na slici 5.

Slika 5: Broj 'dobitaša' i 'gubitaša' u sektoru malih i srednjih poduzeća u 2023. godini, po djelatnostima

Izvor: FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja, GFI, 2022. i 2023.

Od ukupnog broja poduzeća koja su u 2023. godini ostvarila dobit u sektoru malih i srednjih poduzeća, najveći udio poduzeća je obavljao djelatnost *trgovine na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala* (18,9%), *stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti* (17,3%), *građevinarstva* (13,9%) te *prerađivačke industrije* (11,3%). Najveći broj poduzeća koja su iskazala gubitke u 2023. godini poslovao je gotovo u istim djelatnostima – *djelatnost trgovine na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala* (16,3%), *građevinarstva* (14,5%) te *stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti* (12,8%). Razlika između ‘dobitaša’ i ‘gubitaša’ bila je najveća u djelatnostima *trgovine na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala, stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima, prerađivačkoj industriji i građevinarstvu*, u kojima je broj ‘dobitaša’ uvelike nadjačao broj ‘gubitaša’. Jedine dvije djelatnosti u kojima je u 2023. godini broj ‘gubitaša’ bio veći od broja ‘dobitaša’ jesu djelatnosti *opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija te poslovanje nekretninama*⁷ (Slika 5).

U 2023. godini, najveći broj ‘dobitaša’ i ‘gubitaša’ u sektoru malih i srednjih poduzeća, poslovao je u Gradu Zagrebu, Splitsko – dalmatinskoj županiji, Primorsko – goranskoj županiji i Istarskoj županiji što je očekivano s obzirom na to da se najveći broj poduzeća nalazi u navedenim županijama.

1.3. Pokretanje poslovnih pothvata – kroz programe samozapošljavanja

Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) kroz dodjelu potpora za samozapošljavanje provodi mjere aktivne politike zapošljavanja i pruža financijsku podršku osobama prijavljenim u evidenciju nezaposlenih koje kroz realizaciju poduzetničkog pothvata rješavaju pitanje svoje nezaposlenosti.

Potpora za samozapošljavanje je mjera aktivne politike zapošljavanja kojoj je cilj pružanje financijske podrške nezaposlenim osobama za pokretanje vlastitog posla. Tijekom 2023. godine mjera potpore za samozapošljavanje bila je usmjerena na tri segmenta: potpora za samozapošljavanje, potpora za samozapošljavanje – zeleno/digitalno te mobilnost radne snage – biram Hrvatsku.

Cilj mjere potpore za samozapošljavanje je pružanje financijske podrške koja se dodjeljuje nezaposlenim osobama za pokrivanje troškova osnivanja poslovnih pothvata. U 2023. godini visina potpore za samozapošljavanje iznosila je od 7.000 EUR do 15.000 EUR ovisno o djelatnosti u kojoj se pokreće poslovni pothvat.

Cilj mjere potpore za samozapošljavanje – zeleno/digitalno je pružanje financijske podrške nezaposlenim osobama pri pokretanju poslovnih pothvata koji zadovoljavaju kriterije zelenog ili digitalnog radnog mjesta.⁸ U 2023. godini visina potpore za samozapošljavanje iznosila je od

7 FINA (2024). Registar godišnjih financijskih izvještaja za 2022. i 2023. godinu

8 Zelena radna mjesta su:

a) radna mjesta u gospodarskim subjektima koji proizvode zelene proizvode i/ili pružaju zelene usluge odnosno koji se bave okolišno održivom djelatnošću, te radna mjesta koja se izravno odnose na procjenu usklađenosti s okolišnim standardima i provedbu okolišnih propisa/standarda, osiguravaju obrazovanje i obuku vezano uz zelene tehnologije i prakse te povećavaju opću razinu svijesti javnosti o pitanjima okoliša.

b) radna mjesta koja doprinose zelenoj transformaciji poslovanja gospodarskih subjekata tj. koja se odnose na

10.000 EUR do 20.000 EUR ovisno o djelatnosti u kojoj se pokreće poslovni pothvat.

Cilj mjere mobilnost radne snage – biram Hrvatsku je osnažiti gospodarsku aktivnost, posebice u gospodarski slabije razvijenim i demografski oslabljenim područjima s naglaskom na ruralna područja Slavonije, zaleđa dalmatinskih županija, Banovine, Korduna, Like, Gorskog kotara i otoka te poticati povratak aktivnog radnog stanovništva iz država Europskog gospodarskog prostora, Švicarske Konfederacije i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, Argentine, Australije, Brazila, SAD-a, Čilea, Kanade i Novog Zelanda.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje⁹, *Potpore za samozapošljavanje* u 2023. godini koristilo je 5.434 novouključenih osoba, što je 14,8 % manje nego u 2022. godini (Tablica 4).

Tablica 4: Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje od 2019. do 2023. godine

Godina	Broj samozaposlenih osoba - novih korisnika potpore za samozapošljavanje HZZ-a	Broj samozaposlenih - koji su završili ugovore o korištenju potpora za samozapošljavanje HZZ-a	Ukupan broj korisnika potpora za samozapošljavanje HZZ-a u godini
2019.	8.723	6.540	15.069
2020.	3.778	8.555	12.307
2021.	6.332	1.584	10.084
2022.	6.378	2.870	14.878
2023.	5.434	6.207	17.442

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2024.

Od ukupnog broja samozaposlenih osoba u 2023. godini 40% su bile žene, a više od polovice osoba (64%) imalo je srednjoškolsku razinu obrazovanja. Najveći broj novouključenih osoba u potporu za samozapošljavanje pripadao je dobnoj skupini 25 – 29 godina (20,6 %) te dobnoj skupini 30 – 34 godina (21%). Najzastupljenije djelatnosti u kojima je dodijeljena potpora za samozapošljavanje u 2023. godini su *građevinarstvo* (28%), *stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti* (16%) te *ostale uslužne djelatnosti* (15%).

.....
stvaranje i/ili održavanje ekološki prihvatljivih proizvodnih procesa ili smanjeno korištenje prirodnih resursa u gospodarskom subjektu.

Digitalna radna mjesta su radna mjesta i poslovi za čije obavljanje osoba mora posjedovati visoko specijalizirane, napredne IKT vještine, odnosno posjedovati znanja u sljedećim područjima: programiranje, razvoj aplikacija, digitalna poslovna analiza, digitalni marketing i kreiranja sadržaja, digitalni dizajn i vizualizacija podataka, upravljanje digitalnim proizvodima, podatkovna znanost, dizajn korisničkog iskustva, robotika, razvoj algoritama i/ili proizvoda koji koriste umjetnu inteligenciju/strojno učenje, rješenja za internet stvari (senzori, pametni kućanski uređaji) i dr.

9 Hrvatski zavod za zapošljavanje (2024). Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u 2023. godini. Zagreb: HZZ

1.4. Dinamika osnivanja i zatvaranja poslovnih subjekata

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku¹⁰ u 2023. godini u Hrvatskoj je osnovano 15.911 pravnih osoba, što je 5,6% manje u usporedbi s 2022. godinom. U 2023. godini brisano je ukupno 46.411 pravnih osoba što je 45.400 pravnih osoba više nego 2022. godine (Tablica 5).

Tablica 5: Osnivanje i brisanje registriranih pravnih osoba u 2022. i 2023. godini

Osnivanje	2022.	2023.	Promjena
Trgovačka društva	15.340	14.628	- 4,6%
Ostali	1.514	1.282	- 15,3%
Ukupno	16.854	15.911	- 5,6%
Brisanje	2022.	2023.	Promjena
Poduzeća i zadruge	2	421*	20.950%
Trgovačka društva	342	45.404*	13.176%
Ostali	663	586	-11,6%
Ukupno	1.011	46.411	4.490,6%

Izvor: Državni zavod za statistiku (2024). Broj i struktura poslovnih subjekata u prosincu 2023., Priopćenje br. POSL-2023-1-1/4

* Značajno povećanje broja brisanih poduzeća rezultat je umrežavanja Državnog zavoda za statistiku - Službe administrativnog poslovnog registra s bazama Trgovačkog suda koje omogućuje ažurnije podatke o poslovnoj dinamici. Do 2023. godine su brisanja provedena prema prijavama stranaka, a nakon umrežavanja se podaci o brisanjima ažuriraju jednom mjesečno prema podacima o brisanjima koja su provedena na Trgovačkom sudu. Brisanja se odnose na zaključenja stečaja, zaključenja likvidacije i prestanak po skraćenom postupku bez likvidacije.

¹⁰ Državni zavod za statistiku (2024). Broj i struktura poslovnih subjekata u prosincu 2023., Priopćenje br. POSL-2023-1-1/4

1.5. Obrtništvo u Hrvatskoj

U hrvatskom gospodarstvu značajnu poslovnu aktivnost ostvaruju obrti. Tijekom 2023. godine u Hrvatskoj je bilo aktivno 112.180 obrta što je u odnosu na 2022. godinu povećanje od gotovo 10%. U ukupnom broju aktivnih trgovačkih društva obrti su ostvarili udio od 44,1%, dok su u ukupnom broju zaposlenih osoba u pravnim subjektima sudjelovali s udjelom od 12,8%. Nakon 2020. godine moguće je uočiti rast broja zaposlenih u obrtima. U 2023. godini aktivni obrti su zapošljavali 212.355 osoba (uključujući vlasnike/ortake obrta i njihove djelatnike) što je povećanje od 6,2% u odnosu na 2022. godinu (Tablica 6).

Tablica 6: Broj aktivnih obrta i zaposlenih u obrtima u Hrvatskoj, stanje u prosincu 2019. do 2023. godine

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Broj aktivnih obrta	88.640	90.968	96.620	102.153	112.180
<i>Udio u aktivnim trgovačkim društvima</i>	41,1%	40,9%	41,9%	42,4%	44,1%
Broj zaposlenih u obrtima	186.696	186.000	194.780	199.928	212.355
<i>Udio zaposlenih u obrtima u ukupno zaposlenima</i>	12,1%	12,2%	12,4%	12,3%	12,8%

Izvor: Obrtništvo u brojkama, Hrvatska obrtnička komora, prosinac 2023., prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Regionalna raspodjela broja aktivnih obrta po županijama u 2023. godini je pretežno nepromijenjena, pa je tako kao i prethodnih godina, najviše obrta bilo aktivno u Gradu Zagrebu (20,1%), potom u Splitsko – dalmatinskoj županiji (12,8%) te Primorsko – goranskoj županiji (9,4%) i Istarskoj županiji (8,6%). Najmanje aktivnih obrta bilo je u Ličko – senjskoj županiji (1,1%), Požeško – slavonskoj županiji (1,2%), te Virovitičko – podravskoj županiji (1,3%).

Više od polovice aktivnih obrta u Hrvatskoj u 2023. godini je pripadalo cehu¹¹ uslužnog zanatstva (54,3%), potom cehu ugostiteljstva i turizma (10,3%), prijevozu osoba i stvari (8,3%) te trgovine (7,8%). Najmanji udio od 3,5% u cehovskom ustroju pripadao je cehu ribarstva, marikulture i poljodjelstva.

U 2023. godini najveći udio od 27,2% aktivnih obrta pripadao je branši¹² *uslužni obrti – intelektualne usluge* (30.496 obrta), potom branši *ugostiteljstvo i turizam* (11.549 obrta – 10,3%) te branši *uslužni obrti – graditeljstvo* (10.289 obrta – 9,2%). Najmanji broj aktivnih obrta poslovao je u branši *uslužnih obrta – vađenje ruda* (32 obrta) te *proizvodni obrti – kemikalije* (78 obrta).

11 Ceh je oblik strukovnog povezivanja na razini područne obrtničke komora radi usklađivanja i rješavanja stručnih i ostalih pitanja od zajedničkog interesa za članove ceha.

12 Branša predstavlja granu neke djelatnosti, struku, područje. Obrt može pripadati u jednu ili više branši.

U školskoj godini 2023./2024. upisano je 4.524 učenika u Jedinostveni model obrazovanja (JMO) za obrtnička zanimanja. Najviše učenika je upisano u županijama Grad Zagreb i Zagrebačka županija (29,4%), a promatrano prema zanimanjima, najviše učenika je upisano u programe za frizera (15,6%), automehatroničara (8,7%) te automehaničara (8,6%). U odnosu na prethodne dvije školske godine u 2023./2024. godini je upisano više učenika (268 više u odnosu na 2022./2023. i 151 više u odnosu na 2021./2022.)

U 2023. godini ispit o stručnoj osposobljenosti položilo je 770 kandidata, što je 55 ispita više nego u 2022. godini te 112 ispita više nego u 2021. godini. Najviše ispita o stručnoj osposobljenosti položeno je u sljedećim zanimanjima: priprematelj jednostavnih jela i slastica, keramičar i poslužitelj jela i pića. Najviše ispita o stručnoj osposobljenosti položeno je u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji (25%), te Istarskoj županiji (9%), a najmanje u Karlovačkoj županiji (1%) te u Ličko – senjskoj županiji (0,9%).

U 2023. godini majstorske ispite položilo je 777 kandidata, što je 21 ispit više nego u 2022. godini te 107 ispita manje nego u 2021. godini. Najviše majstorskih ispita položeno je za majstorska zvanja – elektroinstalater, frizer, kuhar i autoserviser. Najviše majstorskih ispita položeno je u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji (18%), Osječko – baranjskoj županiji (9,3%) te Splitsko – dalmatinskoj županiji (8,8%), a najmanje u Ličko – senjskoj županiji (0,5%) te Bjelovarsko – bilogorskoj županiji i Dubrovačko – neretvanskoj županiji (1,7%).

1.6. Stanje sektora malih i srednjih poduzeća u Europskoj uniji u 2023. godini

Prema *Godišnjem izvješću o malim i srednjim poduzećima u Europskoj uniji 2023/2024*¹³, u Europskoj uniji u 2023. godini bilo je aktivno nešto više od 25 milijuna mikro, malih i srednjih poduzeća koja su činila 99,8% svih poduzeća koja posluju u sektoru nefinancijskih usluga¹⁴. Europski sektor malih i srednjih poduzeća u 2023. godini je zapošljavao više od 88 milijuna ljudi što je nešto manje od dvije trećine (65,2%) ukupno zaposlenih u sektoru nefinancijskih usluga te je kreirao više od polovice (53,1%) ukupno kreirane dodane vrijednosti u sektoru nefinancijskih usluga. Najbrojnija poduzeća na razini EU27 u 2023. godinu su bila mikro poduzeća (više od 24 milijuna) koja su zapošljavala više od 40 milijuna zaposlenika.

Tri najznačajnije djelatnosti u kojima su u 2023. godini poslovala poduzeća sektora malih i srednjih poduzeća EU27 su građevinarstvo (26% od ukupnog broja malih i srednjih poduzeća EU27) maloprodaja (23%) i turizam (15%).

Broj novih registracija poduzeća u EU27 zabilježio je porast od 2,6% u 2023. godini, nakon razdoblja stagnacije u 2022. godini. Broj zatvaranja poduzeća je u 2023. godini također bio u

13 Europska komisija (2024). Annual report on European SMEs 2023/2024. Brussels: European Commission. Dostupno na: https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/sme-performance-review_hr. preuzeto: 20.12.2024.

14 Nefinancijski poslovni sektor uključuje sve sektore gospodarstva osim sljedećih: „poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo” (NACE kod A), „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja” (NACE kod K), „javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje” (NACE kod O), „obrazovanje” (NACE kod P), „ljudsko zdravlje i socijalni rad” (NACE kod Q), „umjetnost, zabava i rekreacija” (NACE kod R), „ostale uslužne djelatnosti” (NACE kod S), „aktivnosti kućanstava kao poslodavaca; nediferencirane djelatnosti kućanstava za proizvodnju dobara i usluga za vlastite potrebe” (NACE kod T) i „djelatnosti ekstrateritorijalnih organizacija i tijela” (NACE kod U).

porastu (10,3% u 2022. i 13% u 2023.). Najveći porast broja registracija poduzeća zabilježen je u Njemačkoj (23,2%), dok je, s druge strane, u Irskoj identificiran najznačajniji pad (-37,6%). Najveće smanjenje broja stečajeva zabilježeno je u Hrvatskoj (-22,3%), dok je u Mađarskoj zabilježen najveći porast (155,3%), a potom slijede Nizozemska i Estonija (54,1% i 51,7%).

U 2023. godini inflacija je predstavljala velik izazov u poslovanju sektora malih i srednjih poduzeća EU27. Iako je nominalna dodana vrijednost porasla, u stvarnim cijenama sve veličine poduzeća zabilježile su pad dodane vrijednosti. Mikro poduzeća pokazala su se najotpornijima, jer je njihov pad realne dodane vrijednosti bio ograničen na -0,4%, vjerojatno zbog njihove sposobnosti da se brže oporave od šokova u usporedbi s većim poduzećima. Najznačajniji pad realne dodane vrijednosti zabilježen je kod malih poduzeća (-2,4%). S druge strane, zaposlenost je zadržala pozitivan rast. Mikro poduzeća su ostvarila najveći rast, a ukupni rast zaposlenosti u sektoru malih i srednjih poduzeća bio je 50% veći nego u velikim poduzećima.

Promotri li se razdoblje 2021. do 2023. godine, moguće je uočiti pozitivnu sliku poslovanja sektora malih i srednjih poduzeća. Zaposlenost se u potpunosti oporavila od pandemije i održava stabilnu dinamiku poboljšanja, a raste i broj poduzeća. Čak i kada se prilagodi za inflaciju, dodana vrijednost bilježi pozitivnu stopu rasta za razdoblje 2021.–2023., što je posebno izraženo kod mikro poduzeća.

2. Poduzetništvo žena u Hrvatskoj

(Sunčica Oberman Peterka i Katica Križanović)

Iako žene čine većinu u populaciji, još uvijek je položaj žena na tržištu rada, a posebno u poduzetničkoj aktivnosti neravno pravan u odnosu na muškarce u brojnim zemljama svijeta, te se zbog toga često kaže kako su žene neiskorišteni ekonomski potencijal društva. Odlučujući se za pokretanje poduzetničkih pothvata, žene kreiraju poslove, zapošljavaju, inoviraju, vode gospodarske aktivnosti donoseći nove perspektive u poslu. Žene u poslovanju više naglašavaju društvene ciljeve i češće investiraju u zajednicu, podržavajući gospodarske i društvene inicijative. Sve su ovo razlozi, zbog kojih se može reći kako poduzetništvo žena ima važnu ulogu u gospodarskom i društvenom razvoju zemlje¹⁵.

Strateški okvir za razvoj poduzetništva žena u Hrvatskoj trenutno ne postoji. Strategija razvoja poduzetništva žena od 2014. do 2020. godine zadnji je strateški dokument. Nacionalni plan otpornosti i oporavka 2021.-2026. sveobuhvatni je strateški dokument i u njemu se poduzetništvo žena spominje samo dva puta; jednom u kontekstu razvoja i poticanja razvoja „ženskog turističkog poduzetništva“¹⁶, a drugi put u kontekstu kreiranja potpora i financijskih instrumenata za poticanje „poduzetništva žena i mladih čija poduzeća u pravilu teže dolaze do financiranja“¹⁷.

U zemljama EU u 2023. godini postotak zaposlenih muškaraca iznosio je 75,4%, a samozaposlenih 15,1%. Postotak zaposlenih žena iznosio je 66,4%, dok je samozaposlenih žena bilo 8,7%. Slična situacija je i u Hrvatskoj¹⁸, gdje je postotak zaposlenih žena iznosio 65,4%, a samozaposlenih 6,8%; zaposlenih muškaraca je bilo 72%, dok je samozaposlenih bilo dvostruko više od žena, 14,3%.

Prema *Global Gender Gap Indexu*¹⁹ Hrvatska se u 2024. godini nalazi na 61. mjestu od 146 država uključenih u ovo istraživanje, a najlošiji rang Hrvatska ima u području ekonomske uključenosti i prilika (106. od 146 država). Ekonomska uključenost mjeri se sljedećim dimenzijama: sudjelovanje žena u radnoj snazi, jednakost plaća, procijenjeni zarađeni prihod, sudjelovanje žena u menadžmentu i višim radnim mjestima, te sudjelovanje žena na profesionalnim i tehničkim radnim mjestima. Od ovih dimenzija, Hrvatska u 2024. godini najlošije stoji u jednakosti plaća (122. rang) te u sudjelovanju žena u menadžmentu i višim radnim mjestima (119. rang), a prema sudjelovanju žena na profesionalnim i tehničkim radnim mjestima Hrvatska je u 2024. godini zauzela 1. mjesto.

15 GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (2023). Global Entrepreneurship Monitor 2023/24 Women's Entrepreneurship Report

16 Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026., str. 453, <https://planoporavka.gov.hr/UserDocImages//dokumenti//Plan%20oporavka%20i%20otpornosti,%20srpanj%202021..pdf>, str. 453, preuzeto 25.9.2024.

17 Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026., str. 55, <https://planoporavka.gov.hr/UserDocImages//dokumenti//Plan%20oporavka%20i%20otpornosti,%20srpanj%202021..pdf>, str. 453, preuzeto 25.9.2024.

18 Eurostat - Employment and activity by sex and age - annual data: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en, preuzeto 24.9.2024.

19 *Global Gender Gap Indeks - istraživanje* mjeri razlike između muškaraca i žena u četiri dimenzije: ekonomska uključenost i ekonomske prilike, obrazovanje, zdravlje i životna dob te politička osnaženost, World Economic Forum: Global Gender Gap Report 2024, <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/>, preuzeto 24.9.2024.

Rodni jaz u samozapošljavanju pao je za 6% u EU u razdoblju od 2013. do 2022. godine, a također se smanjio i u 21 državi EU. Stopa samozapošljavanja žena se smanjila s 10% u 2013. na 9% u 2022. (tj. pad od 6%), dok je stopa samozapošljavanja muškaraca pala s 18% na 16% tijekom tog desetljeća (tj. pad od 12%).²⁰ Iako ovi trendovi sugeriraju da je postignut napredak u uklanjanju rodnog jaza u poduzetničkoj aktivnosti, on se znatno povećao tijekom razdoblja 2013.-2022. u nekoliko država članica EU-a i to: Hrvatskoj, Estoniji, Latviji, Poljskoj i Republici Slovačkoj.²¹ U Hrvatskoj²² se u razdoblju od 2013. do 2022. godine rodni jaz u samozapošljavanju povećao za 29%.

Prema istraživanju OECD-a iz 2023. godine²³ u razdoblju od 2018. godine do 2022. godine tek četiri od deset žena u EU-u (43%) izjavilo je da ima vještine i znanje za pokretanje poslovnog pothvata, dok je više od polovice muškaraca (53%) izjavilo da ima vještine i znanje za osnivanje poslovnog pothvata. U Hrvatskoj je 63% žena je izjavilo da posjeduje potrebne vještine i znanja za pokretanje poslovnog pothvata, što je za 20% više u odnosu na prosjek EU.

Premda razlike u poduzetničkoj aktivnosti između muškaraca i žena u Hrvatskoj ostaju na istoj razini u zadnje tri godine, što je na razini prosjeka EU (Tablica 7), stopa pokretanja poduzetničkih pothvata u Hrvatskoj čije su vlasnice žene bilježe peterostruko povećanje u zadnjih 20 godina²⁴. Prema istom izvješću (GEM 2023/2024), od Hrvatske je bolja jedino Saudijska Arabija (šesterostruki porast), a odmah iza Hrvatske se nalazi Nizozemska sa četverostrukim povećanjem pokrenutih poduzetničkih pothvata, kojeg su pokrenule žene. Zemlje s visokim prihodom pokazuju manje razine poduzetničke aktivnosti žena i veći *gender gap* u odnosu na zemlje s niskim prihodom.

Tablica 7: Poduzetnička aktivnost po kriteriju rodnosti, mjerena TEA indeksom – poslovni pothvati ne stariji od 36 mjeseci prema odrasloj populaciji 18-64 godine starosti

Godina	TEA muškarci (%)	TEA žene (%)	TEA muškarci /TEA žene		
			Hrvatska	EU	Najuravnoteženiji
2021.	15,5	9,2	1,7	1,8	1 (Španjolska, Rumunjska)
2022.	17	9,5	1,8	1,5	1 (Španjolska)
2023.	16,4	9,9	1,7	1,6	0,8 (Litva)

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 52.

20 OECD/European Commission (2023), *The Missing Entrepreneurs 2023: Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/230efc78-en>, preuzeto 17.12.2024.

21 Ibidem

22 Ibidem

23 Ibidem

24 GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (2023). *Global Entrepreneurship Monitor, 2023/24 Women's Entrepreneurship Report Reshaping Economies and Communities*, <https://www.gemconsortium.org/report/51601>, preuzeto 11.12.2024.

Prema podacima Financijske agencije (FINA)²⁵ vlasnička struktura trgovačkih društava u Hrvatskoj prema rodnom kriteriju pokazuje kako je broj poduzetnica, odnosno vlasnica trgovačkih društava u razdoblju od 2019. do 2023. godine rastao, uz iznimku 2021. godine kada je broj poduzetnica bio manji u odnosu na 2020. godinu za 12,4%, što je vjerojatno posljedica COVID pandemije. Udio trgovačkih društava u kojima su isključivo žene osnivači kretao se oko 21% u prosjeku, u promatranim godinama. Udio trgovačkih društava u čijem vlasništvu su ili isključivo žene ili društvo ima mješovito vlasništvo je u prosjeku bio 30%.

Tablica 8: Broj trgovačkih društava prema vlasničkoj strukturi i rodnom kriteriju za razdoblje od 2019. do 2023. godine

	Broj poduzetnika/ca koji su predali godišnje financijsko izvješće za promatranu godinu				
	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Žene osnivačice	28.100	28.759	25.198	31.030	31.689
Žene osnivačice (udio u %)	22,08	22,03	18,55	21,68	21,38
Muškarci osnivači	75.146	77.763	69.856	86.982	91.126
Pravne osobe osnivači	6.871	8.726	7.771	9.837	9.941
Mješoviti osnivači	11.998	12.659	11.053	13.287	13.588
Žene osnivačice i mješoviti osnivači (udio u %)	31,51	31,73	26,68	30,97	30,55
Neodređeno	5.143	2.639	21.991	1.966	1.870
Ukupno	127.258	130.546	135.869	143.102	148.214

Izvor: FINA (2024). Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava – razdoblje od 2019. do 2023. godine

Prema područjima djelatnosti, u 2023. godini, poduzetnice prevladavaju u području ostalih uslužnih djelatnosti, s 60,3% udjela u ukupnom broju poduzetnika u ovim djelatnostima. Od toga najviše je poduzetnica 30,9% (7.330) u području stručnih, znanstvenih i tehničkih djelatnosti, 20,8% (5.639) u području djelatnosti trgovine koje su ostvarile i najveće ukupne prihode u 2023. godini u iznosu od 2,6 milijardi EUR. Nakon njih slijede poduzetnice u prerađivačkoj industriji (ostvarenih 1,1 milijardu EUR prihoda), te građevinarstvu s ostvarenih 858,9 milijuna EUR prihoda.²⁶

²⁵ "Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava – razdoblje od 2019. do 2023. godine", Financijska agencija – FINA, <https://www.fina.hr/novosti/analiza-udjela-zena-poduzetnica-u-vlasnickoj-strukturi-trgovackih-drustava-razdoblje-od-2019.-do-2023.-godine>, preuzeto 20.11.2024.

²⁶ Ibidem

2.1. Programi i projekti poticanja razvoja poduzetništva žena

„Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014. - 2020.“, zadnji je strateški dokument Vlade Republike Hrvatske²⁷ posvećen razvoju poduzetništva žena u Hrvatskoj. Prepreke koje otežavaju razvoj poduzetništva žena u toj Strategiji bile su kategorizirane u tri skupine: strukturne, ekonomske i „meke“. Strukturne prepreke su najkompleksnije i najteže za prevladati, jer proizlaze iz kulturološkog nasljeđa i društvenih normi (npr. tradicionalna uloga žene u obitelji). Ekonomske prepreke uključuju nedovoljnu umreženost poduzetnica (što često proizlazi iz izazova balansiranja privatnog i poslovnog života) te otežan pristup financiranju, koji je često povezan s pitanjima vlasništva. „Meke“ prepreke odnose se na manjak obrazovnih programa, savjetovanja i mentorstva namijenjenih poduzetnicama, kao i na negativnu percepciju žena o sebi i njihovoj spremnosti na pokretanje poslovnih pothvata i preuzimanje rizika. Kao što to pokazuju rezultati brojnih istraživanja (npr. GEM), prikazani u prethodnom poglavlju, navedene prepreke su, nažalost, još uvijek, prisutne u Hrvatskoj, iako se na njihovo smanjivanje nastoji utjecati različitim inicijativama, programima i projektima.

Programi i projekti koji podržavaju žene poduzetnice fokusiraju se na njihovo osnaživanje kroz pružanje različitih oblika podrške, osiguravanje financijskih i drugih resursa te različitih oblika poduzetničke edukacije. Nositelji ovih programa i projekata često su javne institucije, nevladine organizacije, akademski i privatni sektor, a često dolazi i do međusobne suradnje navedenih organizacija.

Aktualni programi podrške razvoju poduzetništva žena u Hrvatskoj u 2024. godini opisani su u nastavku.

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) – program kreditiranja „Poduzetništvo mladih, žena, početnika i ostalih posebnih segmenata“

U Strategiji poslovanja Hrvatske banke za obnovu i razvitak za razdoblje 2020. – 2024.²⁸ jedan od strateških ciljeva je *Poticanje ekonomski i socijalno uravnoteženog te održivog razvoja na regionalnoj, ruralnoj i urbanoj razini u Republici Hrvatskoj*. Kroz potporu razvoju poduzetničke aktivnosti, s naglaskom na mikro, mala i srednja poduzeća, HBOR želi pridonijeti uravnoteženom regionalnom razvoju.

Program kreditiranja „Poduzetništvo mladih, žena, početnika i ostalih posebnih segmenata“²⁹ iznosima kredita od 50.000 EUR do 400.000 EUR ima za cilj, između ostalog, poticanje

27 Vlada Republike Hrvatske, Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014. - 2020., https://mingo.gov.hr/UserDocImages/GLAVNO%20TAJNI%C5%A0TVO/Strategija,%20planovi%20i%20ostali%20dokumenti/Strategija_razvoja_poduzetni%C5%A1tva_zena_RH12117.pdf, preuzeto 11.12.2024.

28 „Strategija poslovanja Hrvatske banke za obnovu i razvitak za razdoblje 2020.-2024.“, Hrvatska banka za obnovu i razvitak, 2020., <https://www.hbor.hr/wp-content/uploads/2020/02/HBOR-strategija-2020-2024.pdf>, preuzeto 24.10.2024.

29 Posebni segmenti odnose se na poduzetnike koji ulažu na sljedeća područja: potpomognuta područja (I. do IV. skupina po stupnju razvijenosti (Zakon o regionalnom razvoju RH, Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti)); brdsko-planinska područja 1. skupine (Zakon o brdsko-planinskim područjima i Odluka o obuhvatu i razvrstavanju jedinica lokalne samouprave koje stječu status brdsko-planinskog područja); otoci 1. skupine (Zakon o otocima), te poduzetnike koji ulažu u komercijalizaciju projekata temeljenih na istraživanjima, razvoju i inovacijama (RDI)

osnivanja i razvoja poduzeća koja su u većinskom vlasništvu žena i kojima upravlja žena³⁰. Ovim Programom omogućeno je kreditiranje poslovnih subjekata iz privatnog sektora uz financiranje do 100% predračunske vrijednosti investicije uz kamatnu stopu od 2%.

Kako prikazuje tablica 9, a prema podacima HBOR-a, u razdoblju od siječnja 2022. do kraja rujna 2024. godine od ukupno odobrenih 159 kredita, 79 (50%) je dodijeljeno poduzetnicama. Udio žena u korištenju ovih kredita ima opadajući trend, smanjivši se s 52% u 2022. godini na 43% u prvih devet mjeseci u 2024. godini.

Tablica 9: Odobreni krediti po programu Poduzetništvo mladih, žena, početnika i ostalih posebnih segmenata Hrvatske banke za obnovu i razvitak za razdoblje od siječnja 2022. do rujna 2024.

Godina/razdoblje odobrenja	Odobreno po programu "Poduzetništvo mladih, žena i početnika"		Odobreno po programu "Poduzetništvo mladih, žena i početnika" (samo "žene poduzetnice")	
	broj	Odobreno EUR	broj	Odobreno EUR
2022.	85	7.393.647	44	3.801.605
2023.	44	5.080.901	22	1.938.041
1.1. – 30.9.2024.	30	3.839.335	13	1.472.860
Ukupno	159	16.313.884	79	7.212.507

Izvor: Hrvatska banka za obnovu i razvitak, 2024.

U srpnju 2021. godine, Vlada Republike Hrvatske usvojila je *Nacionalni plan oporavka i otpornosti za razdoblje 2021.–2026. godinu*.³¹ U okviru reformske mjere *Povećanje strukturne održivosti gospodarstva i poticanje zelene tranzicije (R4)*, planira se olakšano kreditiranje mikro, malih i srednjih poduzeća koja inače imaju otežan pristup bankarskim izvorima financiranja. Izravnim kreditima HBOR-a u iznosu većem od 100.000 EUR po projektu namjerava se financirati projekte poduzetnica. Ukupna planirana alokacija za ovu mjeru, namijenjenu poduzetnicama, mladima i poduzetnicama početnicima, koju provodi HBOR, iznosi 66,7 milijuna EUR.

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO)

HAMAG-BICRO svojim programima potiče razvoj mikro, malih i srednjih poduzeća. Premda HAMAG-BICRO ne nudi programe posebno dizajnirane isključivo za poduzetnice, njegovi programi i sredstva podrške dostupni su svim poduzetnicima bez obzira na spol. Time se podržava jačanje poduzetništva žena u Hrvatskoj, jer omogućava poduzetnicama pristup

30 „Poduzetništvo mladih, žena, početnika i ostalih posebnih segmenata“, Hrvatska banka za obnovu i razvitak, <https://www.hbor.hr/poduzetnistvo-mladih-zena-pocetnika-i-ostalih-posebnih-segmenata/648>, preuzeto 24.10.2024.

31 Preduvjet za korištenje sredstava iz Mehanizma za oporavak i otpornost (eng. Recovery and Resilience Facility – RRF) je Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.– 2026. (NPOO) koji, u skladu s ciljevima RRF-a, obuhvaća reforme i investicije koje će se provesti najkasnije do 31. kolovoza 2026. godine.

kreditima i drugim financijskim instrumentima, manje kamatne stope i bolje uvjete osiguranja.

U tablici 10 i tablici 11 prikazani su podaci o isplaćenim/izdanim financijskim instrumentima u obliku zajmova i jamstava mikro, malim i srednjim poduzećima u razdoblju od siječnja 2023. godine do listopada 2024. godine, a koja su u vlasništvu ili suvlasništvu žena.

Tablica 10: Broj i iznos odobrenih zajmova za mala i srednja poduzeća u vlasništvu ili suvlasništvu žena u 2023. i 2024. godini

Zajmovi - HAMAG-BICRO mjere	Broj isplaćenih zajmova	Iznos isplaćenih zajmova (EUR)
EFRR zajmovi za investicije	67	4.509.744,39
EFRR zajmovi za obrtna sredstva	79	1.840.468,00
ESIF Mikro zajam za obrtna sredstva	331	6.693.313,71
Investicijski zajmovi iz NPOO*	130	8.793.755,05
Mali zajam za ruralni razvoj	96	6.249.588,86
Mikro zajam za obrtna sredstva za ruralni razvoj	3	67.298,70
Mikro zajam za ruralni razvoj	1	23.766,59
Obrtna sredstva SP ZPP**	18	370.476,25
Ukupno	725	28.548.411,55

*Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.-2026.

**Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike 2023.-2027.

Izvor: HAMAG-BICRO, www.hamagbicro.hr, preuzeto 25.9.2024.

Tablica 11: Izdana jamstva HAMAG-BICRO-a za mala i srednja poduzeća u vlasništvu ili suvlasništvu žena u 2023. i 2024. godini

Jamstva - HAMAG-BICRO mjere	Broj izdanih jamstva	Iznos izdanih jamstva (EUR)
ESIF* pojedinačna jamstva	40	18.788.285,62
Pojedinačno jamstvo za ruralni razvoj	1	409.500,00
Ukupno	41	19.197.785,62

*Europski strukturni i investicijski fondovi

Izvor: HAMAG-BICRO, www.hamagbicro.hr, preuzeto 25.9.2024.

Prema podacima HAMAG-BICRO u razdoblju 2023. godine, te do listopada 2024. godine ukupan broj isplaćenih zajmova mikro, malim i srednjim poduzećima je 2.592 u iznosu od 104.961.921,43 EUR, te ukupno 189 jamstava u iznosu od 90.748.035,92 EUR. U odnosu na ukupno isplaćena sredstva za zajmove poduzetnicama je isplaćeno 27% ukupnog isplaćenog iznosa za zajmove, te tek 21% ukupno isplaćenih sredstava za jamstva.

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje³² je organizacija koja se zalaže za unaprjeđenje društvenog položaja žena te ostvarenje spolne i rodne ravnopravnosti, kao i za puno provođenje svih zakona i međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Udruga je osnovana 1997. godine, a nastoji, između ostalog, doprinijeti jednakim mogućnostima i poboljšanju socijalnog i ekonomskog statusa žena s ciljem stvaranja pravednijeg i ravnopravnijeg društva, te promicanja aktivnog sudjelovanja žena i mladih u procesima donošenja odluka.

Osnovna područja djelovanje CESI-ja su spol, rod i seksualna prava, rodna ravnopravnost u svijetu rada, rod, ravnopravnost i mediji te suzbijanje nasilja nad ženama u kojima realiziraju brojne inicijative, aktivnosti i projekte. U 2024. godini realizirano je 17 projekata, kojima su obuhvatili više od 2.000 direktnih i oko milijun indirektnih korisnica/korisnika.

Neki od projekata udruge u 2024. godini su: SOS telefon i savjetovalište za žene žrtve nasilja u Krapinsko-zagorskoj županiji (pruženo je ukupno 550 usluga za 58 korisnica), Mreža podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela (pruženo je ukupno 1959 usluga (usluge emocionalne podrške, usluge vezane uz praktične informacije i pomoć, informacije o pravima, pravno savjetovanje, psihološko savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje) za 97 korisnica, Pravno savjetovalište i web portal Radnica.org, projekt Radnoteža – usklađivanje privatnog i poslovnog života i drugi.

Women in Adria

Udruga Women in Adria³³ osnovana je 2012. godine s namjerom umrežavanja i dijeljenja iskustava među poslovnim ženama. Kako bi osnažila žene i promovirala njihovu prisutnost u poduzetničkim aktivnostima, Women in Adria organizira niz događanja, uključujući dodjelu nagrada najboljim poduzetnicama (od 2015.), konferenciju Mame poduzetnice (od 2019.), konferencije za poduzetnice (od 2017.), Networking Breakfast (od 2016.), Women in Finance (od 2018.) i Women in Banking (od 2019.). Ova događanja i radionice imaju za cilj poticati osnaživanje žena u poslovnom svijetu općenito, ne nužno u pokretanju poduzetničkih pothvata. Mreža Women in Adria također djeluje putem web portala www.womeninadria.com te na društvenim mrežama: Facebook, LinkedIn, X i YouTube.

Međunarodna mreža poslovnih žena

Udruga Međunarodna mreža poslovnih žena³⁴, osnovana 2017. godine u Zagrebu, najveća je mreža poslovnih žena u jugoistočnoj Europi. Udruga djeluje kao poveznica između državnog i privatnog sektora, s ciljem promicanja uloge žena u svim aspektima poslovnog svijeta kroz unaprjeđenje jednakosti poduzetnica i poslovnih žena i pružanje visokokvalitetne podrške u različitim područjima poslovanja na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Promicanje, razvoj i unaprjeđenje poduzetničke aktivnosti, s naglaskom na poduzetništvo žena,

³² CESI, <https://www.cesi.hr/>, preuzeto 29.10.2024.

³³ Women in Adria, <https://www.womeninadria.com/>, preuzeto 29.10.2024.

³⁴ Međunarodna mreža poslovnih žena, <https://mrezazena.com/o-nama/>, preuzeto 29.10.2024.

promidžba i razvoj poslovnih žena i njihovih postignuća; postizanje ravnopravnosti muškaraca i žena u poslovnom okruženju i veće prepoznatljivosti žena u gospodarskim djelatnostima su neki od ciljeva koje udruga nastoji ostvariti kroz organizaciju konferencija, panel diskusija i okruglih stolova, suradnjom s razvojnim agencijama, poduzetničkim *hubovima*, sveučilištima, te drugim udruženjima u regiji i Europi. Njihovu *Malu školu poduzetništva za žene* u razdoblju od 2018. do 2021. godine završilo je više 700 žena. Ta aktivnost organizirana je u suradnji s Hrvatskom gospodarskom komorom i Europskom poduzetničkom mrežom, te je za sve sudionice bila dostupna bez naknade. Udruga trenutno broji 70 članica/poduzetnica koje održavaju seminare/webinare na različite teme iz područja poslovanja za sve zainteresirane žene, a podršku ženama pružaju i kroz aktivnu grupu na *WhatsApp-u*³⁵.

Portal za poduzetnice *Be your own boss*

*Be your own boss*³⁶ je zajednica poduzetnih žena, koja nudi besplatne mentorske programe, *mastermind* grupe, predavanja, radionice i savjetovanja. Platforma promovira djelatnost svojih članica, a kroz organiziranu internetsku trgovinu omogućuje kupnju njihovih proizvoda, čime se dodatno potiče vidljivost njihovih *brand-ova*, a članicama platforme pruža priliku da prošire tržište. Zajednica je osnovana 2020. godine. U četiri godine svoga djelovanja zajednica je na društvenoj mreži Facebook okupila 31.700 članova, dok je na Instagramu prati više od 5.500 pratitelja. Zajednicu je osnovala mlada poduzetnica Marina Biljak, s ciljem osnaživanja žena u preuzimanju kontrole nad svojim karijerom i osobnim rastom.

Trenutno aktivni programi zajednice BeYour Own Boss su:

- Mentorski programi – završeno je preko 10 ciklusa programa usmjerenih na usvajanje novih vještina poput sadržajnog marketinga i optimizacije LinkedIn profila
- Događaji uživo i online – organizirano je nekoliko konferencija, te niz online radionica i webinar, kojima se omogućava razvoj članica i njihovo umrežavanje.

Cilj ove inicijative je stvoriti prostor u kojem žene mogu dijeliti iskustva, podržavati se međusobno i educirati kako bi unaprijedile svoje poslovanje i osobni razvoj.

Platforma za poduzetništvo žena

Platforma za poduzetništvo žena u Republici Hrvatskoj, osnovana u ožujku 2024. godine, okuplja poduzetnice i poslovne žene Republike Hrvatske s ciljem ponovnog kreiranja Strategije za razvoj poduzetništva žena Republike Hrvatske kao i aktivnog sudjelovanja u procesu njezina oblikovanja³⁷. Osnovni ciljevi platforme su: osnaživanje žena putem edukacija, umrežavanje žena poduzetnica, omogućavanje pristupa resursima i podrška inovacijama. U rujnu 2024. održan je inicijalni odbor *Platforme za poduzetništvo žena*³⁸ koja ima za cilj okupiti sve udruge poduzetnica radi zajedničkog istupa prema institucijama, rada na zajedničkim projektima financiranim iz EU fondova i organizacije poslovnih susreta žena poduzetnica.

35 Iz razgovora s Ivanom Radić, predsjednicom Udruge na dan 11.11.2024.

36 Portal za poduzetnice *Be your own boss*, <https://www.beyourownboss.hr>, preuzeto 18.11.2024.

37 <https://www.bpw.hr/platforma-za-poduzetnistvo-zena/>, preuzeto 19.12.2024.

38 <https://www.linkedin.com/company/platformazena/posts/?feedView=all>, preuzeto 19.12.2024.

Akademija za poduzetnice (Academy for Women Entrepreneurs - AWE)

Zaklada Freeport-McMoRan putem platforme DreamBuilder³⁹ i u partnerstvu sa Thunderbird School of Global Management pruža podršku poduzetnicama diljem svijeta u vidu poslovnih edukacija i obuka. Vodeći se načelom kako ulaganje u punopravno sudjelovanje žena u gospodarstvu pomaže u stvaranju zdravijih, stabilnijih zajednica, posvetili su se razvoju programa obuke za poduzetnice Academy for Women Entrepreneurs (AWE)⁴⁰.

Akademija za poduzetnice (AWE) osnovana je 2019. godine i ima za cilj osnažiti žene, kroz pružanje poslovnih edukacija i obuka i umrežavanje, za pokretanje i širenje uspješnih poduzeća. Od 2021. godine provodi se zahvaljujući Veleposlanstvu SAD u Hrvatskoj. Promicanjem ekonomskih mogućnosti žena, jačanjem njihovih kapaciteta i osiguranjem potrebnih resursa za sudjelovanje u gospodarskim aktivnostima, program je podržan američkom Nacionalnom strategijom o jednakosti i ravnopravnosti spolova. Program se provodi u stotinjak zemalja širom svijeta⁴¹ i do 2024. godine završilo ga je oko 25.000 poduzetnica diljem svijeta koje razvijaju svoje poslovanje. AWE akademija kombinira online platformu DreamBuilder s predavanjima i mentorstvom predstavnika visokoškolskih obrazovnih institucija zemlje u kojoj se program provodi.

39 DreamBuilder program, <https://dreambuilder.org/>, preuzeto 17.12.2024

40 <https://eca.state.gov/awe>, preuzeto 19.12.2024.

41 Program se provodi u zapadnoj hemisferi, Africi, Europi, Aziji i Pacifiku

3. Imigrantsko poduzetništvo

(Valentina Vučković, Martina Basarac Sertić,
Ružica Šimić Banović)

3.1. Utjecaj globalne geopolitičke situacije na migrantska kretanja

Globalna pandemija imala je neviđen utjecaj na živote pojedinaca diljem svijeta⁴² te je potaknula vidljive društvene transformacije (privremene i strukturne) čiji se domino učinak može primijetiti diljem regija.⁴³ Iskustvo globalne ekonomije nakon završetka pandemije bilo je turbulentno: počevši od poremećaja u opskrbnim lancima, energetske i prehrambene krize izazvane ratom Rusije protiv Ukrajine te značajnog porasta inflacije, praćenog globalno usklađenim pooštavanjem monetarne politike.⁴⁴ Navedeno odražava međusobnu isprepletenost ekonomskih i geopolitičkih faktora u oblikovanju suvremenih globalnih izazova.

Svijet je u razdoblju sve veće volatilnosti, obilježen sustavnim rivalstvom među velikim svjetskim silama, izmijenjenim međunarodnim poretom, većom krhkošću država, sve većim brojem nasilnih sukoba, porastom terorizma, instrumentalizacijom energije kao oružja i nesigurnošću u opskrbi hranom. Geopolitika ima značajnu ulogu u migracijama. Raseljavanje je posljedica vojnih operacija, ali i pokušaja nametanja ustupaka drugih država putem prisilnih migracija. Unatoč složenoj i višestranjoj prirodi migracija, krhkost država i nasilni sukobi od najveće su važnosti za trenutne migracijske trendove.⁴⁵

U tom kontekstu, *Migration Outlook 2024*⁴⁶ navodi deset ključnih migracijskih pitanja koja će biti ključna u nadolazećem razdoblju:

1. Nove rekordne razine raseljavanja zbog rata i sukoba
2. Povezanost geopolitike i migracija
3. Daljnja sigurnosna ograničenja migracija
4. Porast sekundarnih migracija
5. Rastući broj migranata u kriznim zemljama
6. Ključna uloga migracija u izbornim kampanjama
7. Naglasak EU na vanjskom procesuiranju azila
8. Zreli razvoj radne migracije u Europi
9. Ekonomska integracija Ukrajinaca pod privremenom zaštitom
10. Promjene u viznoj politici EU kako bi se smanjio broj ilegalnih dolazaka.

42 OECD (2022). What Has Been the Impact of the COVID-19 Pandemic on Immigrants? An Update on Recent Evidence

43 McAuliffe, M. and Oucho, L.A., eds. (2024). World Migration Report 2024. Geneva: International Organization for Migration (IOM). Dostupno na: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>.

44 International Monetary Fund (2024). IMF Annual Report 2024: Resilience in the Face of Change. Dostupno na: <https://cdn.sanity.io/files/yg4ck731/production/305c76ee35a5e231ed9b2720ff64d8f980a4101e.pdf/English%202024%20IMF%20Annual%20Report.pdf>.

45 International Centre for Migration Policy Development (ICMPD) (2024). Migration Outlook 2024

46 Ibidem

Prema procjeni Ujedinjenih naroda⁴⁷, u svijetu postoji oko 281 milijun međunarodnih migranata, što čini 3,6% globalne populacije. Međutim, sve veći broj ljudi prisiljen je napustiti svoje domove, unutar ili izvan zemlje podrijetla, zbog sukoba, nasilja, političke ili ekonomske nestabilnosti, kao i klimatskih promjena i drugih katastrofa. U 2022. godini u svijetu je bilo 117 milijuna raseljenih osoba, od čega 71,2 milijuna interno raseljenih. Broj tražitelja azila porastao je s 4,1 milijun u 2020. godini na 5,4 milijuna u 2022. godini, što predstavlja povećanje veće od 30%.

Tablica 12. prikazuje ključne promjene u međunarodnim migracijama između 2000. i 2024. godine. Broj migranata značajno je porastao s 150 na 281 milijun, dok je udio migranata u svjetskoj populaciji ostao relativno stabilan (s 2,8% na 3,6%), što je rezultat usporednog rasta ukupne svjetske populacije u promatranom razdoblju. Novčani transferi migranata su zabilježili dramatičan rast, s 128 milijardi USD na 831 milijardu USD, što naglašava njihov značaj za globalni razvoj. S druge strane, udio djece među migrantima se smanjio, dok je broj izbjeglica i interno raseljenih osoba više nego udvostručen, odražavajući sve veće globalne izazove povezane s prisilnim migracijama.

Tablica 12: Ključne činjenice i brojke iz Svjetskih izvješća o migracijama za 2000. i 2024. godinu

Kategorija	2000. godina	2024. godina
Procijenjeni broj međunarodnih migranata	150 milijuna	281 milijun
Procijenjeni udio svjetske populacije koji su migranti	2,8%	3,6%
Procijenjeni udio žena među međunarodnim migrantima	47,5%	48%
Procijenjeni udio djece među međunarodnim migrantima	16%	10,1%
Regija s najvećim udjelom međunarodnih migranata	Oceanija	Oceanija
Država s najvećim udjelom međunarodnih migranata	Ujedinjeni Arapski Emirati	Ujedinjeni Arapski Emirati
Broj migrantskih radnika	–	169 milijuna
Globalne međunarodne doznake (USD)	128 milijardi	831 milijarda
Broj izbjeglica	14 milijuna	35.4 milijuna
Broj interno raseljenih osoba	21 milijun	71.4 milijuna

Izvor: McAuliffe, M. i Ouchou, L.A. (2024). *World Migration Report*

Migracija i ekonomski aspekti migracija, uvijek su bili pažljivo proučavana tema, a u posljednjim europskim političkim raspravama posebno je bila istaknuta. Otprilike četvrtina ispitanika u Eurobarometru rangirala je imigraciju kao jedno od dva najvažnija pitanja s kojima se suočava Europska unija (EU) u proljeće 2024. godine.⁴⁸

47 McAuliffe, M. and Ouchou, L.A. (2024). *World Migration Report 2024*.

48 Francesca Caselli et al. (2024). *Migration into the EU: Stocktaking of Recent Developments and Macroeconomic Implications*, IMF, WP/24/211

Zaštita vanjskih granica EU, prevencija ilegalnih migracija i borba protiv krijumčarenja migranata ostali su visoki prioriteti za članice i promatrače Europske migracijske mreže (EMN) tijekom 2023. godine. Povratak državljana trećih zemalja koji nemaju dopuštenje za boravak također je bio prioritet u upravljanju migracijama na razini EU i nacionalnoj razini.⁴⁹

Stoga je Europska komisija pokrenula nekoliko inicijativa za poboljšanje učinkovitosti postupaka povratka i suradnje o readmisiji s trećim zemljama uz glavne migracijske rute. Obnova Schengenskog informacijskog sustava (SIS) u ožujku 2023. omogućila je državama članicama EU-a i zemljama pridruženim Schengenu razmjenu informacija i praćenje usklađenosti s odlukama o povratku državljana trećih zemalja. Kako bi dodatno olakšala i ubrzala povratke, Europska komisija potaknula je države članice EU da koriste međusobno priznavanje odluka o povratku pri provedbi Direktive 2008/115/EZ i da usmjere snažnu suradnju između tijela odgovornih za donošenje odluka o završetku zakonitog boravka i onih odgovornih za izdavanje odluka o povratku.⁵⁰

3.2. Trendovi imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj iz perspektive Europske unije

Imigranti imaju značajnu ulogu u poduzetništvu u mnogim zemljama, često u nesrazmjerno većem udjelu u odnosu na njihov ukupni dio populacije. Oni često pokreću tvrtke u sektorima s visokim potencijalom za rast, doprinoseći zapošljavanju, inovacijama i gospodarskom razvoju.⁵¹

Na razini EU, imigranti čine značajan broj potencijalnih poduzetnika, ali se često i susreću sa specifičnim pravnim, kulturnim i jezičnim barijerama. EU prepoznaje navedene prepreke i nastoji poticati zdravo poslovno okruženje za sve oblike poduzetničke aktivnosti, uključujući i onu ranjivih skupina, što prvenstveno fokus stavlja na žene i imigrante. Ovo je prepoznato na razini EU u okviru Akcijskog plana za integraciju i uključivanje⁵² za razdoblje 2021.–2027.

U Hrvatskoj se također imigrantski poduzetnici suočavaju s velikim preprekama unatoč tome što se vide značajnim faktorom uslijed prevladavajućeg trenda iseljavanja i rastuće potražnje za radnom snagom. Naime, u Hrvatskoj postoje konstantno visoke barijere povezane s kvalitetom institucija, i to općenito za sve poduzetnike, a zatim i specifično za poduzetnike imigrante⁵³. Iako je imigrantsko poduzetništvo u porastu, što pridonosi gospodarskoj raznolikosti i otpornosti, kako bi se u potpunosti iskoristio taj potencijal ključno je ukloniti postojeće prepreke sveobuhvatnim politikama koje bi olakšale integraciju i poslovanje poduzetnika imigranata.

49 European Migration Network (2024). Annual Report on Migration and Asylum 2023. Dostupno na: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/84da11ab-a2b4-48f8-9279-05249b742335_en?filename=EMN_ARM2023_final_110724_0.pdf.

50 European Migration Network.

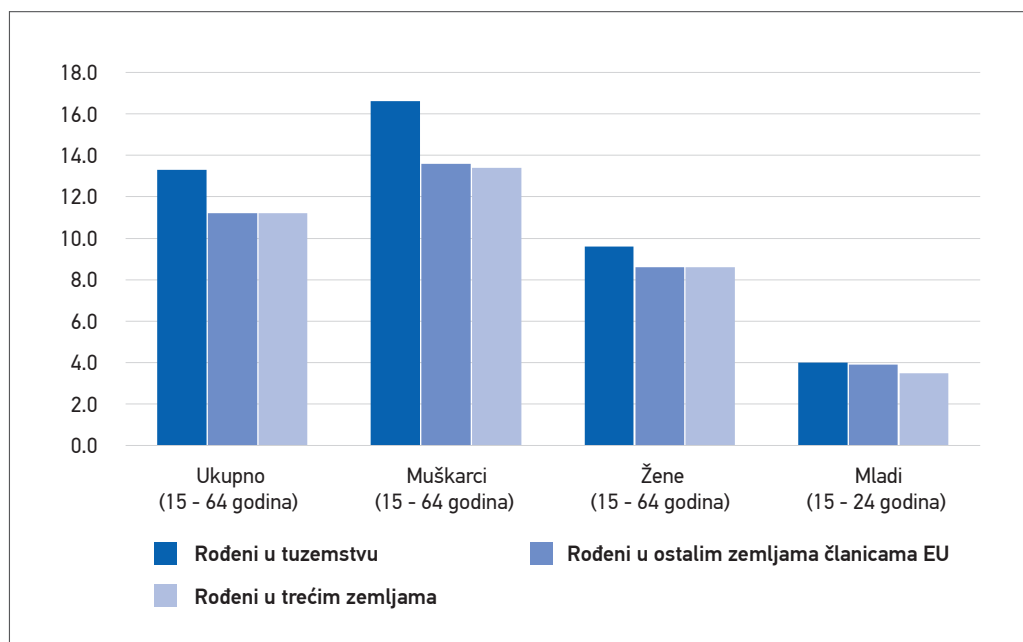
51 Saheel Chodavadia et al. (2024). IMMIGRANT ENTREPRENEURSHIP: NEW ESTIMATES AND A RESEARCH AGENDA. Dostupno na: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/24-068_ea168005-112d-42ef-afba-9c1dd36117c1.pdf.

52 Europska komisija (2020). KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA. Akcijski plan za integraciju i uključivanje za razdoblje 2021.–2027. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758>, preuzeto 06.12.2024.

53 Brzozowski, J., Šimić Banović, R., & Alpeza, M. (2021). Overcoming constraints to immigrant entrepreneurship in Croatia: the role of formal and informal institutions. *Post-Communist Economies*, 34(8), 1109–1136. <https://doi.org/10.1080/14631377.2021.1928825>

Većina analiza, poput raznih OECD izvješća koja redovito prate stanje i trendove u imigrantskom poduzetništvu u OECD zemljama članicama, temelje se na podacima Ankete o radnoj snazi i fokusiraju se na pojedince koji su samozaposleni⁵⁴. Samozaposlene osobe se tako definiraju kao osobe koje rade u vlastitom poduzeću (uključujući poljoprivredna gospodarstva, trgovine i druga poduzeća) u svrhu ostvarivanja dobiti te se ti podaci zatim koriste kao *proxy* za poduzetništvo. Slika 6 daje prikaz trenutnog stanja za EU27, a pokazuje stopu samozaposlenosti s obzirom na spol (u dobi 15 - 64) te za posebnu kategoriju mladih od u dobi od 15 do 24 godine, s aspekta mjesta rođenja.

Slika 6: Stopa samozaposlenosti prema spolu, dobi i zemlji rođenja (EU27, 2023. godina)

Izvor: obrada autorica prema Eurostat (2024). *Self-employment by sex, age and country of birth*.

Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB, preuzeto 4.12.2024.

Za osobe u dobi od 15 do 64 godine, na razini cijele EU, domicilni poduzetnici (rođeni u tuzemstvu) bilježe najveću stopu samozaposlenosti u odnosu na stopu samozaposlenosti kod poduzetnika rođenih u drugim EU zemljama i kod poduzetnika rođenih u trećim zemljama. Stopa samozaposlenosti imigranata rođenih u trećim zemljama bila je na istoj razini kao stopa samozaposlenosti za poduzetnike rođene u drugim EU članicama (11,2%). Imigranti iz drugih zemalja EU ostvaruju koristi od mobilnosti, suočavaju se s manje prepreka pri integraciji na tržištu rada i imaju gotovo neograničen pristup tržištu rada, stoga je manje vjerojatno da će biti „prisiljeni“ na samozapošljavanje⁵⁵. Nadalje, vidljive su i značajne razlike s aspekta spola. Za samozaposlene muškarce, jaz u stopi samozaposlenosti veći je nego kod samozaposlenih

⁵⁴ OECD (2024). *International Migration Outlook 2024*, OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/50b0353e-en>.

⁵⁵ Ibidem.

žena. Među muškarcima u dobi od 15 do 64 godine, razlika između dviju kategorija s aspekta mjesta rođenja, a u odnosu na domicilne poduzetnike, iznosila je između 3 i 3,2 postotnih poena. S druge strane, među ženama poduzetnicama u dobi od 15 do 64 godine jaz je u odnosu na domaće stanovništvo znatno manji i približno isti za obje grupe ovisno o mjestu rođenja. Također, među mladima je stopa samozaposlenosti približno ista za sve kategorije s obzirom na zemlju rođenja.

Najveću stopu samozaposlenosti tuzemnih poduzetnika u 2023. godini imala je Grčka (27,3%), a najmanju Luksemburg (7,7%). Kad je riječ o imigrantskom poduzetništvu, najveći udio samozaposlenih osoba u ukupnoj zaposlenosti iznosio je 21,1 % u Češkoj, a najmanji 8,3% u Luksemburgu (Tablica 13).

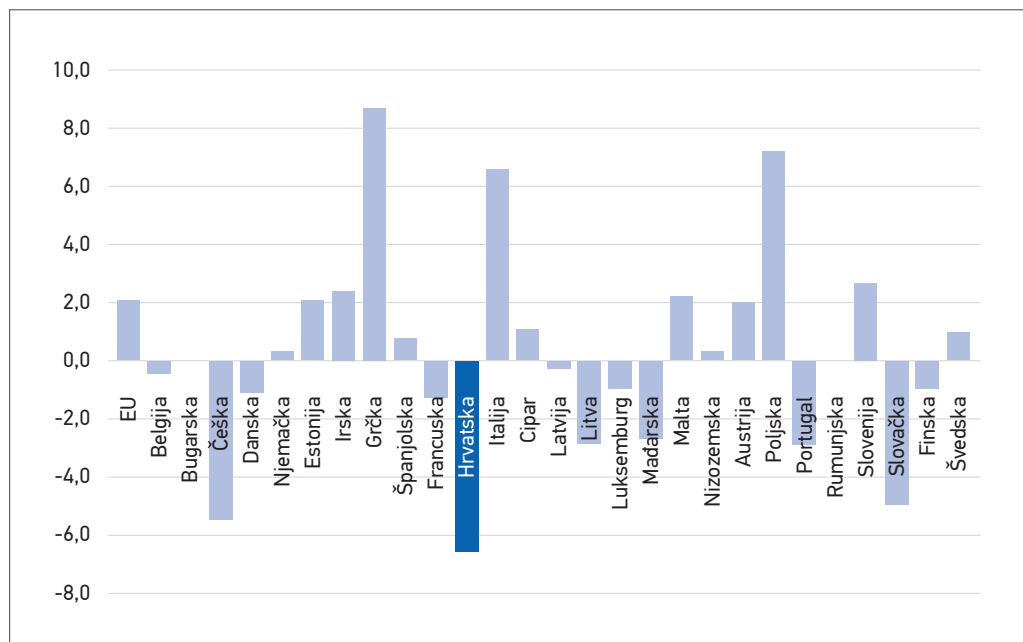
Tablica 13: Udio samozaposlenih u ukupnoj zaposlenosti, osobe u dobi od 15 do 64 godine, prema mjestu rođenja, podaci za 2023. godinu, EU

	Poduzetnici rođeni u tuzemstvu	Poduzetnici rođeni u ostalim zemljama članicama EU	Poduzetnici rođeni u trećim zemljama
EU	13,3	11,2	11,2
Belgija	13,6	14,6	14,1
Bugarska	10,3	/	/
Češka	15,5	17,5	21
Danska	7,3	8,3	8,4
Njemačka	7,5	7,4	7,2
Estonija	11	/	8,9
Irska	11,8	8,6	9,4
Grčka	27,2	21,4	18,5
Španjolska	14,6	16,6	13,8
Francuska	11,9	15	13,2
Hrvatska	11,4	29,6	18
Italija	20,2	12,3	13,6
Cipar	9,8	7,2	8,7
Latvija	12,5	/	12,8
Litva	11	/	13,9
Luksemburg	7,4	8,1	8,4
Mađarska	11,2	14,4	13,9
Malta	14,8	16,7	12,6
Nizozemska	15,2	13,5	14,9
Austrija	10,9	9	8,9
Poljska	18,7	/	11,5
Portugal	12,2	19,1	15,1
Rumunjska	11	/	/
Slovenija	12,5	13,2	9,8
Slovačka	14,8	27,1	19,8

Izvor: obrada autorica prema Eurostat (2024). Self-employment by sex, age and country of birth. Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB, preuzeto 4.12.2024.

U većini država članica udio samozaposlenih u ukupnoj zaposlenosti bio je veći za tuzemne poduzetnike nego za imigrante rođene u trećim zemljama. Taj je jaz bio najveći u Grčkoj (8,8%) i Poljskoj (7,2%). U Hrvatskoj je pak udio samozaposlenih bio veći kod imigranata nego domicilnog stanovništva (za 6,5 postotnih poena) (Slika 7).

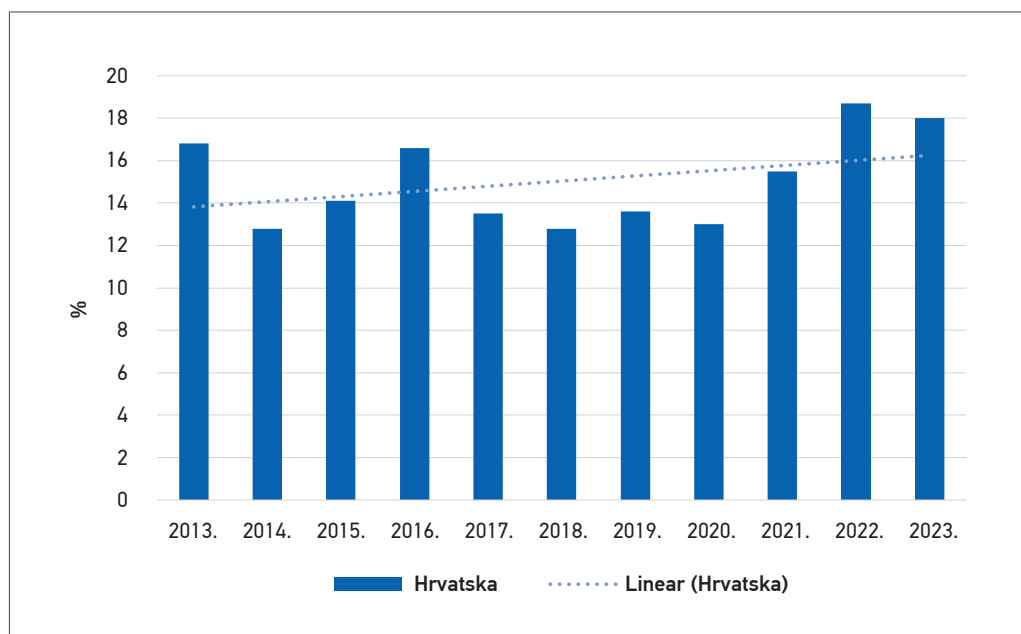
Slika 7: Jaz u stopi samozaposlenosti (domaće stanovništvo/imigranti trećih zemalja), 2023. godina

Izvor: izračun autorica prema Eurostat (2024). *Self-employment by sex, age and country of birth*.
Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB, preuzeto 4.12.2024.

Analizirajući duže vremensko razdoblje, tijekom posljednjeg desetljeća udio imigranata (rođenih u trećim zemljama) među ukupnim brojem samozaposlenih osoba u EU gotovo se udvostručio. U 2013. godini oko 9% samozaposlenih rođeno je u trećim zemljama⁵⁶, a do 2023. godine taj se broj povećao na 12,4%. To povećanje broja samozaposlenih imigranata rođenih u trećoj zemlji veliko je i u apsolutnim iznosima. Od 2013. do 2023. godine broj samozaposlenih imigranata povećao se za oko 34% na razini EU (rast od 29,2% u RH). Tako se procjenjuje da je 2023. godine u EU bilo oko 3,2 milijuna samozaposlenih imigranata (30.500 u RH) (prema podacima Eurostata). Specifično, u Hrvatskoj je zamjetan i dugoročni trend rasta udjela samozaposlenih imigranata u ukupnoj zaposlenosti (Slika 8).

Slika 8: Udio (%) samozaposlenih (poduzetnika) rođenih u trećim zemljama u ukupnoj zaposlenosti (2013. – 2023.)

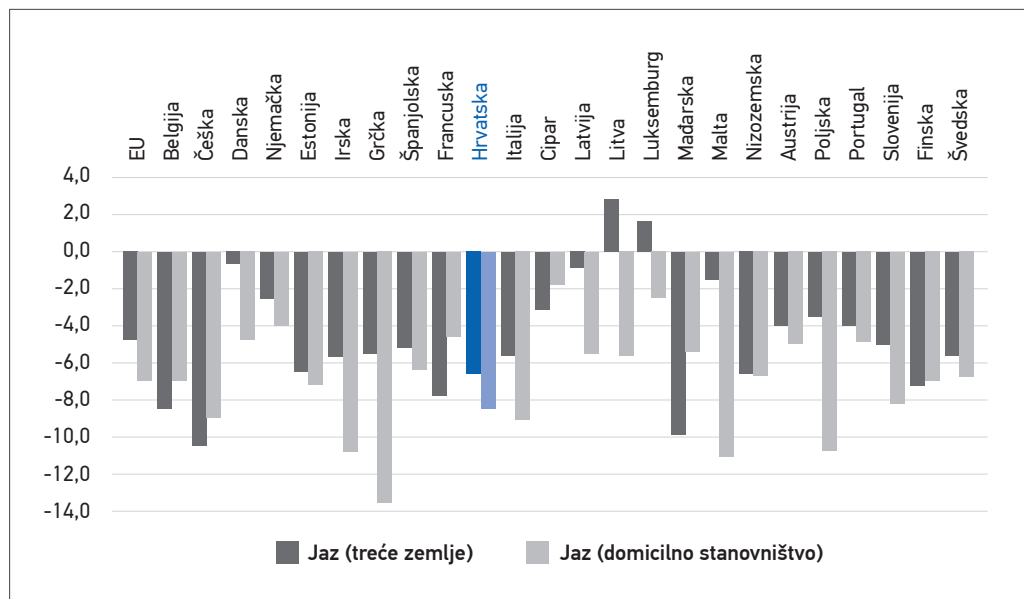

Izvor: obrada autorica prema Eurostat (2024). Self-employment by sex, age and country of birth. Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB, preuzeto 4.12.2024.

⁵⁶ Ibidem

Poznato je da su žene nedovoljno zastupljene među poduzetnicima na razini cijele EU (16,6% kod muškaraca naspram 9,6% kod žena rođenih u tuzemstvu), ali postoji i veliki jaz među spolovima i po pojedinačnim zemljama u udjelu poduzetnica imigrantica u odnosu na imigrante. Tako je stopa samozaposlenosti imigrantica niža od onih kod imigranata u svim zemljama, osim Litve i Luksemburga. Slika 9 prikazuje taj jaz po zemljama članicama EU, ovisno o mjestu rođenja.

Slika 9: Razlika između stope samozaposlenosti žena i muškaraca u ukupnom broju zaposlenih, ovisno o zemlji rođenja, 2023. godina

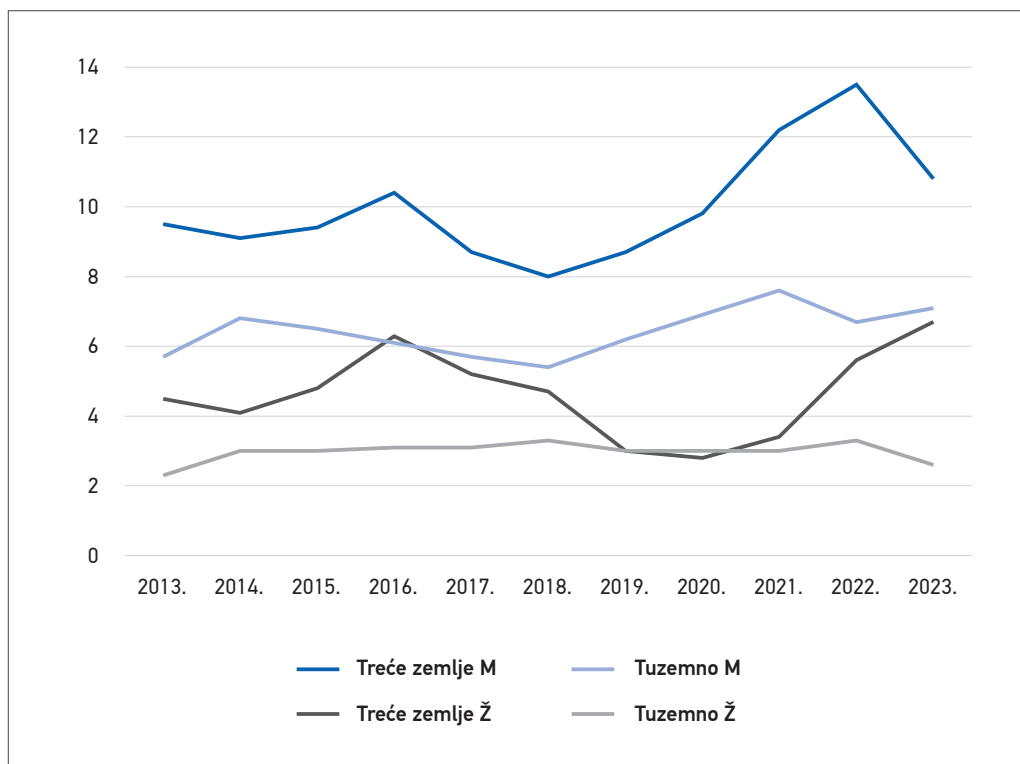

Izvor: izračun autorica prema Eurostat (2024). *Self-employment by sex, age and country of birth*.
Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB, preuzeto 4.12.2024.

Imigrantsko poduzetništvo može se razmatrati i s aspekta različitih vrsta samozaposlenosti, onih sa ili bez zaposlenika, s ciljem sagledavanja njihovog potencijala za generiranje radnih mjesta. Udio samozaposlenih imigranata u ukupnom broju zaposlenih, a koji zapošljavaju druge ostao je relativno konstantan na razini EU, 3,8% u 2013. prema 3,5% u 2023., odnosno njihov udio u ukupnom broju samozaposlenih je oko 30%.

Slika 10 pokazuje promjenu udjela samozaposlenih imigranata s barem jednim zaposlenim u ukupnom broju zaposlenih u razdoblju od 2013. do 2023. godine za Hrvatsku. Iako poduzetnice imigrantice zapošljavaju manje od imigranata, upravo njihova aktivnost pokazuje najveći porast.

Slika 10: Samozaposlene osobe sa zaposlenicima (poslodavci), udio (%) u ukupnom broju zaposlenih (prema mjestu rođenja)

Izvor: obrada autorica prema Eurostat (2024). *Self-employment by sex, age and country of birth*. Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB, preuzeto 04.12.2024.

Postoje određene razlike i s aspekta sektora. Analiza OECD⁵⁷ (2023) je pokazala da se na razini EU udio samozaposlenih imigranata rođenih u trećim zemljama po sektorima razlikuje od strukture samozaposlenog domicilnog stanovništva po sektorima. Udio samozaposlenih migranata rođenih u trećim zemljama je niži u stručnim, znanstvenim djelatnostima, građevinarstvu i administrativnim uslugama, ali imaju veću vjerojatnost da će biti samozaposleni u veleprodaji, ugostiteljstvu, prijevozu i skladištenju.

57 OECD/European Commission (2023). *The Missing Entrepreneurs 2023: Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment*, OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/230efc78-en>.

3.3. Inicijative edukacije i integracije imigrantskih poduzetnika

Imigrantski poduzetnici često⁵⁸ ističu nedostatnu institucionalnu podršku i nepredvidivo poslovno okruženje kao značajne prepreke za uspješno poslovanje i integraciju u Hrvatskoj. Useljenici najkorisnijima smatraju inicijative koje im pružaju sveobuhvatnu podršku u osnivanju i razvoju poslovanja. To podrazumijeva obuke za stjecanje poslovnih vještina, usavršavanje specifičnih znanja i jezika te dostupnost pravnih, računovodstvenih i drugih stručnih savjeta. Istovremeno, imigrantski poduzetnici smatraju umrežavanje s drugim useljenicima i s lokalnom populacijom ključnim za kvalitetnu integraciju i poslovni probitak. U Hrvatskoj se provodi rastući broj projekata i nekoliko inicijativa usmjerenih na bolju integraciju useljenika i/ili ciljano migrantskih poduzetnika te poticanje uspješnog razvoja njihovih poslovnih aktivnosti.

Grad Zagreb je u rujnu 2024. otvorio **Centar dobrodošlice**⁵⁹ - prvi informacijski centar (*One Stop Shop*) za strance u Republici Hrvatskoj u kojem strani radnici i radnice te raseljene osobe mogu na jednom mjestu i na jeziku koji razumiju dobiti informacije o ostvarivanju svojih prava, obvezama i korištenju usluga koje pruža Grad Zagreb. Otvaranje Centra predstavlja jednu od mjera iz Akcijskog plana Grada Zagreba za provedbu Povelje integrirajućih gradova za 2023. i 2024. godinu te značajan iskorak u olakšavanju integracije stranaca u svakodnevni život grada. Kako bi se omogućilo otvaranje Centra, Grad Zagreb i UNHCR Hrvatska sklopili su 19. rujna 2024. godine sporazum o suradnji u njegovom radu. U Centru su dostupne informacije iz područja socijalne i zdravstvene skrbi, upisa u vrtiće, osnovne i srednje škole, kao i mogućnosti dobivanja stipendija za učenike i studente s odobrenom međunarodnom ili privremenom zaštitom. Također se pružaju opće pravne informacije, informacije o reguliranju građanskog statusa (poput sklapanja braka, registracije životnog partnerstva, prijave rođenja i slično), informacije o upisu na tečajeve hrvatskog jezika te o održavanju ostalih integracijskih aktivnosti, uključujući razne edukacije i radionice.

Osim Centra dobrodošlice za strance, od studenog 2022. Grad Zagreb nudi i web stranicu <https://integracija.zagreb.hr/> koja je realizirana u okviru projekta Connection i sufinancirana je sredstvima Europske komisije. Ova web stranica sadrži informacije vezane za prihvata i integraciju tražitelja međunarodne zaštite, osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita i raseljenih osoba u Gradu Zagrebu na hrvatskom, engleskom, arapskom, farski i ukrajinskom jeziku.

Akademija za žene poduzetnice⁶⁰ provedena je u 2024. uz potporu Veleposlanstva SAD-a u Republici Hrvatskoj. Akademiju je u ovom ciklusu organizirao Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, a od 2025. provodit će je Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Na ovogodišnjem je ciklusu sudjelovalo tridesetak polaznica od kojih su četiri bile iz Ukrajine. Osim unapređivanja vještina i znanja, ova im je Akademija omogućila priliku za umrežavanje. Kroz AWE je kreirana

58 Brzozowski, J., Šimić Banović, R., & Alpeza, M. (2021). Overcoming constraints to immigrant entrepreneurship in Croatia: the role of formal and informal institutions. *Post-Communist Economies*, 34(8), 1109–1136. <https://doi.org/10.1080/14631377.2021.1928825>

Šimić Banović, R. (2022). Business survival during multiple external shocks: the case of migrant entrepreneurs and digital nomads in Croatia. U: Erceg, A. & Požega, Ž. (ur.) IMR 2022: Interdisciplinary management research XVIII. 1032-1051

59 Grad Zagreb – Centar dobrodošlice <https://zagreb.hr/centar-dobrodoslice/200866>, preuzeto 5.11.2024.

60 Akademija za žene poduzetnice <https://awecroatia.com.hr/>, preuzeto 17.11.2024.

i Platforma za poduzetništvo žena u cilju što kvalitetnijeg povezivanja i veće vidljivost o čemu je već bilo govora u poglavlju Žene u poduzetništvu.

Udruga stranih vlasnika poduzeća u Splitsko-dalmatinskoj županiji⁶¹ (FBOA - Foreign Business Owners Association, Split-Dalmatia) posvećena je osnaživanju stranih poduzetnika u regiji. Redovni sastanci započeti su u rujnu 2022., a Udruga je službeno registrirana u svibnju 2023. Njihova misija uključuje stvaranje povoljnog poslovnog okruženja koje potiče razvoj poduzetništva. Udruga aktivno zastupa interese svojih članova, olakšava komunikaciju s lokalnim vlastima te surađuje na rješavanju potencijalnih izazova. Redovito organiziraju mjesečne sastanke i neformalne razgovore pružajući članovima priliku za umrežavanje i razmjenu iskustava. Također pružaju ključne informacije i surađuju s međunarodnim udrugama kako bi unaprijedili poslovno okruženje za strane poduzetnike u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Udruga SVOJA⁶² je od 2022. posvećena pružanju podrške ukrajinskim izbjeglicama u Hrvatskoj, olakšavajući im prilagodbu na novi život kroz zapošljavanje, samozapošljavanje, integraciju i obrazovanje. U suradnji s poslodavcima, udruga pomaže pri pronalasku zaposlenja, izradi životopisa te pripremi za intervjue. Također, organizira savjetovanja o pokretanju vlastitog poslovanja i surađuje s lokalnim institucijama kako bi osigurala relevantne informacije. Kroz konferencije, radionice i partnerstva s međunarodnim organizacijama, SVOJA potiče integraciju ukrajinskih izbjeglica u hrvatsko društvo. U području obrazovanja, udruga podržava učenje hrvatskog i engleskog jezika te organizira IT tečajeve i druge edukativne programe. Do prosinca 2024. je kroz Udrugu SVOJA u suradnji s preko 70 hrvatskih poslodavaca zaposleno preko 500 Ukrajinca.⁶³ Također je kroz Udrugu pruženo preko 700 konzultacija za otvaranje poslovanja i zapošljavanje, dok je 1.977 Ukrajinaca sudjelovalo u njihovim konferencijama, obrazovnim programima i webinarima. Osim toga, Udruga je odgovorila na 2.400 upita pružajući potrebne informacije i podršku.

Organizacije koje nizom aktivnosti podržavaju imigrantsko poduzetništvo su i **Centar za mirovne studije i Impact HUB**. Osim niza inicijativa vezanih za integraciju imigrantskih poduzetnica i migranata općenito, u kontinuiranom je porastu broj zbivanja koji podiže razinu informiranosti o migrantima kao što su primjerice okrugli stolovi povodom Međunarodnog dana migranata⁶⁴ ili Konferencija o integraciji osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita – prijenos europskih i međunarodnih dobrih praksi⁶⁵.

61 Udruga stranih vlasnika poduzeća u Splitsko-dalmatinskoj županiji <https://www.fboahr.com/>, preuzeto 17.11.2024.

62 Udruga SVOJA <https://svoja.eu/hr/>, preuzeto 02.12.2024.

63 <https://www.vecernji.hr/vijesti/udruga-svoja-predstavila-zahtjeve-ukrajinaca-u-hrvatskoj-za-bolju-integraciju-1824748>

64 European Website on Integration. Croatia: Series of events for International Migrants' Day. https://migrant-integration.ec.europa.eu/index.php/event/croatia-series-events-international-migrants-day_en, preuzeto 2.12.2024.

65 Konferencija o integraciji osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Integracija%20osoba%20kojima%20je%20odobrena%20me%C4%91unarodna%20za%C5%A1tita%20-%20prijenos%20dobrih%20praksi%20na%20europskoj%20i%20me%C4%91unarodnoj%20razini.pdf>, preuzeto 22.10.2024.

U porastu su istraživanja o prihvatu i integraciji stranaca u Hrvatskoj te o prevladavajućim stavovima o strancima među lokalnom populacijom.

Institut za istraživanje migracija i narodnosti od sredine studenog 2024. provodi anketno istraživanje o kvaliteti i zadovoljstvu životom stranih radnika u Hrvatskoj pod nazivom '*Your Voice Matters*'⁶⁶. Institut je proveo i kraće istraživanje o stavovima hrvatskih građana prema imigrantima. Dio tih istraživanja provodi se kroz projekt IMIN-a "Hrvatska kao imigracijska zemlja: povijesne i suvremene perspektive". Na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu se od 2020. provodi projekt 'Institucionalna potpora migrantskim poduzetnicima i digitalnim nomadima u Hrvatskoj: socioekonomski i pravni aspekti'⁶⁷.

Zaključno, postoje pomaci u broju i sveobuhvatnosti projekata i inicijativa koje podupiru integraciju svih imigranata ili ciljano imigrantskih poduzetnika u Hrvatskoj. Istovremeno je primjetan intenzivniji istraživački rad usmjeren na useljenike kao i na stavove lokalne populacije o njima. I dalje izostaje sustavno praćenje imigrantskog poduzetništva na nacionalnoj razini kao i sustavna briga o uklanjanju već prepoznatih barijera za njihovo poslovanje u Republici Hrvatskoj.

⁶⁶ IMIN – Your Voice Matters <https://www.imin.hr/your-voice-matters/>, preuzeto 17.11.2024.

⁶⁷ CRORIS – Projekt 'Institucionalna potpora migrantskim poduzetnicima i digitalnim nomadima u Hrvatskoj: socioekonomski i pravni aspekti. Dostupno na: <https://www.croris.hr/projekti/projekt/6935>

4. Okruženje sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj

(Maja Novosel)

Mala i srednja poduzeća u Republici Hrvatskoj posluju u kompleksnom okruženju, u kojem veliki utjecaj na njihovo svakodnevno, ali i dugoročno poslovanje imaju Vladine politike i programi te zakonodavni i institucionalni okvir. Kvaliteta poduzetničkog okruženja ovisit će stoga o konzistentnosti Vladinih politika, provedbi zakona i implementaciji odluka na razini državnih institucija, kvaliteti i postojanosti regulatornog okruženja te raspoloživosti podrške sektoru malih i srednjih poduzeća.

4.1. Politike i programi relevantni za razvoj malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj

U nastavku su navedene aktualne politike i programi kojima su definirani strateški ciljevi razvoja sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj.

Održiva Europa do 2030. strateški je dokument razvoja Europske unije na načelima održivog razvoja. Održivo europsko gospodarstvo u 2030. godini podrazumijeva prijelaz na kružno gospodarstvo, održivu poljoprivredu, čistu energiju te socijalnu pravednost⁶⁸;

Program Konkurentnost i kohezija 2021. – 2027. temeljni je dokument kojim su definirani ciljevi i prioriteti za korištenje sredstava iz Europskog fonda za regionalni razvoj i Kohezijskog fonda. Prvi prioritet s alokacijom od 1,1 milijardi EUR odnosi se na jačanje gospodarstva putem ulaganja u jačanje održivog rasta i konkurentnosti malih i srednjih poduzeća⁶⁹;

Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.–2026. iz srpnja 2021. godine provedbeni je dokument za distribuciju finansijskih sredstava namijenjenih Republici Hrvatskoj iz Mehanizma za oporavak i otpornost Europske unije⁷⁰. Cilj je ovim mjerama ublažiti gospodarske i socijalne posljedice pandemije koronavirusa, te učiniti gospodarstvo i društvo održivijima, otpornijima i spremnijima za provedbu zelene i digitalne tranzicije. Plan se sastoji od 6 komponenti: Gospodarstvo, Javna uprava, pravosuđe i državna imovina, Obrazovanje, znanost i istraživanje, Tržište rada i socijalna zaštita, Zdravstvo i Inicijativa: Obnova zgrada;

Nacionalni program reformi 2023. iz travnja 2023. godine donosi 85 planiranih mjera raspoređenih u 6 prioritetnih područja definiranih Nacionalnim planom oporavka i otpornosti.

68 Održiva Europa do 2030., Dostupno na: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_hr, preuzeto 11.1.2025.

69 Program Konkurentnost i kohezija 2021. – 2027., Dostupno na: <https://eufondovi.gov.hr/eu-fondovi/program-konkurentnost-i-kohezija-2021-2027/>, preuzeto 11.1.2025.

70 Mehanizam za oporavak i otpornost osigurava finansijska sredstva zemljama članicama EU u iznosu od 672,5 milijardi EUR, od čega se 312,5 milijardi EUR odnosi na bespovratna sredstva te 360 milijardi EUR na zajmove. Hrvatskoj je od toga na raspolaganju ukupno 9,9 milijardi EUR, od čega 6,3 milijarde EUR bespovratnih sredstava i 3,6 milijardi EUR zajmova. Izvor: Plan oporavka: O planu, dostupno na: <https://planoporavka.gov.hr/o-planu/9>, preuzeto 11.1.2025.

U skladu s preporukama Europskog semestra, najvažnije reforme u prioritetnom području Gospodarstva odnose se na nastavak administrativnog i fiskalnog rasterećenja te bolje regulatorno okruženje⁷¹.

Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine⁷² usvojena je u veljači 2021. godine i služi kao temeljni strateški dokument koji određuje okvir unutar kojeg se oblikuju sektorski strateški dokumenti. Prvi strateški cilj je konkurentno i inovativno gospodarstvo, a razvoj poduzetništva i obrta određen je kao jedno od prioritetnih područja javnih politika. Provedba politike razvoja poduzetništva ističe devet područja podrške poduzetnicima: administrativno rasterećenje i digitalizacija, razvoj poticajnog poslovnog okruženja, podrška rastu produktivnosti malih i srednjih poduzeća, razvoj poslovne i istraživačke infrastrukture, podrška poduzetništvu žena, podrška razvoju društvenog poduzetništva, razvoj novih proizvoda i usluga, podrška pri izvozu i internacionalizaciji poslovanja te poticanje cjeloživotnog poduzetničkog obrazovanja i samozapošljavanja;

Strategija za procjenu ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva u razdoblju od 2023. do 2027. godine zajedno sa **Akcijskim planom za provedbu Strategije za razdoblje od 2023. do 2025. godine**⁷³ usvojena je u svibnju 2023. godine s ciljem poboljšanja učinkovitosti sustava procjene ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva te kako bi se ostvarila vizija da do 2027. godine Hrvatska ima jedan od najnaprednijih sustava za procjenu ekonomskih učinaka propisa na mala i srednja poduzeća među svim državama članicama EU.

Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014. - 2020., u kojoj je, kao jedna od strateških aktivnosti navedeno i poticanje poduzetništva i samozapošljavanja te razvoj socijalnog poduzetništva. Ostvarenje ovih strateških aktivnosti bilo je planirano prvenstveno poticanjem obrazovanja za postizanje potrebnih kompetencija za zapošljavanje i samozapošljavanje, poticanjem poduzetničkih projekata, poticanjem socijalnih zadruga koje zapošljavaju osobe s umanjenom radnom sposobnošću i/ili pružaju pomoć osobama u nepovoljnim osobnim, gospodarskim, socijalnim i drugim okolnostima, te poticanjem projekata ženskog poduzetništva, poduzetništva mladih, Roma i invalidnih osoba. Nakon isteka strategije u 2020. godini, usvojen je **Akcijski plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti** za razdoblje od 2021. do 2024. godine.

Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. koji donosi mjere i prioritete s ciljem unaprjeđenja kvalitete življenja osoba u riziku i teškoj materijalnoj deprivaciji te poboljšanja uključenosti ranjivih skupina i društvene kohezije u Republici Hrvatskoj;

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020. koji predviđa potpore za poduzetništvo i stvaranje novih radnih mjesta u ruralnim područjima kao mjere koje mogu utjecati na zadržavanje mladih ljudi i aktivnog ruralnog stanovništva te dugoročno postići povratak onih koji su napustili ruralna područja. Uredbom (EU) 2020/2220 (Prijelazna uredba)

71 Nacionalni program reformi 2023., Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/print.aspx?id=19458&url=print>, preuzeto 11.1.2025.

72 Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, NN 13/21

73 Strategija za procjenu ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva u razdoblju od 2023. do 2027. godine, NN 48/23

produljeno je trajanje programa ruralnog razvoja 2014. – 2020. do 31. prosinca 2022. godine.⁷⁴

Kao što je vidljivo iz popisa, velik broj ovih strateških dokumenata donesen je za razdoblje do 2020. godine, a i dalje su aktualni u 2023. i 2024. godini, budući da nove strategije za razdoblje od 2021. godine na dalje još nisu usvojene. Pritom valja uočiti da su neki od dokumenata stari 10 i više godina te ih je potrebno aktualizirati u skladu s nacionalnom razvojnom strategijom te europskim razvojnim politikama.

Praćenje implementacije strateških dokumenata u praksi je znatno otežano, budući da njihovo donošenje uglavnom nije bilo praćeno izradom akcijskih godišnjih planova, niti postoje redoviti izvještaji o izvršenju planiranih aktivnosti. Ipak, od 2023. godine vidljiv je pozitivan pomak u smjeru objave izvješća o provedbi strateških dokumenata i to objavom Izvješća o provedbi Nacionalnog plana Strategije za procjenu ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2023. do 2027. godine za 2023. godinu⁷⁵ te Izvješća o provedbi Nacionalnog programa reformi 2023. za razdoblje studeni 2023. – travanj 2024 godine.⁷⁶

Prema Godišnjem izvješću o napretku u provedbi Nacionalne razvojne strategije Republike Hrvatske do 2030. godine⁷⁷, za 2022. godinu⁷⁸ u okviru strateškog cilja Konkurentno i inovativno gospodarstvo, vezano uz razvoj poduzetništva i obrta je istaknuto kako je Akcijskim planom za smanjenje neporeznih i parafiskalnih davanja koji je usvojen u svibnju 2020. godine utvrđeno ukupno 50 mjera rasterećenja. Od ukupnog broja, 33 mjere su se odnosile na ukidanje ili smanjenje odabranih neporeznih i parafiskalnih davanja, a 17 mjera odnosilo se na smanjenje naknada za stručne ispite. S prvim kvartalom 2022. provedeno je svih 50 mjera iz Akcijskog plana, čime je ostvareno rasterećenje gospodarstva u ukupnom iznosu od 70,6 milijuna EUR. S ciljem stvaranja uvjeta za daljnji razvoj poduzetništva, poticanjem usvajanja ključnih vještina i kompetencija za obrtnička zanimanja te poticanjem zapošljavanja i samozapošljavanja u obrtništvu, dodijeljene su potpore za obrazovanje u obrtništvu (815 potpora, 265.000 EUR) i razvoj zadružnog poduzetništva (23 potpore, 264.000 EUR).

Prema Izvješću o provedbi Nacionalnog programa reformi 2023. za razdoblje svibanj - listopad 2023. godine⁷⁹, u okviru mjera vezanih uz gospodarstvo je navedeno kako su nastavljene aktivnosti usmjerene na poboljšanje poslovnog okruženja i smanjenje administrativnog opterećenja za poduzetnike.

Prema Izvješću o provedbi Nacionalnog plana Strategije za procjenu ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2023. do 2027. godine za

74 Dostupno na: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/a787bd34-d7fa-4dbd-9bf7-c7eb32935f80_hr?filename=rdp-factsheet-croatia_hr.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/a787bd34-d7fa-4dbd-9bf7-c7eb32935f80_hr?filename=rdp-factsheet-croatia_hr.pdf), preuzeto 11.1.2025.

75 Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/UserDocsImages/GLAVNO%20TAJNI%20C5%A0TVO/Izvjese%20o%20provedbi%20Nacionalnog%20plana%20-%20Strategija%20za%20procjenu%20ekonomskog%20u%20C4%8Dinka%20propisa.pdf>, preuzeto 11.1.2025.

76 Dostupno na: https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Europski%20semestar%202020/Izvjese_o_provedbi_NPR_2023_travanj_130624.pdf, preuzeto 11.1.2025.

77 Dostupno na: <https://www.sabor.hr/hr/sjednice-sabora/godisnje-izvjesce-o-napretku-u-provedbi-nacionalne-razvojne-strategije-republike>, preuzeto 20.3.2025.

78 Izvješće za 2022. godinu dostupno je od siječnja 2024. godine, <https://www.sabor.hr/hr/sjednice-sabora/godisnje-izvjesce-o-napretku-u-provedbi-nacionalne-razvojne-strategije-republike>, preuzeto:20.3.2025.

79 Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/print.aspx?id=19458&url=print>, preuzeto:20.3.2025.

2023. godinu⁸⁰ navedeno je kako je u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, unutar reformske mjere C1.1.1. R1, nastavljeno s reformom poslovnog i regulatornog okruženja s ciljem poboljšanja procjene učinaka propisa na mala i srednja poduzeća. U tu svrhu razvijena je digitalna platforma za provedbu MSP testa, koja je u upotrebi od početka 2024. godine. U sklopu projekta “Unaprjeđenje regulativne politike u Hrvatskoj kroz inovacije i digitalizaciju”, koji se provodi u suradnji s OECD-om, izrađuje se prijedlog za poboljšanje metodologije provedbe detaljne analize učinaka propisa.

Tijekom 2022. i 2023. godine izostalo je donošenje nekih dokumenata koji su prijašnjih godina redovito bili usvajani. Primjerice, Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva redovito je bio usvajan na godišnjoj razini u razdoblju od 2017. do 2020. godine., zatim nije bio objavljivan u razdoblju od 2021. do 2023. godine, da bi ponovno bio usvojen 2024. godine za razdoblje od 2024. do 2025. godine⁸¹. Još jedan takav primjer je i Strateški plan Ministarstva gospodarstva, koji je od 2016. godine redovito donošen za dvogodišnji period, međutim nakon 2022. godine nije usvojen novi dokument te je Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2020.-2022.⁸² posljednja dostupna verzija ovog dokumenta u 2023. godini.

U nastavku su navedeni strateški dokumenti koji nisu više aktualni, ali nisu zamijenjeni novim strateškim dokumentima za aktualno razdoblje:

Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013. – 2020., iz 2013. godine, čiji je cilj povećanje konkurentnosti kao i ravnomjerniji razvoj malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj kroz poboljšanje ekonomske uspješnosti, poboljšanje pristupa financijama, promociju poduzetništva, poboljšanje poduzetničkih vještina te poboljšanje poslovnog okruženja;

Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014. – 2020., iz 2014. godine, čiji je cilj postizanje usklađenosti i umreženosti javnih politika, poboljšanje sustavne podrške poduzetništvu žena kroz cjelokupnu institucionalnu infrastrukturu, te promocija poduzetništva žena.

Strategija razvoja klastera u Republici Hrvatskoj 2011. – 2020., iz 2011. godine, čiji je cilj unaprjeđenje upravljanja hrvatskom klsterskom politikom, jačanje klastera i klsterskih udruženja, poticanje inovacija i transfera novih tehnologija, osvajanje novih tržišta i internacionalizacija klastera, te jačanje znanja i vještina za razvoj klastera;

Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine, čiji je cilj stvoriti poticajno okruženje za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj;

80 Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/pristup-informacijama-4924/strategije-planovi-izvjesca-i-ostali-dokumenti/izvjesca/9890>, preuzeto 21.3.2025.

81 Ministarstvo gospodarstva (2024). Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva za 2024. i 2025. Godinu. Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/print.aspx?id=7625&url=print>, preuzeto 10.1.2025.

82 Ministarstvo gospodarstva (2019). Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2020.-2022. Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/pristup-informacijama-4924/strategije-planovi-izvjesca-i-ostali-dokumenti/strateski-plan-ministarstva/ministarstvo-gospodarstva-poduzetništva-i-obrta-8073/8073>, preuzeto 10.1.2025.

Strategija poticanja inovacija Republike Hrvatske 2014. – 2020., iz 2014. godine, kojom se nastoji izgraditi učinkovit inovacijski sustav te unaprijediti zakonodavni i fiskalni okvir, utvrditi način komunikacije i modele suradnje između javnog, znanstveno-istraživačkog i poslovnog sektora u cilju razvoja novih proizvoda, usluga, poslovnih procesa i tehnologije, te način primjene rezultata znanstveno-istraživačkog rada u gospodarstvu i društvu u cjelini.

Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026. djelomično adresira neke od tematskih područja za koja su u prethodnim razdobljima bili kreirani zasebni strateški dokumenti. Međutim, mnogi važni aspekti razvoja poduzetništva i sektora malih i srednjih poduzeća na taj način nisu u dovoljnoj mjeri istaknuti, niti je omogućeno adekvatno praćenje napretka u ostvarivanju zadanih ciljeva (primjerice poduzetništvo žena za koje je u prethodnom razdoblju bio kreiran strateški dokument, u Nacionalnom planu oporavka i otpornosti spominje se na svega 2 mjesta).

4.2. Regulatorno okruženje

Regulatorni okvir unutar kojega djeluju mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj definiran je nizom zakona. U nastavku su navedeni zakonski propisi relevantni za poslovanje malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj u 2023. godini:

- Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/13, 114/13, 41/14, 57/18, 138/21)
- Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN 29/02, 63/07, 53/12, 56/13, 121/16)
- Zakon o državnim potporama (NN 47/14, 69/17)
- Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, [34/22](#), [114/22](#), [18/23](#), [130/23](#))
- Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17)
- Zakon o poticanju ulaganja ([NN 63/22](#))
- Zakon o deviznom poslovanju (NN 96/03, 140/05, 132/06, 150/08, 92/09, 153/09, 145/10, 76/13, 52/21, [141/22](#))
- Zakon o platnom prometu (NN 133/09, 136/12, 66/18, [114/22](#))
- Zakon o koncesijama (NN 143/12, 69/17, 107/20)
- Zakon o tržištu kapitala (NN 88/08, 146/08, 74/09, 54/13, 159/13, 18/15, 110/15, 123/16, 65/18, 17/20, 83/21, [151/22](#))
- Zakon o alternativnim investicijskim fondovima (NN 16/13, 143/14, 21/18, 126/19, 110/21, [83/23](#))
- Zakon o obrtu (NN 143/13, 127/19, 41/20)
- Zakon o trgovini (NN 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, 32/19, 98/19, 32/20, [33/23](#))
- Zakon o sudskom registru (NN 1/95, 57/96, 1/98, 45/99, 54/05, 40/07, 91/10, 90/11, 148/13, 93/14, 110/15, 40/19, [34/22](#), [123/23](#))
- Zakon o uslugama (NN 80/11)

- Zakon o javno–privatnom partnerstvu (NN 78/12, 152/14, 114/18)
- Zakon o računovodstvu (NN 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20, [114/22](#), [82/23](#))
- Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 79/09, 80/13, 41/21, [153/23](#))
- Zakon o javnoj nabavi (NN 120/16, [114/22](#))
- Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18)
- Zakon o gradnji (NN 153/13, 20/17, 39/19, 125/19)
- Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, [67/23](#))
- Zakon o radu (NN 93/14, 127/17, 98/19, [151/22](#), [46/23](#), [64/23](#))
- Zakon o zaštiti potrošača (NN [19/22](#), [59/23](#))
- Stečajni zakon (NN 71/15, 104/17, [36/22](#))
- Ovršni zakon (NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, 131/20, [114/22](#))
- Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma (NN 108/17, 39/19, [151/22](#))
- Zakon o provedbi opće uredbe o zaštiti podataka (NN 42/18)
- Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (NN 29/18, 32/19, [18/23](#))
- Zakon o provedbi carinskih propisa Europske unije (NN 54/13)

Porezni sustav u Hrvatskoj reguliran je sljedećim važećim zakonima:

- Opći porezni zakon (NN 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 42/20, [114/22](#))
- Zakon o doprinosima (NN 84/08, 152/08, 94/09, 18/11, 22/12, 144/12, 148/13, 41/14, 143/14, 115/16, 106/18, [33/23](#), [114/23](#))
- Zakon o porezu na dobit (NN 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16, 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, [114/22](#), [114/23](#))
- Zakon o porezu na dohodak (NN 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, [151/22](#), [114/23](#))
- Zakon o porezu na dodanu vrijednost (NN 73/13, 148/13, 153/13, 143/14, 115/16, 106/18, 121/19, 138/20, [39/22](#), [113/22](#), [33/23](#), [114/23](#))
- Zakon o porezu na promet nekretnina (NN 115/16, 106/18)
- Zakon o trošarinama (NN 106/18, 121/19, [144/21](#))

Od 1. siječnja 2023. kao službena valuta Republike Hrvatske uveden je euro te su u skladu s time izmijenjene odredbe poreznih propisa povezane s kunom te su vrijednosti preračunate u eure.

Značajne promjene dogodile su se u području regulative poreza na dohodak: propisivanje stopa poreza na dohodak postala je obveza općina i gradova te je ukinut prirez. Ove zakonske izmjene usvojene su tijekom 2023. godine te stupile na snagu 1. siječnja 2024. godine (Tablica 14).

Tablica 14: Porezi u Hrvatskoj u primjeni od 1.1.2024.

Vrsta poreza	Porezni obveznik	Porezna osnovica	Porezna stopa
POREZ NA DODANU VRIJEDNOST	Fizička i pravna osoba (poduzetnik) koja isporučuje dobra ili obavlja usluge	Naknada za isporučena dobra ili obavljene usluge	25% 5% snižena stopa na kruh, mlijeko, knjige i novine koje izlaze dnevno, lijekove i medicinske proizvode, dječju hranu, jestiva ulja i masti, maslac i margarin, isporuke živih životinja, svježeg ili rashlađenog mesa i jestivih mesnih proizvoda, žive ribe te svježe ili rashlađene ribe, rakova, mekušaca i ostalih vodenih beskralježnjaka, svježeg ili rashlađenog povrća, korijena i gomolja, isporuku svježeg i suhog voća i orašastih plodova, svježih jaja peradi, sadnice i sjemenje, gnojiva i pesticide, hranu za životinje, osim hrane za kućne ljubimce, te ulaznice za koncerte, sportska i kulturna događanja. 13% snižena stopa na novine i časopise koji izlaze periodično, dječje sjedalice za automobile, dječje pelene, prirodni plin i grijanje iz toplinskih stanica, ogrjevno drvo, pelet, briket i sječku te menstrualne potrepštine, usluge smještaja u hotelima ili objektima slične namjene, uključujući smještaj za vrijeme odmora, iznajmljivanje prostora u kampovima za odmor ili u mjestima određenima za kampiranje te smještaj u plovnim objektima nautičkog turizma, isporuku vode, osim vode koja se stavlja na tržište u bocama ili u drugoj ambalaži, u smislu javne vodoopskrbe i javne odvodnje prema posebnom propisu.
			Niža stopa (u rasponu od 15% do 23,60%) na dohodak do 50.400,00 EUR godišnje / do 4.200,00 EUR mjesečno Viša stopa (u rasponu od 25% do 35,40%) na dohodak od 50.400,01 EUR godišnje / od 4.200,01 EUR mjesečno
POREZ NA DOHODAK	Fizička osoba koja ostvaruje oporezivi dohodak	Ukupni dohodak ostvaren od lokalnih poreznih obveznika u Hrvatskoj i inozemstvu te inozemnih poreznih obveznika u Hrvatskoj	
POREZ NA DOBIT	Društva i druge pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnost s ciljem stjecanja dobiti	Dobit utvrđena kao razlika između prihoda i rashoda	10% ukoliko su u poreznom razdoblju ostvareni prihodi do 1.000.000,00 EUR 18% ukoliko su u poreznom razdoblju ostvareni prihodi veći od 1.000.000,00 EUR 15% na dobit po odbitku 10% na dividende i udjele u dobiti

Izvor: Ministarstvo financija, Porezna uprava (2025). Porezni sustav Republike Hrvatske

4.3. Razvoj sektora malih i srednjih poduzeća iz perspektive međunarodnih istraživanja

Konkurentnost sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj te kvalitetu institucionalnog i regulatornog okvira možemo promatrati kroz usporedbu s drugim europskim i svjetskim gospodarstvima. Širu perspektivu omogućuju međunarodna istraživanja o globalnoj konkurentnosti, ekonomskim slobodama te percepciji korupcije.

SME Performance Review godišnje je izvješće Europske komisije o stanju sektora malih i srednjih poduzeća na razini čitave Europske unije te analiza stanja u svakoj od zemalja članica (**SME Fact Sheet** za pojedinu zemlju). SME Fact sheet predstavlja procjenu napretka u implementaciji *Small Business Act-a* na nacionalnoj razini s fokusom na ključne indikatore i razvoj politika za mala i srednja poduzeća. Visoka inflacija obilježila je 2023. godinu i u Hrvatskoj i na razini EU. SME Fact Sheet za Hrvatsku za 2023. godinu⁸³ bilježi nominalni rast dodane vrijednosti od 9,1%, ali kada se korigira sa stopom inflacije radi se o padu (-5,9%), što je iznad EU27 prosjeka od -1,6%.

GEM istraživanje prati razinu kvalitete poduzetničke okoline na temelju ocjena eksperata u devet komponenti (pristup novcima, vladine politike, vladini programi, poduzetničko obrazovanje, transfer istraživanja i razvoja, otvorenost domaćeg tržišta, fizička infrastruktura, profesionalna i komercijalna infrastruktura te kulturne i društvene norme).

Vladine politike prema poduzetništvu identificirane su kao najznačajnija i najduže prisutna ograničenja kvalitete poduzetničke okoline. U 2020. i 2021. godini ocjene vladinih politika prema poduzetništvu bile su najniže u grupi EU zemalja sudionica GEM istraživanja⁸⁴. U 2023. godini ocjene su porasle u odnosu na ranije razdoblje (s 3,11 u 2022. godini na 3,44 u 2023. godini). Još značajniji pomak vidljiv je u ocjeni vladinih politika prema regulatornom okviru, koja je porasla s 3,71 u 2022. godini na 4,25 u 2023. godini te se približila europskom prosjeku (Tablica 15).

Tablica 15: Ocjena vladinih politika u 2022. i 2023. godini

	2022.		2023.	
	EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska
Politike potpore poduzetničkoj aktivnosti	4,28	3,11	4	3,44
Politike prema regulatornom okviru	4,67	3,71	4,7	4,25

*vrijednosti 1 – 10, 1 = najlošiji, 10 = najbolji

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR

83 SME Performance Review 2024 – Croatia country sheet, dostupno na: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/60557>, preuzeto 12.1.2025.

84 Singer et al. (2023). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2022, Zagreb: CEPOR

Indeks ekonomskih sloboda zaklade Heritage⁸⁵ (*Index of Economic Freedom, Heritage Foundation*) analizira i ocjenjuje stanje ekonomskih sloboda u državama svijeta kroz 12 kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja grupiranih u 4 kategorije: 1) Vladavina prava, 2) Veličina vlade, 3) Regulatorna učinkovitost i 4) Otvorenost tržišta.

U razdoblju od 2019. do 2023. godine Hrvatska se prema indeksu ekonomskih sloboda svrstava u skupinu umjereno slobodnih zemalja, s ukupnom ocjenom iznad svjetskog prosjeka, ali ispod regionalnog prosjeka europskih zemalja uključenih u istraživanje. Ocjena ekonomske slobode Hrvatske za 2023. godinu je 66,4 (na ljestvici od 0 do 100), što pozicionira Hrvatsku na 46. mjesto globalne rang liste od 184 zemlje sudionice, te je nešto slabiji bodovni rezultat u odnosu na 2022. godinu (Tablica 16).

Tablica 16: Prikaz bodovnih rezultata i ranga Hrvatske na ljestvici Indeks ekonomskih sloboda Zaklade Heritage, 2019.-2023.

Indeks ekonomskih sloboda za Hrvatsku		
Godina	Broj bodova	Rang
Index of Economic Freedom 2019.	61,4	86. / 186
Index of Economic Freedom 2020.	62,2	84. / 186
Index of Economic Freedom 2021.	63,6	79. / 184
Index of Economic Freedom 2022.	67,6	45. / 184
Index of Economic Freedom 2023.	66,4	46. / 184

Izvor: *Index of Economic Freedom 2019 – 2023, Heritage Foundation*

Sažetak istraživanja za Hrvatsku za 2023. godinu⁸⁶ prepoznaje značaj reformi u području regulative za pokretanje poslovanja, koje su imale pozitivan utjecaj na rast aktivnosti sektora malih i srednjih poduzeća, međutim regulatorno okruženje je i dalje ocijenjeno kao opterećujuće i nedovoljno učinkovito.

Indeks percepcije korupcije⁸⁷ je istraživanje koje provodi nevladina, neprofitna globalna organizacija *Transparency International*, a mjeri stupanj percepcije korupcije u javnom sektoru i među dužnosnicima, te na temelju vrijednosti indeksa percepcije korupcije (*Corruption Perceptions Index*) izrađuje rang listu zemalja prema ocjeni o raširenosti korupcije. Indeksom percepcije korupcije ocjenjuju se sve razine rada tijela javne vlasti, a ispitanici su poslovni ljudi i analitičari. Hrvatska je u 2022. godini zauzela 57. mjesto na ljestvici od ukupno 180 zemalja sudionica prikupivši 50 bodova⁸⁸, a istu poziciju i broj bodova zadržala je i na ljestvici za 2023. godinu (Tablica 17). Iako je zabilježen napredak od 3 boda i 6 mjesta u odnosu na prethodne

85 The Heritage Foundation, <https://www.heritage.org/index/>, preuzeto 12.1.2025.

86 Index of Economic Freedom 2023. Dostupno na: https://indexdotnet.azurewebsites.net/index/pdf/2023/book/2023_IndexOfEconomicFreedom_FINAL.pdf, preuzeto 12.1.2025.

87 Transparency International, dostupno na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>, preuzeto 7.1.2025.

88 U istraživanju se koristi skala od 0 do 100 bodova, gdje 0 bodova predstavlja potpunu korupciju, a 100 bodova nacionalno okruženje bez korupcije.

godine, Hrvatska i dalje zaostaje 15 bodova za prosjekom zemalja EU i zapadne Europe (65/100 bodova) te čak 40 bodova za godinama vodećom zemljom na rang listi Danskom (90/100 bodova).

Tablica 17: Prikaz bodovnih rezultata za Hrvatsku prema izvješćima *Transparency International* Hrvatska, 2019.-2023.

Indeks percepcije korupcije za Hrvatsku		
Godina	Broj bodova	Rang
Corruption Perceptions Index 2019.	47	63. / 180
Corruption Perceptions Index 2020.	47	63. / 180
Corruption Perceptions Index 2021.	47	63. / 180
Corruption Perceptions Index 2022.	50	57. / 180
Corruption Perceptions Index 2023.	50	57. / 180

Izvor: *Corruption Perceptions Index 2019 – 2023, Transparency International*

Business Ready (B-READY)⁸⁹ novo je istraživanje Svjetske banke (*The World Bank*) pokrenuto 2024. godine umjesto istraživanja *Doing Business*, prekinutog 2021. godine.

Istraživanjem B-READY ocjenjuje se poslovna i investicijska klima u pojedinoj zemlji, na temelju analize 10 tematskih područja važnih za razvoj privatnog sektora (pokretanje poslovanja, lokacija poslovanja, komunalne usluge, rad, financijske usluge, međunarodna trgovina, oporezivanje, rješavanje sporova, tržišno natjecanje i poslovna nelikvidnost) te dodatno triju „stupova“ istraživanja unutar tih tema (regulatorni okvir, javne usluge i operativna učinkovitost).

Ocjene za Hrvatsku po pojedinim tematskim područjima prikazane su u tablici 18. Hrvatska je najbolje ocijenjena u područjima međunarodne trgovine (85 bodova) i pokretanja poslovanja (79 bodova), a najlošije u području oporezivanja (40 bodova)⁹⁰.

Tablica 18: Prikaz bodovnih rezultata za Hrvatsku prema tematskim područjima istraživanja B-READY 2024.

TEMATSKO PODRUČJE	BROJ BODOVA	TEMATSKO PODRUČJE	BROJ BODOVA
Pokretanje poslovanja	79	Međunarodna trgovina	85
Lokacija poslovanja	76	Oporezivanje	40
Komunalne usluge	77	Rješavanje sporova	72
Rad	76	Tržišno natjecanje	63
Financijske usluge	63	Poslovna nelikvidnost	76

Izvor: *B-READY 2024, The World Bank*

89 The World Bank, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/businessready>, preuzeto 7.1.2025.

90 Bodovanje na skali od 0 do 100 za svaku temu

Budući da je u ovom izdanju istraživanja sudjelovalo samo 50 zemalja, rangiranje zemalja po ostvarenim bodovima nije relevantno te valja pričekati nova istraživanja 2025. i 2026. godine, kada se očekuje sudjelovanje većeg broja zemalja.

4.4. Distribucija kompetencija za donošenje i implementaciju policy odluka

Glavni akteri u formuliranju i provedbi *policy* okvira djelovanja za sektor malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj u 2023. godini su:

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja⁹¹, nadležno za kreiranje politika usmjerenih na razvoj malih i srednjih poduzeća i stvaranje povoljnog okruženja za poduzetništvo.

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR)

„Hrvatska banka za obnovu i razvitak je razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske čija je osnovna zadaća poticanje razvitka hrvatskog gospodarstva. Kreditiranjem, osiguranjem izvoza od političkih i komercijalnih rizika, izdavanjem garancija te poslovnim savjetovanjem, HBOR gradi mostove između poduzetničkih ideja i njihovih ostvarenja s ciljem osnaživanja konkurentnosti hrvatskog gospodarstva.“ (www.hbor.hr)

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) nastala je 2014. godine spajanjem Hrvatske agencije za malo gospodarstvo i investicije (HAMAG INVEST) i Poslovno-inovacijske agencije Republike Hrvatske (BICRO) s ciljem kreiranja jedinstvenog sustava koji će poduzetnicima pružiti podršku kroz sve razvojne faze njihovog poslovanja – od istraživanja i razvoja ideje pa sve do komercijalizacije i plasmana na tržište.

„Djelatnost Agencije obuhvaća poticanje osnivanja i razvoja subjekata malog gospodarstva, poticanje ulaganja u malo gospodarstvo, financiranje poslovanja i razvoja subjekata malog gospodarstva kreditiranjem i davanjem jamstva subjektima malog gospodarstva za odobrene kredite od strane kreditora, kao i davanjem potpora za istraživanje, razvoj i primjenu suvremenih tehnologija.“ (www.hamagbicro.hr)

Hrvatska gospodarska komora (HGK) je samostalna stručno-poslovna organizacija, čiji je cilj promicanje, zastupanje i usklađivanje zajedničkih interesa svojih članica pred državnim i drugim tijelima u Hrvatskoj i inozemstvu. Donošenjem novog Zakona o Hrvatskoj gospodarskoj komori od 4. siječnja 2022. godine, članstvo u HGK više nije obavezno, već se sve pravne i fizičke osobe koje obavljaju gospodarsku djelatnost sa sjedištem na području Republike Hrvatske dijele u 3 odvojene kategorije⁹² i članstvo je dobrovoljno za članice iz I. kategorije. U sustavu HGK djeluje **Sektor za industriju** u sklopu kojeg djeluje **Odjel za poduzetništvo**.

91 Do 22. srpnja 2020. godine djelovalo kao Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta. Od 16. svibnja 2024. godine nastavlja djelovati kao Ministarstvo gospodarstva (temeljem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave NN 57/24).

92 I kategoriju čine članice koje ne prelaze dva od sljedeća tri kriterija: ukupna aktiva 995.421,06 EUR, ukupni prihodi 1.990.842,13 EUR, broj zaposlenih do 50; II kategoriju čine članice koje prelaze dva od navedena tri kriterija: ukupna aktiva 995.421,06 EUR, ukupni prihodi 1.990.842,13 EUR, broj zaposlenih do 50; III kategoriju čine članice koje prelaze dva od navedena tri kriterija: ukupna aktiva 3.981.684,25 EUR, ukupni prihodi 7.963.368,50 EUR, broj zaposlenika 250. Dostupno na: www.hgk.hr/clanstvo-u-hgk

„Aktivnosti i usluge Odjela usmjerene su na pružanje pravodobne i točne informacije te pomoći i podrške svakom poduzetniku(...). U okviru svoga rada Odjel će samostalno ili u suradnji sa drugim Odjelima i sektorima unutar HGK, te vanjskim partnerima, raditi na sljedećim aktivnostima usmjerenim ka unaprjeđenju rada i poslovanja tvrtki: definiranje mjera kojima bi se unaprijedila poduzetnička klima u RH; praćenje i analize rezultata poslovanja malog i srednjeg poduzetništva, zastupanje interesa i pružanje stručne pomoći članicama pri financiranju poduzetničkih projekata, savjetovanje oko apliciranja na programe potpora malom i srednjem poduzetništvu.“ (www.hgk.hr)

Hrvatska obrtnička komora (HOK) je samostalna stručno-poslovna organizacija obrtnika osnovana radi promicanja, usklađivanja i zastupanja zajedničkih interesa obrtništva. Članstvo u HOK-u je obvezno, a organizacija djeluje kroz 20 područnih obrtničkih komora, 112 udruženja obrtnika na razini općina i gradova, te 20 sekcija i cehova⁹³. U 2023. godini aktivno je djelovalo 112.180 obrta⁹⁴, što je porast u odnosu na 102.153 aktivna obrta u 2022. godini⁹⁵.

Hrvatska udruga poslodavaca (HUP)

“Hrvatska udruga poslodavaca osnovana je 1993. godine kao dobrovoljna, neprofitna i neovisna udruga poslodavaca koja štiti i promiče prava i interese svojih članova. Osnovala ju je grupa uglednih hrvatskih gospodarstvenika koji su prepoznali snagu zajedničkog djelovanja te ulogu udruge poslodavaca u tripartitnim odnosima. Utemeljena na principu dobrovoljnog članstva i na načelima demokratskog zastupanja i očitovanja volje njezinih članova, udruga promiče poduzetnički duh i poduzetnička prava i slobode.” (www.hup.hr)

Udruga Glas poduzetnika⁹⁶ je udruga mikro, malih i srednjih poduzetnika, obrtnika, samozaposlenih te drugih aktera proizašla iz prvotne neformalne inicijative pokrenute u ožujku 2020. godine. Osnovni cilj Udruge je definiranje i poticanje provedbe niza ekonomskih mjera i reformi kako bi se ostvario ekonomski oporavak i stvorili preduvjeti za snažniji gospodarski rast i razvoj. Udruga u 2023. godini broji preko 20.000 članova.

Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva (CEPOR)

CEPOR⁹⁷ je neprofitna organizacija osnovana 2001. godine temeljem Sporazuma između Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo – Hrvatska, od strane deset institucionalnih osnivača lidera u svojim područjima djelovanja – od akademske zajednice do udruženja gospodarstvenika, razvojnih agencija i poduzetničkih centara. Misija CEPOR-a je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ključnu ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća u razvoju hrvatskog gospodarstva.

93 Hrvatska obrtnička komora - HOK, www.hok.hr, preuzeto 12.1.2025.

94 Hrvatska obrtnička komora (2024). Statistički pregled: Obrtništvo u brojkama XII/2023. Dostupno na: https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2024-03/Obrtni%C5%A1tvo_u%20brojkama_%20OUB_XII_2023.pdf, preuzeto 12.1.2025.

95 Hrvatska obrtnička komora (2023). Statistički pregled: Obrtništvo u brojkama XII/2022. Dostupno na: https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2023-03/Obrtni%C5%A1tvo_u%20brojkama_%20OUB_XII_2022.pdf, preuzeto 12.1.2025.

96 Udruga Glas poduzetnika, <https://www.glaspoduzetnika.hr>, preuzeto 12.1.2025.

97 Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva – CEPOR, www.cepor.hr, preuzeto 12.1.2025.

5. Pristup financijskim sredstvima

(Nataša Šarlija i Maja Has)

Pristup financijskim sredstvima je ključno pitanje za poduzeća u Europskoj uniji, posebice za mala i srednja poduzeća. Istraživanje o pristupu financiranju poduzeća (*Survey on access to finance on enterprises*, SAFE) u 2023. pokazalo je da to ostaje ključna briga za mala i srednja poduzeća u svih 27 zemalja EU što utječe na njihovu sposobnost za rast i inovacije (Katsinis et al., 2024). Mnoga mala i srednja poduzeća suočavaju se s izazovima u osiguravanju potrebnog financiranja za podršku svom poslovanju i rastu. Dostupnost financiranja može biti vrlo različita u različitim zemljama i sektorima, pri čemu se neke regije suočavaju s ograničenjima u dostupnosti financijskih sredstava, a druge se suočavaju s regulatornim preprekama (Katsinis et al., 2024). I ostali faktori kao što su troškovi proizvodnje ili rada i dostupnost kvalificiranog osoblja također mogu utjecati na sposobnost poduzeća da pristupi financiranju. Poboljšanje pristupa financiranju ključni je prioritet za poticanje rasta i održivosti poduzeća unutar EU-a.

Postoje brojni faktori koji utječu na pristup financijskim sredstvima, kako oni unutarnji tako i vanjski. Unutarnji faktori se odnose na karakteristike samog poduzeća koje mogu utjecati na pristup financiranju. Mala i srednja poduzeća često imaju kraću povijest poslovanja i slabiju financijsku stabilnost što može otežati pristup vanjskom kapitalu. Poduzeća s dobrom kreditnom poviješću i stabilnim financijskim rezultatima lakše dobivaju financijska sredstva jer predstavljaju manji rizik za financijske institucije. Kvaliteta poslovnog plana i jasno definirana strategija rasta mogu poboljšati šanse poduzeća za dobivanje vanjskog financiranja. Investitori i banke traže poduzeća koja imaju jasnu viziju i plan za dugoročni rast. Kod malih i srednjih poduzeća sposobnosti vlasnika imaju značajan utjecaj na sposobnost poduzeća da upravlja financijama i implementira poslovne planove, što može olakšati pristup financijskim resursima. Vanjski faktori se odnose na okolinu u kojoj poduzeće posluje, a oni obuhvaćaju širi ekonomski, regulatorni i tržišni kontekst. Zakoni i propisi koji utječu na poslovanje malih i srednjih poduzeća, uključujući porezne olakšice, financijske poticaje i zakone koji reguliraju pristup kapitalu, imaju veliki utjecaj na dostupnost financiranja. Uvjeti u gospodarstvu, poput inflacije, kamatne stope i ekonomske krizne situacije (kao što je bio COVID-19), utječu na pristup financiranju. U recesiji ili u nestabilnim tržišnim uvjetima, financijske institucije uglavnom su opreznije u kreditiranju. Državna politika koja uključuje financijske instrumente kao što su subvencije, kamate ili jamstva može pomoći malim i srednjim poduzećima u smanjenju troškova financiranja i poboljšanju pristupa kapitalu.

5.1. Financijsko okruženje u Hrvatskoj⁹⁸

Financijsko okruženje u Hrvatskoj tijekom 2023., suočilo se s rastom troškova zaduživanja, iako su kamatne stope bile niže nego što bi bile bez uvođenja eura. Pridruženje europodručju smanjilo je premiju za rizik države i povećalo likvidnost u domaćem bankarskom sustavu. Uvođenje eura također je ukinulo potrebu za zamjenom valuta u međunarodnoj trgovini unutar EU-a, smanjujući time troškove poslovanja i povećavajući konkurentnost hrvatskih poduzeća. Troškovi zaduživanja za poduzeća porasli su, došlo je do pooštavanja kreditnih standarda zbog negativne percepcije tržišnih rizika i niže tolerancije banaka prema riziku. Uz rast kamatnih stopa

98 Hrvatska narodna banka (2024). Godišnje izvješće 2023, Zagreb

na kredite i depozite, poduzeća su smanjila potražnju za kreditima, s godišnjim rastom kredita koji je usporio na 6,4%, dok su depoziti počeli rasti, osobito oročeni depoziti, kao odgovor na povećanje kamatnih stopa. Krediti su većinom usmjereni prema obrtnim sredstvima i energetske sektoru, dok je rast depozita poduzeća i stanovništva značajno ublažen povećanjem gotovine nakon uvođenja eura. Ukupno gledano, 2023. godina bila je obilježena promjenama u kreditnim i depozitnim tržištima Hrvatske, pod utjecajem monetarne politike eurozone i unutarnjih ekonomskih čimbenika. Hrvatska je iskoristila prednosti uvođenja eura kroz povoljnije uvjete zaduživanja, dok su promjene na tržištu potaknule prilagodbe u načinima financiranja poduzeća.

Inflacija i kamatne stope

Očekivanja o smanjenju kamatnih stopa od strane američke središnje banke (FED) i Europske središnje banke (ESB) značajno utječu na inflaciju i kamatne stope u idućem razdoblju (HUB analize, broj 78, 2024). Također, iako se inflacija usporava, godišnje stope inflacije i dalje su iznad službenog cilja od 2%. Ova inercija može utjecati na odluke središnjih banaka o kamatnim stopama.

S obzirom na moguće različite scenarije, očekuju se i različiti potezi Europske središnje banke (HUB analize, broj 78, 2024): (i) scenarij "prolaska kroz ušicu igle": U ovom optimističnom scenariju, inflacija se smiruje, a gospodarski rast se nastavlja. ESB bi mogla smanjiti kamatne stope kako bi podržala oporavak gospodarstva. Očekuje se da bi smanjenje kamatnih stopa moglo biti umjereno, s ciljem održavanja inflacije oko cilja od 2%. (ii) scenarij nastavka recesije: Ako se gospodarstvo europodručja, posebno Njemačke, suoči s daljnjim izazovima i recesijom, ESB bi mogla zadržati visoke kamatne stope ili ih čak dodatno povećati kako bi kontrolirala inflaciju. U ovom slučaju, mogla bi se otvoriti rasprava o odgovornosti ESB-a zbog prethodnih odluka o povećanju kamatnih stopa. (iii) Reakcija na globalne ekonomske uvjete: ESB će također pratiti globalne ekonomske uvjete i odluke drugih središnjih banaka, poput FED-a. Ako druge središnje banke smanje kamatne stope, ESB bi mogla slijediti taj trend kako bi spriječila prevelike razlike u kamatnim stopama između eura i dolara. (iv) Fokus na inflacijsku inerciju: S obzirom na to da inflacija ostaje iznad cilja, ESB će vjerojatno biti oprezna u svojim odlukama i nastojati izbjeći prebrzo smanjenje kamatnih stopa, kako bi se osigurala stabilnost cijena.

Kamatne stope na kredite u Hrvatskoj

Analiza kamatnih stopa na kredite⁹⁹ poduzećima pokazuje značajne promjene posljednjih godina, s osobitim rastom od druge polovice 2022. godine, u skladu s promjenama referentnih kamatnih stopa Europske središnje banke. U 2023. godini kamatne stope na nove kredite poduzećima u eurima bile su u prosjeku 3,57%. Ovo predstavlja porast u odnosu na 2022. kada su stope bile niže, odražavajući povećanje troškova financiranja na tržištu kapitala i općenito višu inflaciju. Dugoročni krediti obično nose nešto niže kamatne stope zbog manjeg rizika, dok kratkoročni krediti pokazuju nešto više stope. Krediti s promjenjivim kamatnim stopama su također postali skuplji. Uvođenje eura u Hrvatskoj početkom 2023. dodatno je smanjilo valutni rizik, ali je općeniti rast kamatnih stopa u eurozoni utjecao na ukupni rast cijene kredita. Povećana potražnja za kreditima poduzeća, posebice za investicijske projekte i obrtni kapital, također je doprinijela većem volumenu odobrenih kredita, ali uz uvjete viših kamata.

⁹⁹ <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/kamatne-stope>, preuzeto 15. 11. 2024.

U tablici 19 se nalaze podaci o prosječnim kamatnim stopama na kredite za poduzeća u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini na temelju statistika Hrvatske narodne banke, uključujući kredite kratkoročnog i dugoročnog roka.

Tablica 19: Prosječne kamatne stope na kredite za poduzeća u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini

Godina	Kratkoročni krediti (%)	Dugoročni krediti (%)
2022.	1,83	2,15
2023.	2,11	2,45

Izvor: HNB, 2024.

5.2. Banke

Na kraju 2023. godine u Hrvatskoj je poslovalo ukupno 20 kreditnih institucija, uključujući 19 banaka i jednu stambenu štedionicu. Tijekom godine došlo je do pripajanja Nove hrvatske banke Hrvatskoj poštanskoj banci. Dodatno, na hrvatskom tržištu aktivno je poslovala podružnica kreditne institucije iz EU (BKS Bank AG, Glavna podružnica Hrvatska), dok je više od 250 institucija iz EU i Europskoga gospodarskog prostora obavijestilo HNB o namjeri pružanja uzajamno priznatih usluga na području Hrvatske.

Iako se broj kreditnih institucija u većinskom državnom vlasništvu smanjio s tri na dvije, njihov udio u ukupnoj imovini bankovnog sektora je porastao, s 8% na 9,3%. S druge strane, udio kreditnih institucija u većinskom vlasništvu inozemnih dioničara blago je opao, ali i dalje ostaje dominantan, s udjelom od 87,4% ukupne imovine bankovnog sustava.

U 2023. godini, imovina hrvatskog bankovnog sustava porasla je za 3,5%, dosegnuvši 78,6 milijardi EUR. Glavne promjene u strukturi financiranja banaka uključuju povećanje depozita s rokom dospijeca, potaknuto rastom kamatnih stopa na oročene depozite, dok su depoziti na tekućim računima smanjeni. Imovina banaka značajno je povećana kreditiranjem kućanstava, posebno u stambenim i gotovinskim nenamjenskim kreditima, dok su financijske institucije i nefinancijska društva također iskoristile pogodnosti iz kreditnog portfelja banaka. Podatak o udjelu i broju kredita prema veličini poduzeća u bankama u Hrvatskoj nije dostupan.

U tablici 20 se nalaze pokazatelji poslovanja bankarskog sustava u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini.¹⁰⁰

¹⁰⁰ <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>, preuzeto 21. 11. 2024.

Tablica 20: Pokazatelji poslovanja bankarskog sustava u Hrvatskoj u 2022. i 2023. godini

Pokazatelj	2022.	2023.
NPL* (%)	3	2,7
ROA** (%)	1,5	1,7
ROE*** (%)	12,2	14,1
Stopa ukupnog kapitala (%)	23,8	23,2
LCR**** (%)	242,4	230,1

Izvor: HNB, 2024.

**NPL su neprihodonosni krediti: udio kredita koji nisu servisirani prema ugovorenim uvjetima (obično s kašnjenjem većim od 90 dana) u ukupnim kreditima*

***ROA je povrat na imovinu odnosno omjer dobiti nakon oporezivanja i ukupne imovine*

****ROE je povrat na kapital odnosno omjer dobiti nakon oporezivanja i ukupnog kapitala
Stopa ukupnog kapitala je omjer regulatornog kapitala i rizikom ponderirane imovine banke*

*****LCR je koeficijent likvidnosne pokrivenosti odnosno omjer visokolikvidne imovine i neto odljeva gotovine u 30 dana, a mjeri sposobnost banke da pokrije kratkoročne obveze pomoću visokolikvidne imovine*

U razdoblju od 2022. do 2023. godine, poboljšana je kvaliteta kreditnog portfelja uz pad udjela neprihodonosnih kredita (NPL) s 3% u 2022. na 2,7% u 2023. Značajno smanjenje koje je zabilježeno i u ranijim godinama (primjerice, u 2020. godini NPL je bio 5,4%) potaknuto je sanacijom loših kredita u sektoru kućanstava i nefinancijskih društava, uz poseban naglasak na restrukturiranja i prodaju loših potraživanja. Kapitaliziranost sustava ostala je snažna, značajno iznad regulatornih minimuma, potvrđujući otpornost sustava. Likvidnost kreditnih institucija bila je stabilna i visoka, s LCR-om koji je kontinuirano premašivao 200%. Ova razina likvidnosti osigurala je solventnost i povjerenje unatoč promjenama u tržišnim uvjetima i smanjenju ukupne imovine.

5.3. Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG-BICRO

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije HAMAG-BICRO¹⁰¹ je institucija Vlade Republike Hrvatske odgovorna za pružanje financijske podrške malim i srednjim poduzećima u različitim fazama razvoja poduzetničkog pothvata kroz programe jamstava, zajmova i bespovratnih potpora.

HAMAG-BICRO je u razdoblju od 2020. do 2023. godine provodio financijske instrumente usmjerene na ekonomski iskoristive projekte putem zajmova i jamstava, često uz subvencioniranje kamatnih stopa. Aktivno je surađivao s financijskim institucijama u Hrvatskoj,

¹⁰¹ Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije – HAMAG-BICRO osnovana je 2014. godine spajanjem Hrvatske agencije za malo gospodarstvo i investicije (HAMAG INVEST) i Poslovno-inovacijske agencije Republike Hrvatske (BICRO).

a značajna sredstva alocirana su kroz programe Europskih strukturnih i investicijskih fondova (engl. ESIF - European Structural and Investment Funds), uključujući ograničena portfeljna jamstva, pojedinačna jamstva, mikro i male zajmove te COVID-19 zajmove. Uz to, u okviru Programa ruralnog razvoja uvedeni su specifični financijski instrumenti za poljoprivrednike, uključujući moratorij zbog vremenskih nepogoda.

Također, HAMAG-BICRO je kroz Nacionalni plan oporavka i otpornosti (NPOO) podržao zelene i digitalne projekte te jačanje konkurentnosti malih i srednjih poduzeća. U sklopu 27 javnih poziva financiranih iz ESI fondova u 2023. godini ugovoreno je preko 5.300 projekata ukupne vrijednosti od gotovo 2,2 milijarde EUR, od čega 922 milijuna čine bespovratna sredstva. Osim toga, HAMAG-BICRO je sudjelovao u međunarodnim programima poput Europske poduzetničke mreže, OBZOR EUROPA i Interreg te nastavio raditi na razvoju mreže poduzetničkih potpornih institucija kroz projekt BOND, čime pruža podršku poduzetnicima u svim fazama poslovanja.

U tablicama 21 i 22 nalaze se podaci o odobrenim sredstvima tijekom 2022. i 2023. godine za različite programe jamstava, zajmova i bespovratnih potpora (HAMAG-BICRO, Godišnja izvješća za 2022. i 2023. godinu).

HAMAG-BICRO je tijekom 2022. i 2023. godine značajno unaprijedio provedbu financijskih instrumenata, pružajući podršku malim i srednjim poduzećima te ruralnom razvoju. Kroz ESIF programe, Nacionalni plan oporavka i otpornosti (NPOO) te suradnju s domaćim financijskim institucijama, mobilizirana su značajna sredstva za poticanje ulaganja, otklanjanje tržišnih nedostataka i odgovor na pandemijske izazove.

Tablica 21: ESIF financijski instrumenti u 2022. i 2023. godini

Instrument	2022.	2023.
Ograničeno portfeljno jamstvo (EUR)	28.000.000,00	28.243.413,63
Pojedinačno jamstvo (bez subvencije kamata) (EUR)	69.599.840,73	69.599.840,73
Pojedinačno jamstvo (sa subvencijom kamata) (EUR)	25.217.333,60	25.217.333,60
Subvencija kamata (EUR)	13.113.013,47	13.113.013,47
Mali zajmovi (EUR)	62.116.500,15	62.116.500,15
Mikro zajmovi (EUR)	27.739.066,96	27.739.066,96
COVID-19 zajmovi (EUR)	281.425.443	281.425.443

Izvor: HAMAG-BICRO, Godišnja izvješća za 2022. i 2023. godinu

Unatoč smanjenju utjecaja pandemije u globalnim ekonomskim okvirima, pandemijska podrška je ostala prioritetna čak i u 2023. godini s dominantnom alokacijom zajmova u iznosu od 281,4 milijuna EUR godišnje.

HAMAG-BICRO je kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj – EPFRR i nacionalne doprinose alocirao sredstva za pojedinačna jamstva, mikro i male zajmove.

Tablica 22: EPFRR financijski instrumenti za ruralni razvoj u 2022. i 2023. godini

Instrument	2022.	2023.
Pojedinačna jamstva za ruralni razvoj (EUR)	3.750.000 (EPFRR) 661.764,71 (nacionalno)	3.834.871,77 (EPFRR) 676.742,08 (nacionalno)
Mikro zajmovi za ruralni razvoj (EUR)	8.250.692,45 (EPFRR) 1.456.004,55 (nacionalno)	8.307.862,20 (EPFRR) 1.466.093,33 (nacionalno)
Mali zajmovi za ruralni razvoj (EUR)	64.965.350,32 (EPFRR) 11.464.473,59 (nacionalno)	68.818.308,80 (EPFRR) 12.144.407,43 (nacionalno)

Izvor: HAMAG-BICRO, Godišnja izvješća za 2022. i 2023. godinu

Svaki instrument je financiran iz dva izvora: Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR) i nacionalni fondovi. Mali zajmovi čine daleko najveći dio ukupnog financiranja u obje promatrane godine. U usporedbi s 2022. godinom, u 2023. godini se ukupno financiranje ruralnog razvoja povećalo za 5,2%, a taj rast je gotovo isključivo rezultat povećanja sredstava za male zajmove.

Od 2022. godine su kroz program NPOO–a uvedeni su specifični instrumenti za digitalno i zeleno gospodarstvo, i to investicijski zajmovi u iznosu 39.816.842,52 EUR te subvencije kamata 13.272.280,84 EUR do kraja 2023. godine.

HAMAG-BICRO organizira radionice i edukacije (online i događaje uživo) kojima se poduzetnicima predstavljaju uvjeti novih financijskih instrumenata i kriteriji prihvatljivosti.

5.4. Kreditne unije

Kreditne unije su financijske institucije čiji rad regulira Hrvatska narodna banka, a koje smiju obavljati sljedeće poslove:¹⁰²

1. primati novčane depozite članova kreditne unije u domaćoj valuti
2. odobravati kredite članovima kreditne unije u domaćoj valuti
3. primati novčane depozite od sindikata i obrtničkih komora, te primati bespovratna novčana sredstva od međunarodnih institucija
4. obavljati platni promet za svoje članove
5. obavljati mjenjačke poslove za članove kreditne unije
6. dodjeljivati novčanu pomoć članovima kreditne unije
7. davati jamstva za obveze članova kreditne unije u domaćoj valuti.

¹⁰² Zakon o kreditnim unijama NN 141/2006, 25/2009 i 90/2011

Kreditnu uniju može osnovati 30 ili više osoba s prebivalištem u Hrvatskoj, odnosno trgovaca, obrtnika i pojedinaca, koji su udruženi jednim od sljedećih načina:

- da su zaposleni kod istog poslodavca ili u istoj djelatnosti
- pripadaju određenom zanimanju odnosno profesiji
- prebivaju na istom području (regiji)
- su povezani na drugi način kojim osiguravaju ostvarivanje zajedničkog interesa na načelu uzajamnosti.¹⁰³

Kreditna unija ima za cilj ostvarenje zajedničkog financijskog interesa svih svojih članova, pružanjem financijske podrške fizičkim osobama (obrtnici, samozaposlene i nezaposlene osobe) koje imaju ograničen pristup izvorima financiranja. Cilj kreditne unije je prikupljanje depozita članova unije i kreditiranje njenih članova, u svrhu samozapošljavanja ili razvoja postojećih poslovnih pothvata.

Prema podacima Godišnjeg izvješća Hrvatske narodne banke, tijekom 2023. godine u Hrvatskoj je djelovalo 17 kreditnih unija. Za jednu je pokrenut stečajni postupak.

Dio kreditnih unija, udruženo djeluje kroz Hrvatsku udругu kreditnih unija (HUKU). U tablici 23 prikazane su kreditne unije – članice HUKU s podacima o broju odobrenih kredita, plasiranim sredstvima i iznosom prosječnog kredita. Iako je u 2023. godini dodijeljeno 2,6% manje kredita, plasirano je 15,5% više sredstava kroz kredite članica HUKU.

¹⁰³ Ibidem

Tablica 23: Podaci Hrvatske udruge kreditnih unija o plasiranim sredstvima u 2022. i 2023. godini

Red.br.	Naziv kreditne unije	2022. Broj kredita	2022. Plasirana sredstva (EUR)	2022. Prosječan iznos kredita (EUR)	2023. Broj kredita	2023. Plasirana sredstva (EUR)	2023. Prosječan iznos kredita (EUR)
1.	ABC KREDITNA UNIJA	273	1.408.837	38.882	208	1.633.960	7.856
2.	KREDITNA UNIJA APOEN	457	1.230.340	20.284	480	1.561.500	3.253
3.	KREDITNA UNIJA DUKAT	1.344	4.180.768	23.500	1.379	4.585.530	3.300
4.	KREDITNA UNIJA FEDELTA	65	445.789	51.674	60	454.850	7.581
5.	KREDITNA UNIJA GAMA, ZAGREB	271	1.110.621	30.878	300	1.189.552	3.965
6.	KREDITNA UNIJA JAMSTVO	1.072	11.413.586	80.220	1.052	13.682.572	13.006
7.	KREDITNA UNIJA LIBERTINA	265	1.733.227	49.000	245	1.908.050	7.500
8.	KREDITNA UNIJA MARJAN	1.313	8.267.702	47.443	1.275	9.740.000	7.639
9.	KREDITNA UNIJA NOA	218	1.187.139	41.030	171	1.219.650	7.132
10.	ZAGORSKA KREDITNA UNIJA	287	1.591.463	41.780	250	1.781.970	7.128
11.	ZANATSKA KREDITNA UNIJA KRIŽEVCI	301	1.648.683	41.269	292	1.755.300	6.011
UKUPNO		5.866	34.218.155		5.712	39.512.934	

Izvor: Hrvatska udruga kreditnih unija, 2024.

5.5. Leasing

Leasing predstavlja jednu od najzastupljenijih alternativa bankarskom kreditu u financiranju poduzetnika pri nabavi dugotrajne imovine. Prema Zakonu o *leasingu*¹⁰⁴ posao *leasinga* je “pravni posao u kojem davatelj *leasinga* pribavlja objekt *leasinga* na način da od dobavljača objekta *leasinga* kupnjom stekne pravo vlasništva na objektu *leasinga*, te primatelju *leasinga* odobrava korištenje tog objekta *leasinga* kroz određeno vrijeme, a primatelj *leasinga* se obvezuje za to plaćati naknadu”. Objekt *leasinga* može biti pokretna ili nepokretna stvar u skladu s propisima kojima se uređuje vlasništvo. Dva najčešća oblika *leasinga* su operativni (poslovni) *leasing* i financijski *leasing*.

¹⁰⁴ Zakon o leasingu, Narodne novine 141/13

Financijski *leasing*¹⁰⁵ je posao najma objekta *leasinga*, u kojemu primatelj *leasinga* (poduzeće) objekt *leasinga* koristi, plaća za njega najam, ali ga upisuje u svoju dugotrajnu imovinu i amortizira. Cilj financijskog *leasinga* je, po isteku ugovora, kupiti objekt koji je bio predmet *leasinga*. Operativni ili poslovni *leasing* je najam dugotrajne imovine koja ostaje u vlasništvu *leasing* društva (koje predmet amortizira), dok je osnovni cilj primatelja *leasinga* (poduzeća) njegovo korištenje, te po isteku ugovora o *leasingu* vraćanje predmeta ili zamjena za novi.

Financijski *leasing*¹⁰⁶ je posao najma objekta *leasinga*, u kojemu primatelj *leasinga* (poduzeće) objekt *leasinga* koristi, plaća za njega najam, ali ga upisuje u svoju dugotrajnu imovinu i amortizira. Poslove *leasinga* u Hrvatskoj mogu obavljati samo *leasing*-društva, a njihovo djelovanje je regulirano Zakonom o *leasingu*¹⁰⁷, te Pravilnicima o organizacijskim zahtjevima *leasing*-društava i kriteriju i načinu upravljanja rizicima *leasing*-društava.¹⁰⁸

Prema godišnjem izvješću Hrvatske agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA-e, tijekom 2023. godine u Hrvatskoj je djelovalo 15 *leasing*-društava (jednako kao i u 2022. i 2021. godini). Ukupna aktiva na dan 31. prosinca 2023. iznosila je 3,5 milijardi EUR, što predstavlja povećanje od 18,1% u odnosu na prethodnu godinu. U 2023. godini je zaključeno 62.815 novih ugovora o *leasingu* (16.815 ugovora o operativnom *leasingu* te 46.000 ugovora o financijskom *leasingu*) što je 16,4% više nego godinu ranije. Tijekom 2023. godine vrijednost novozaključenih ugovora porasla je za 26,9% te je iznosila 1,8 milijardi EUR. Ovom rastu su pridonijeli i segment financijskog *leasinga* s povećanjem od 22,4% i segment operativnog *leasinga* s rastom od 55,6%, kao i više cijene objekata *leasinga*.¹⁰⁹

U 2023. godini bilo je 169.667 aktivnih ugovora (7,2% više nego aktivnih ugovora u 2022. godini), a njihova vrijednost je bila veća od 2,9 milijardi EUR. U strukturi novozaključenih i aktivnih ugovora prema objektu *leasinga* prevladavaju osobna i gospodarska vozila, koja su krajem 2023. predstavljala 80,3% ukupne vrijednosti aktivnih ugovora.

5.6. Poslovni anđeli

U najširem smislu, poslovni anđeli su imućni pojedinci koji ulažu svoje resurse – novac, znanje i vrijeme – u poslovne projekte drugih poduzetnika.¹¹⁰ Prema European Business Angels Network (EBAN) poslovni anđeo je individualni investitor (kvalificiran prema nekim nacionalnim propisima) koji ulaže vlastiti novac izravno (ili preko svojih tvrtki) uglavnom u početna ili *start-up* poduzeća bez obiteljskih veza. Poslovni anđeli sami donose (konačne) odluke o ulaganjima i financijski su neovisni, odnosno, mogući potpuni gubitak njihovih ulaganja kao poslovnih anđela

¹⁰⁵ Ibidem

¹⁰⁶ Ibidem

¹⁰⁷ Ibidem

¹⁰⁸ Detaljan popis zakona i pravilnika kojima se regulira poslovanje leasing-društava u Hrvatskoj, dostupan je na stranicama Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA): <https://www.hanfa.hr/regulativa/leasing-trziste/> preuzeto 15.12.2024.

¹⁰⁹ HANFA (2024). Godišnje izvješće za 2023. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/publikacije/godisnje-izvjesce/> preuzeto 15.12.2024.

¹¹⁰ Dibrova, A. (2015) Business angel investments: risks and opportunities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 207, str. 280 – 289

neće značajno utjecati na njihovu ekonomsku situaciju.¹¹¹ U zamjenu za manji vlasnički udio, poslovni anđeli ulažu u poduzeća i zajednički s poduzetnicima snose poslovni rizik (tzv. *Equity deal*). Alternativno, mogu odobriti komercijalni zajam koji, u slučaju neispunjenja uvjeta, može biti pretvoren u vlasnički udio.¹¹²

Poslovni anđeli mogu djelovati kao samostalni ulagači, no moguća su i skupna ulaganja.

European Business Angels Network (EBAN) je mreža udruženja poslovnih anđela - investitora usmjerenih na ulaganje u rane faze razvoja poduzeća. EBAN je osnovan 1999. godine sa sjedištem u Bruxellesu i okuplja više od 150 članica, uključujući razne udruge poslovnih anđela iz 50 zemalja.

Ulaganja europskih poslovnih anđela smanjila su se za 13%, s 1,419 milijardi EUR uložениh u 2022. na 1,255 milijardi EUR uložениh u 2023. godini (za razliku od rasta takvih ulaganja u 2022. godini u usporedbi s 2021. godinom). Ovaj pad broja ulaganja i uložениh sredstava se može objasniti događajima u 2022. godini (početak rata u Ukrajini, porast troškova energije i inflacija), a koji su utjecali na investiranje u 2023. godini.

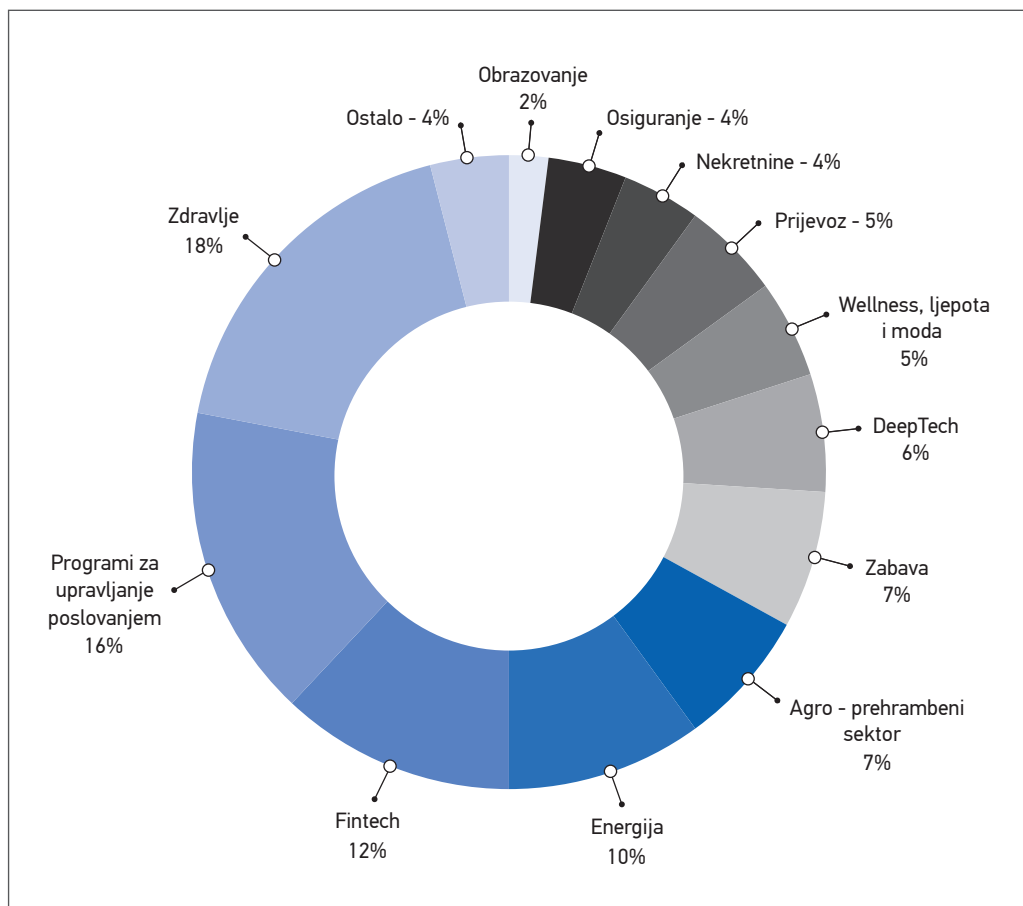
Glavni sektor ulaganja u 2023. godini (prema ukupnom iznosu uložениh sredstava) bio je sektor zdravstva (Slika 11), koji je zamijenio *fintech* kao vodeću industriju ulaganja poslovnih anđela. Zdravstvo je također predvodnik u broju ukupnih investicijskih rundi, s udjelom od 17% u ukupnom iznosu uložениh sredstava. Važno je istaknuti i snažan rast ulaganja poslovnih anđela u energetske i *agri-food startupe* tijekom 2022. i 2023. godine, koji sada čine 10%, odnosno 7% ukupnih ulaganja u ekosustavu ulaganja u ranu fazu razvoja.

111 EIF (2011). Business Angels in Germany EIF's initiative to support the non-institutional financing market.

Dostupno na: https://www.eif.org/news_centre/publications/eif_wp_2011_011_Business_Angels_in_Germany.pdf, preuzeto 17.12.2024.

112 Mason, C., (2011). Business angels, World Encyclopedia of Entrepreneurship, Dana, L., P., (ur.), Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham

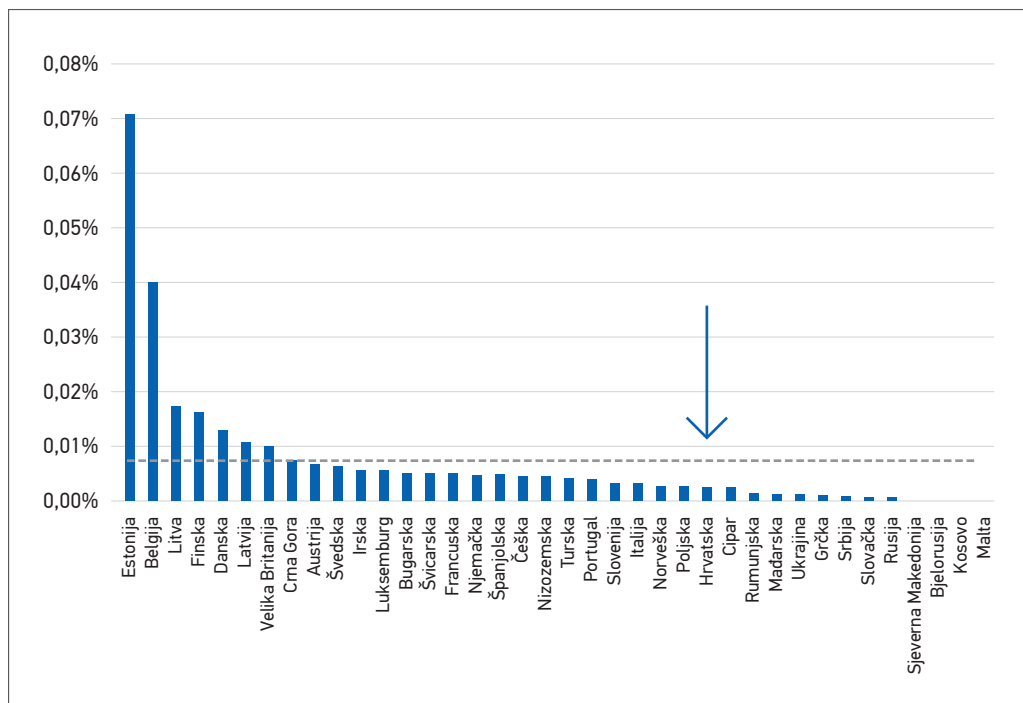
Slika 11: Struktura ulaganja poslovnih anđela u Europi u 2023. godini (istraživanje je provedeno u 38 europskih zemalja)

Izvor: EBAN Statistics Compendium 2023, <https://www.eban.org/eban-annual-statistics-compendium-for-2023/> preuzeto 15.12.2024.

Ujedinjeno Kraljevstvo i dalje prednjači na europskom tržištu poslovnih anđela s 307,4 milijuna EUR investicija u 2023. godini, što predstavlja pad od 22% u usporedbi s 2022. godinom kada je uloženo 394,5 milijuna EUR. Njemačko tržište poslovnih anđela, drugo po veličini u Europi, zabilježilo je investicije od 198,5 milijuna EUR u 2023. godini (pad od 4% u usporedbi s 2022.) te je bilo ispred Francuske, gdje su poslovni anđeli uložili 142,5 milijuna EUR u 2023. godini (povećanje od 6% u usporedbi s 2022. godinom). Slika 12 prikazuje ulaganja poslovnih anđela po zemljama u odnosu na bruto domaći proizvod. Ulaganja poslovnih anđela u Hrvatskoj su u 2023. godini, u odnosu na 2022. godinu niža, kao i u ostatku promatranih europskih zemalja. Po iznosu ulaganja poslovnih anđela u odnosu na bruto domaći proizvod (BDP) zemlje, Hrvatska je ispod prosjeka 38 europskih zemalja obuhvaćenih istraživanjem provedenim za 2023. godinu.

Slika 12: Ulaganja poslovnih anđela po zemljama u odnosu na BDP

Izvor: EBAN Statistics Compendium 2023, <https://www.eban.org/eban-annual-statistics-compendium-for-2023/> preuzeto 15.12.2024.

Pored EBAN-a, u Europi djeluju i druga udruženja poslovnih anđela, poput **Business Angels Europe** (BAE)¹¹³. BAE je organizacija koja okuplja europske poslovne anđele, udruge poslovnih anđela i trgovinske organizacije. Ciljevi BAE uključuju razvoj i povezivanje ekosustava za ulaganja poslovnih anđela, stvaranje povoljnog regulatornog i fiskalnog okvira za njihov rad te podizanje svijesti o značaju i ulozi poslovnih anđela.

Hrvatska mreža poslovnih anđela i investitora – CRANE je neprofitna udruga koja okuplja privatne i institucijske investitore koji su zainteresirani za ulaganja u razne projekte i prilike. Udruga je pokrenuta 2008. godine te predstavlja krovnu i najstariju organizaciju poslovnih anđela u Hrvatskoj. Aktivnosti udruge uključuju identifikaciju i odabir potencijalnih projekata, organizaciju predstavljanja projekata poslovnim anđelima, edukaciju za mlade poduzetnike i poslovne anđele, pomoć investitorima prilikom sindiciranja *deal-ova* (strategije ulaganja), te suradnju s drugim udrugama poslovnih anđela u Europi i svijetu. CRANE je članica EBAN-a, **Global Business Angels Network** (GBAN) i **Global Entrepreneurship Network** (GEN).

¹¹³ <https://www.businessangelseurope.com/about-us>, preuzeto 20.12.2024.

5.7. Fondovi rizičnog i vlasničkog kapitala (*Private equity* – PE, *Venture capital* – VC)

Private equity (PE) fondovi, poznati i kao fondovi rizičnog kapitala, ubrajaju se u kategoriju alternativnih investicijskih fondova. Ova vrsta ulaganja podrazumijeva stjecanje vlasničkih udjela u poslovnim subjektima koji nisu izlistani na burzi, putem privatno organiziranih transakcija institucionalnih ulagača. PE fondovi obično ulažu na razdoblje do 10 godina, uz mogućnost produljenja za dodatne 2 do 3 godine, u brzorastuća poduzeća. Specifičnost PE fondova leži u njihovoj aktivnoj i angažiranoj ulozi u poslovanju subjekata u koje ulažu (tzv. *hands-on*), uz stalno praćenje njihova poslovanja. Njihova ulaganja prolaze kroz nekoliko faza, usklađenih s investicijskom strategijom fonda. Prva faza uključuje privlačenje potencijalnih ulagatelja, preuzimanje obveza ulaganja i prikupljanje kapitala. U tom koraku ulagateljima se predstavljaju okvirni planovi i strategija ulaganja fonda. Slijedi faza ulaganja prikupljenih sredstava u kojoj se provodi detaljna analiza (*due diligence*) ciljnog poslovnog subjekta. Nakon donošenja odluke o ulaganju, PE fond stječe vlasnički udio u poslovnom subjektu i započinje fazu upravljanja ulaganjima. Tijekom ovog razdoblja poboljšava se poslovanje subjekta, može doći do promjene njegove veličine i pozicije na tržištu te do uvođenja novih proizvoda i usluga. Posljednja faza je izlazna etapa kada se unovčava dio stvorene imovine, prodaje dio ili cijeli poslovni subjekt.¹¹⁴

Venture capital – VC predstavlja vrstu rizičnog kapitala usmjerenog na financiranje poslovnih subjekata u ranim fazama rasta, koji imaju veliki inovativni potencijal i dobre procjene rasta.

Invest Europe je najveća svjetska neprofitna organizacija koja prati rad fondova rizičnog i vlasničkog kapitala. Cilj organizacije je pružiti podršku u kreiranju politika koje utječu na fondove rizičnog i vlasničkog kapitala te njihove ulagače. Prema podacima izvještaja *2023 Central & Eastern Europe Private Equity Statistics*¹¹⁵ u regiji srednje i istočne Europe u 2023. godini je uloženo 341 milijuna EUR rizičnog kapitala, što predstavlja smanjenje od 53% u odnosu na prethodnu godinu. Uložena sredstva su raspoređena na 358 poduzeća. ICT sektor je činio 63% od ukupnih rizičnih ulaganja u regiji prema vrijednosti (215 milijuna EUR) i 57% prema broju poduzeća (204 poduzeća). Sektor energije i okoliša, nalazi se na drugom mjestu, s uloženih 34 milijuna EUR u 21 poduzeće. Na trećem mjestu se nalazi sektor biotehnologije i zdravstva s uloženih 28 milijuna EUR u 34 poduzeća.

U Republici Hrvatskoj su u 2023. godini djelovala dva fonda rizičnog kapitala – Croatian Mezzanine Debt Fund i Prosperus Growth od kojih je svaki imao neto imovinu veću od 15 milijuna EUR (Tablica 24).

114 Derenčinović Ruk, M. (2020) Private equity fondovi i hrvatsko iskustvo, Zbornik PFZ, 70, (6), str. 783-824.

115 2023 Central & Eastern Europe PRIVATE EQUITY STATISTICS – Statistics on Fundraising, Investments, & Divestments, Dostupno na: <https://www.investeurope.eu/research/activity-data/>, preuzeto 20.12.2024.

Tablica 24: Aktivni fondovi rizičnog kapitala u Republici Hrvatskoj u 2023. godini

Fond rizičnog kapitala	Društvo za upravljanje	Neto imovina (EUR)	Cijena udjela (EUR)
Croatian Mezzanine Debt Fund	MEZZANINE PARTNERS d.d.	15.433.174	0,0469
Prosperus Growth	PROSPERUS - INVEST d.o.o.	15.467.812	74,1681
Ukupno		30.900.986	

Izvor: HANFA, Društva za upravljanje. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/publikacije/mjesecna-izvjesca/>, preuzeto 12.12.2024.

5.8. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR)

Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) djeluje kao razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske, s ciljem poticanja razvoja malih i srednjih poduzeća. Njezine aktivnosti uključuju kreditiranje, osiguranje izvoza od političkih i komercijalnih rizika, izdavanje garancija te pružanje poslovnog savjetovanja.

Tijekom 2023. godine ukupna poslovna aktivnost HBOR-a koja uključuje kreditno i garantno poslovanje, osiguranje izvoza i poslove ulaganja kapitala, povećana je za 43% u odnosu na 2022. godinu. Tijekom 2023. godine HBOR je odobrio preko 2.800 kredita u ukupnom iznosu većem od 1,1 milijarde EUR što, u odnosu na 2022. godinu, predstavlja povećanje u volumenu za 31%, a u broju za 22%. Uz povećanje kreditne aktivnosti, pozitivna kretanja zabilježena su i u strukturi odobrenih kredita prema kojoj su investicijski krediti imali udio od 65%, a krediti za obrtna sredstva 35%¹¹⁶.

Najbrojniji korisnici kredita (86,4% od ukupnog broja kreditiranih projekata) u 2023. godini bila su mala i srednja poduzeća kojima je odobreno 2.272 kredita u iznosu od gotovo 477 milijuna EUR (Tablica 25). U 2023. godini je ukupan iznos odobrenih kredita za mala i srednja poduzeća bio veći za gotovo 78% (više 208 milijuna EUR) nego u 2022. godini, dok je broj odobrenih kredita bio veći za 15%. Prosječan iznos kredita u 2023. godini odobren malim i srednjim poduzećima iznosio je otprilike 209.745,44 EUR, dok je prosječan broj odobrenih kredita za ostale korisnike bio 405.458,17 EUR.

¹¹⁶ Godišnje izvješće grupe Hrvatska banka za obnovu i razvitak za 2023. godinu. Dostupno na: <https://www.hbor.hr/financijsko-poslovanje-izvjesca-i-planovi/52>, preuzeto 20.12.2024.

Tablica 25: Plasman kredita HBOR-a prema sektoru malih i srednjih poduzeća u 2022. i 2023. godini

	2022.	2023.
Ukupan broj kreditiranih projekata od strane HBOR-a	2.236	2.630
Ukupan iznos dodijeljenih kredita HBOR-a (EUR)	819.810.410	1.066.354.989
Broj odobrenih kredita HBOR-a za mala i srednja poduzeća	1.983	2.272
Ukupan iznos odobrenih kredita HBOR-a za mala i srednja poduzeća (EUR)	267.830.304	476.541.637

Napomena: pregled se odnosi na Kreditnu aktivnost (ne uključuje mandatne kredite)

Izvor: HBOR (2024).

U nastavku su istaknuti najvažniji financijski proizvodi, instrumenti i usluge Hrvatske banke za obnovu i razvitak¹¹⁷, dodijeljeni u 2023. godini.

Mjere pomoći gospodarstvu nakon ruske agresije na Ukrajinu

Zbog tržišnih poremećaja uzrokovanih ruskom agresijom na Ukrajinu, HBOR je i tijekom 2023. nastavio pružati podršku gospodarstvu kroz mjere definirane Privremenim kriznim okvirom. Krediti za likvidnost su se odobravali kroz privremenu mjeru „Obrtna sredstva KRIZA 2022“ i police osiguranja kao instrument osiguranja uz mogućnost subvencioniranja premije osiguranja, čime se poduzetnicima olakšalo prevladavanje gospodarskih posljedica rusko-ukrajinske krize. Ova mjera je uvedena 1. rujna 2022. godine i trajala je do 31. prosinca 2023. godine, a ukupno je u tom razdoblju hrvatskim poslovnim subjektima odobreno 275 kredita u vrijednosti od 287 milijuna EUR.

Obrtna sredstva za ruralni razvoj i obrtna sredstva za poljoprivredu i preradu

Obrtna sredstva za ruralni razvoj su bila namijenjena poljoprivrednicima i prerađivačima poljoprivrednih proizvoda ili subjektima koji djeluju u sektoru šumarstva koji su bili pogođeni poremećajima u poljoprivrednoj proizvodnji slijedom ruske agresije na Ukrajinu. Sredstva su se odobravala bez uobičajenih bankarskih naknada po kamatnoj stopi 0,5% uz mjenice i zadužnice kao instrument osiguranja i uz rok otplate do 5 godina. U 2023. odobreno je 56 kredita u ukupnom iznosu od 6,2 milijuna EUR. Temeljem Sporazuma o financiranju s Ministarstvom poljoprivrede i Agencijom za plaćanja u poljoprivredi, ruralnom razvoju i ribarstvu, u četvrtom kvartalu 2023. godine HBOR je uveo novi Program kreditiranja Obrtna sredstva za poljoprivredu

¹¹⁷ <https://www.hbor.hr/financijsko-poslovanje-izvjesca-i-planovi/52>, preuzeto 20.12.2024.

i preradu iz sredstava od povrata financijskog instrumenta Obrtna sredstva za ruralni razvoj. Po ovom Programu u 2023. godini odobreno je 65 kredita u ukupnom iznosu od 10,5 milijuna EUR.

Nacionalni plan oporavka i otpornosti (NPOO)

Tijekom 2023. godine HBOR je, u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti provodio pet financijskih instrumenata:

- Financijski instrument izravnih kredita HBOR-a iznosa iznad 100.000 EUR za mikro, male i srednje poslovne subjekte ukupne vrijednosti 66 milijuna EUR;
- Financijski instrument Fonda subvencija kamata po kreditima za mikro, male i srednje poslovne subjekte ukupne vrijednosti 26,6 milijuna EUR;
- Financijski instrument Fonda subvencija kamata po kreditima subjektima srednje tržišne kapitalizacije i velikim poslovnim subjektima ukupne vrijednosti 26,6 milijuna EUR;
- Financijski instrument Fonda subvencija kamata po kreditima za subjekte javnog sektora ukupne vrijednosti 26,6 milijuna EUR, te
- Financijski instrument jamstvenog fonda za kredite subjektima srednje tržišne kapitalizacije i velikim poslovnim subjektima ukupne vrijednosti 80 milijuna EUR.

Izravni krediti putem programa Investicije posebnih segmenata MSP-ova u okviru NPOO-a
Financijski instrument je usmjeren poduzetnicima početnicima, mladim poduzetnicima, ženama u poduzetništvu te ulaganjima malih i srednjih poduzeća u slabije razvijena područja te istraživanje i razvoj. U okviru ovog instrumenta HBOR odobrava izravne investicijske kredite u iznosima od 100 tisuća EUR do 1 milijun EUR uz kamatne stope od 0,4% i 0,8%. Provedba financijskog instrumenta započela je u lipnju 2022. godine, a do kraja 2023. godine je odobreno 69 kredita u iznosu od 16,7 milijuna EUR.

Financijski instrumenti subvencioniranja kamata za privatni i javni sektor

Od početka primjene financijskog instrumenta u lipnju 2022. godine i tijekom cijele 2023. godine u provedbi su bila tri financijska instrumenta subvencija kamata kojima su se omogućili povoljniji uvjeti financiranja ulaganja mikro, malih i srednjih poslovnih subjekata, subjekata srednje tržišne kapitalizacije i velikih poslovnih subjekata te javnog sektora. Iznos subvencije kamate po pojedinom kreditu ograničen je na 500 tisuća EUR za male i srednje poduzetnike, odnosno na 1 milijun EUR za ostale subjekte. Od početka provedbe do kraja 2023. godine odobreno je 107 kredita u iznosu od 245 milijuna EUR.

Financijski instrument jamstveni fond za kredite subjektima srednje tržišne kapitalizacije i velikim poslovnim subjektima

Provedba instrumenta započela je 2023. godine i omogućuje izdavanje jamstava za investicijske kredite subjektima srednje tržišne kapitalizacije i velikim poslovnim subjektima uz pokriće do 80% dospjele nenaplaćene glavnice kredita i subvencioniranje do 100% iznosa naknade za jamstvo, u ovisnosti o pravilima o državnim potporama. U 2023. godini je izdano prvo jamstvo za kredit u iznosu od 289 tisuća EUR uz 80% pokrića.

Poticanje razvoja novih fondova rizičnog kapitala

Tradicionalni izvori financiranja često nisu u mogućnosti adekvatno odgovoriti na potrebe financiranja brzorastućih, ali visokorizičnih poduzeća. S ciljem poticanja razvoja poslovnih ideja, u okviru NPOO-a osigurana su sredstva za jačanje malih i srednjih poduzeća kroz ulaganja vlasničkog i kvazi-vlasničkog kapitala. U 2023. godini je potpisan ugovor s Europskim investicijskim fondom – EIF u vrijednosti 52 milijuna EUR. Tijekom pregovora dogovoreno je kako će na svaki EUR koji HBOR uloži EIF uložiti još jedan EUR s istom namjenom. Planirano je da selekcijski postupak za odabir društava za upravljanje završi do kraja 2024. godine, nakon čega se očekuje osnivanje novih fondova rizičnog kapitala.

Načelo nenanošenja bitne štete – „Do No Significant Harm“ DNSH načelo

Važno je istaknuti kako je provedba opisanih NPOO financijskih instrumenata usklađena s načelom nenanošenja bitne štete, poznatim kao DNSH načelo (engl. „Do No Significant Harm“). Ovo načelo zahtijeva da nijedna financirana investicija ne smije imati značajan negativan utjecaj na klimu, okoliš, prirodni ekosustave, vodu i ostale ciljeve definirane EU Taksonomijom.

Subvencija kamatne stope u pojedinim županijama, općinama i gradovima

Kroz suradnju s pojedinim županijama, gradovima i općinama, HBOR je i tijekom 2023. godine nastavio doprinositi postizanju ujednačenog regionalnog razvoja. Temeljem ugovora o poslovnoj suradnji zaključenih između HBOR-a i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, poduzetnici mogu koristiti subvenciju kamatne stope na kredite HBOR-a iz sredstava županije, grada ili općine. Do kraja 2023. godine HBOR je ostvario suradnju s 42 jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Suradnja s HAMAG-BICRO-om

Tijekom 2023. godine nastavljena je suradnja HBOR-a i HAMAG-BICRO-a na jamstvenim programima:

- ESIF pojedinačna jamstva za investicijske kredite i kredite za obrtna sredstva namijenjena subjektima malog gospodarstva (osim za djelatnosti poljoprivrede i ribarstva, trgovačke djelatnosti i dr.) s rokom korištenja do najkasnije 31. prosinca 2023.,
- ESIF pojedinačna jamstva za ruralni razvoj namijenjena lakšem pristupu financiranju mikro, malih i srednjih subjekata malog gospodarstva u poljoprivrednom, prerađivačkom i šumarskom sektoru,
- ESIF ograničeno portfeljno jamstvo namijenjeno lakšem pristupu financiranju mikro, malih i srednjih subjekata malog gospodarstva s rokom korištenja do najkasnije 31. prosinca 2023. godine.

Završetkom 2023. godine završena je provedba ESIF pojedinačnih jamstava za investicijske kredite i kredite za obrtna sredstva i ESIF ograničenog portfeljnog jamstva.

Financijski instrumenti

HBOR je tijekom 2023. godine nastavio provoditi postojeće financijske instrumente namijenjene privatnom sektoru, poput „ESIF Kredit za rast i razvoj“ i „Obrtna sredstava za ruralni razvoj“, kao i instrumenta namijenjenog javnom sektoru, „ESIF Krediti za javnu rasvjetu“. U programskom razdoblju 2012. – 2027. HBOR provodi financijske instrumente „Urbani razvojni fond“ u vrijednosti 29 milijuna EUR i „Krediti za energetske učinkovitost poduzetnika“ u iznosu od 150 milijuna EUR, čija implementacija je predviđena za 2024. godinu. Za razdoblje 2021. – 2027. planirano je da HBOR upravlja s ukupno 381,2 milijuna EUR, što predstavlja oko 70% sredstava predviđenih za financijske instrumente u okviru Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2021. – 2027. te Integriranog teritorijalnog programa 2021. – 2027.

Razvoj tržišta rizičnog kapitala

HBOR je u proteklom razdoblju aktivno sudjelovao u razvoju tržišta rizičnog kapitala s ciljem osiguravanja potrebnih izvora financiranja rasta poduzetničkih aktivnosti. Kroz venture capital (VC) fond Fil Rouge Capital (FRC2 CROATIA PARTNERS SCSp), koji je uz HBOR-ovu podršku osnovan 2019., izvršeno je ukupno 212 investicija u 145 kompanija. Fondu je s krajem 2023. godine završila investicijska faza. Tri fonda rizičnog kapitala osnovana u okviru programa CROGIP (Croatian Growth Investment Programme) ulažu u rastuća poduzeća u Republici Hrvatskoj te manjim dijelom u Sloveniji.

FRC2 Croatia Partners pokrenut je u 2020. godini, iz sredstava ESIF (European Structural Investment Funds) Financijskih instrumenata i Europskog investicijskog fonda. Fondom upravlja FRC2 GP S.a.r.l. Premda je HBOR jedan od ulagatelja, ne sudjeluje u odabiru poslovnih subjekata u koje se ulaže.

Fond se sastoji od dvije komponente:

- akceleratorskog programa, koji je namijenjen inovativnim *start-up* poslovnim pothvatima, a koji mogu sudjelovati u *Start-up* školi (za osobe koje su u fazi razvoja ideje za pokretanje *start-up* poslovnih pothvata) ili Akceleratoru (koji razvijaju prototip)
- ulaganja vlasničkog (rizičnog) kapitala za poslovne subjekte koji su u fazi razvoja.

Croatian Growth Investment Programme (CROGIP) je inicijativa namijenjena poticanju ulaganja u mala i srednja te srednje kapitalizirana poduzeća. EIF i HBOR zajednički ulažu sredstva (svaki po 50 milijuna EUR) u fondove rizičnog kapitala kojima upravljaju društva odabrana od strane EIF-a te u su-investiranje uz fondove koji već imaju uspostavljen odnos s EIF-om i pozitivne reference. EIF je prema uvjetima CROGIP inicijative i svojim internim procedurama odabrao tri fonda u koja ulaže sredstva CROGIP inicijative i to: Adriatic Structured Equity Fund, Prosperus Growth Fund i Croatian Mezzanine Debt Fund. Kroz CROGIP inicijativu ukupno je do kraja 2023. uloženo u 47 investicija. Do 31. prosinca 2023. na navedene investicije utrošeno je 45,13% preuzete obveze ulaganja HBOR-a.

U srpnju 2023. godine je pokrenut program **CROGIP II** unutar kojeg je potpisan ugovor s Europskim investicijskim fondom vrijedan 52 milijuna EUR, a namijenjen je pokretanju investicijskog programa za podršku brzorastućim malim i srednjim poduzećima, malim srednje

kapitaliziranim poduzećima i srednje kapitaliziranim poduzećima koja su osnovana i posluju u Hrvatskoj. HBOR-ov doprinos financira se kroz Mehanizam za oporavak i otpornost u okviru „EU sljedeće generacije“ (engl. *NextGenerationEU*) u skladu s NP00.

Investicijski fond Inicijative triju mora zajednički je fond razvojnih financijskih institucija iz 12 zemalja članica Europske unije na području triju mora – Jadranskog, Baltičkog i Crnog mora. Cilj ulaganja su infrastrukturni projekti u sektoru energetike, prometa i digitalne infrastrukture. HBOR je pristupio Fondu u prvom kvartalu 2021. godine. Veličina fonda na 31. prosinca 2023. iznosila je 928,1 milijuna EUR. Iako je jedan od ulagatelja, HBOR ne sudjeluje u odabiru poslovnih subjekata.

Poslovi osiguranja izvoza

HBOR obavlja poslove osiguranja i reosiguranja izvoza kao mandatni posao s ciljem poticanja izvoza, internacionalizacije poslovanja i povećanja konkurentnosti hrvatskih izvoznika na stranim tržištima. U okviru programa osiguranja kredita za likvidnost izvoznika i programa subvencioniranja premije osiguranja, tijekom 2023. godine je osigurano 308 kredita za likvidnost poduzetnika u ukupnom iznosu od 478 milijuna EUR. U istom razdoblju izvoznici su dobili 6,8 milijuna EUR subvencije premije osiguranja. HBOR je u 2023. osigurao izvozni promet u visini od 671,8 milijuna EUR. Ovaj rezultat predstavlja rekordan iznos osiguranog izvoznog prometa u jednoj godini od početka obavljanja poslova osiguranja izvoza te rast od 79% u odnosu na 2022. godinu. Tijekom 2023. godine u okviru programa osiguranja izvoza, HBOR je podržao izvoz hrvatskih roba i usluga u 48 država svijeta.

HBOR-ov program osiguranja kratkoročnih izvoznih potraživanja za male izvoznike namijenjen je malim i srednjim poduzećima s godišnjim izvoznim prometom do 2 milijuna EUR i onim poduzećima koja započinju s prodajom proizvoda i usluga na međunarodnom tržištu. U okviru programa ponajviše su podržani izvoznici koji se bave inženjerstvom i tehničkim savjetovanjem, prerađivačkom industrijom, proizvodnjom strojeva za posebne namjene te trgovinom na veliko i malo. Tijekom 2023. godine za ovu skupinu izvoznika je odobreno osiguranje u ukupnom iznosu od 1,2 milijuna EUR, a najveći osigurani izvozni promet ostvaren je prema kupcima u Italiji, Sloveniji, Velikoj Britaniji, Kosovu i Njemačkoj.

5.9. Vladini programi bespovratnih poticaja, subvencioniranih kreditnih linija

Tijekom 2021. do 2023. godine Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja je provodilo programe dodjele bespovratnih poticaja, te subvencioniranih kreditnih linija.

5.9.1. Bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja je od 2021. do 2023. godine provodilo nekoliko projekata bespovratnih potpora, prvenstveno u području obrazovanja za obrtnička zanimanja.

Tablica 26: Dodijeljene bespovratne potpore Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja u 2023. godini

Aktivnost/mjera	Broj dodijeljenih potpora	Dodijeljeni iznos (EUR)
Cjeloživotno obrazovanje za obrtništvo	455	140.281,52
Naukovanje za obrtnička zanimanja	220	2.121.159,77
Razvoj zadružnog poduzetništva	18	248.597,34
Zakon o državnoj potpori za istraživačko-razvojne projekte	8	697.459,12
Program dodjele državnih potpora za provedbu aktivnosti Europskih digitalnih inovacijskih centara usmjerenih na pružanje usluge poduzetnicima	35	80.545,00
Nacionalni plan oporavka i otpornosti	929	112.214.396,08
Zakon o poticanju ulaganja – MSP	18	606.923,52

Izvor: Ministarstvo gospodarstva, 2024.

Projekt “Naukovanje za obrtnička zanimanja”

Projekt se provodio u svrhu poticanja gospodarskih subjekata na sudjelovanje u obrazovanju učenika koji stječu zanimanja iz sustava vezanih obrta po Jedinstvenom modelu obrazovanja (JMO) čime se doprinosi stjecanju vještina za samostalan rad u zanimanju te razvoju socijalnih i poduzetničkih kompetencija učenika. Projektom se sufinancira 80% troškova potrebnih za isplatu naknade učenicima za naukovanje, trošak rada mentora koji poučavaju učenike i nabava opreme potrebne za izvođenje naukovanja.

Za provedbu ovog Projekta u 2023. godini bilo je osigurano 2.125.000 EUR, od čega je 531.000,00 EUR po programu Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020. (85% sredstava iz Europskog socijalnog fonda, a 15% iz nacionalnih sredstava), a 1.594.000,00 EUR u okviru nacionalnog proračuna. Ukupno je dodijeljeno 220 potpora u iznosu od 2.121.159,77 EUR.

Program “Cjeloživotno obrazovanje za obrtništvo”

Program se provodio u cilju poticanja usvajanja vještina i kompetencija za obrtnička zanimanja te poticanja zapošljavanja i samozapošljavanja u obrtništvu. Sredstva su namijenjena za sufinanciranje troškova pripreme i polaganja ispita o stručnoj osposobljenosti, pripremu i polaganje majstorskog ispita, prekvalifikaciju za zanimanja u sustavu vezanih obrta, polaganje ispita o stručnoj osposobljenosti za zanimanje pogrebnik, polaganje pomoćničkog/naučničkog ispita te izdavanje dozvola (licenci) za izvođenje praktičnog dijela naukovanja. Korisnici bespovratnih potpora su obrti, trgovačka društva, zadruge te fizičke osobe.

Zbog iskorištavanja sredstva za saniranje posljedica potresa koji je pogodio područje Sisačko-moslavačke županije, Program nije proveden tijekom 2021. godine. Po Programu u 2022. godini dodijeljeno je 815 potpora u iznosu 265.252,99 EUR, a u 2023. godini 455 potpora u iznosu 140.281,52 EUR.

Program “Očuvanje i razvoj tradicijskih i umjetničkih obrta”

Program se provodio s ciljem očuvanja i razvoja tradicijskih obrta koji se pretežito obavljaju ručnim radom i baštine posebne zanatske vještine i umijeća. Namjena sredstava: ulaganje u unaprjeđenje poslovanja i proizvodnje, ulaganje u razvoj novih proizvoda/usluga, prilagodba, uređenje i poboljšanje poslovnog i proizvodnog prostora, uvođenje sustava upravljanja kvalitetom, normi i znakova kvalitete, upravljanje i zaštita intelektualnog vlasništva, marketinške aktivnosti i ulaganja za izlazak na nova tržišta te edukacija i stručno osposobljavanje vlasnika i zaposlenika.

U 2021. godini dodijeljene su ukupno 72 bespovratne potpore u iznosu od 424.300,69 EUR, u 2022. godini 78 potpora u iznosu 468.877,76 EUR. Ukupna vrijednost Programa u 2023. godini iznosila je 470.700,00 EUR, a sredstva su dodijeljena i isplaćena u 2024. godini (71 potpora u iznosu 461.807,24 EUR).

Program “Razvoj zadružnog poduzetništva”

Program “Razvoj zadružnog poduzetništva” provodi se u svrhu razvoja zadružnog poduzetništva, u cilju povećanja tržišne uspješnosti i zaposlenosti. Zbog iskorištavanja sredstva za saniranje posljedica potresa koji je pogodio područje Sisačko-moslavačke županije, Program nije proveden tijekom 2021. godine. Po Programu u 2022. godini dodijeljene su 23 potpore u iznosu 264.777,55 EUR (1.994.966,46 kuna), a u 2023. godini 18 potpora u iznosu 248.597,34 EUR.

Program “Razvoj malog i srednjeg poduzetništva i obrta na područjima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina”

Predmet programa je dodjela bespovratnih sredstava gospodarskim subjektima registriranim na područjima jedinica lokalne samouprave koje ulaze u prve četiri skupine prema vrijednosti indeksa razvijenosti i s udjelom više od 5% u stanovništvu pripadnika nacionalnih manjina prema Popisu stanovništva iz 2011. godine. Ciljevi ovog Programa su: rast i razvoj poduzetništva, tehnološko unaprjeđenje i jačanje konkurentnosti te uravnotežen regionalni razvoj. Po Programu u 2022. godini dodijeljene su 92 potpore u iznosu 1.092.802,54 EUR. Vrijednost Programa za 2023. godinu iznosila je 1.327.228,08 EUR, a odobrene potpore su izvršene u 2024. godini (100 potpora u iznosu 1.270.425,83 EUR).

Program dodjele potpora male vrijednosti mikro subjektima malog gospodarstva za saniranje posljedica potresa na području Sisačko-moslavačke županije

Programom se osiguravala dodjela bespovratnih potpora mikro subjektima malog gospodarstva na području Sisačko-moslavačke županije koji su pretrpjeli posljedice katastrofe uzrokovane potresom. Namjena sredstava je sufinanciranje troškova neophodnih za nastavak obavljanja gospodarske djelatnosti, što uključuje sanaciju poslovnog prostora, najam prostora, opremanje interijera poslovnog prostora, nabavu strojeva i opreme, kao i nabavu obrtnih sredstava potrebnih za obavljanje poslovne djelatnosti. Program je objavljen na 1.327.228,08 EUR (10 milijuna HRK) no obzirom na izuzetno veliki odaziv poduzetnika, osigurana su dodatna sredstva u iznosu od 7,6 milijuna kuna. Po Programu je zaprimljeno 872 prijave, a u 2023. godini dodijeljeno je ukupno 596 potpora u iznosu od 1.873.926,13 EUR.

5.9.2. Kreditni programi sa subvencioniranim kamatama

Kreditni program “KREDITOM DO USPJEHA 2014. “

Kreditni program “KREDITOM DO USPJEHA 2014. “ provodi se u suradnji sa županijama i poslovnim bankama od zadnjeg kvartala 2014. godine temeljem kojeg se subvencioniraju kamate na poduzetničke kredite od strane ministarstva nadležnog za poduzetništvo i obrt te županija uključenih u Program. Program ima za cilj olakšati dostupnost financijskih sredstava gospodarskim subjektima (trgovačka društva, obrti, profitne ustanove) s ciljem unaprjeđenja poslovnih aktivnosti, primjene tehnoloških inovacija, uspostavljanja financijske ravnoteže te nastavka uspješnog poslovanja.

Zbog interesa gospodarstva za Mjeru 1. ovog Programa, Vlada Republike Hrvatske je na 171. sjednici od 25. srpnja 2019. donijela odluku o produljenju Programa do kraja 2019. godine, odnosno dala suglasnost resornom ministarstvu za preuzimanje obveze plaćanja subvencioniranja kamata na poduzetničke kredite na razdoblje od 2020. do 2030. godine za iznos od 6.863.621,07 EUR (51.713.951,92 HRK).

Također, Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 3. lipnja 2022. godine donijela odluku o davanju suglasnosti Ministarstvu gospodarstva i održivog razvoja za preuzimanje obveza na teret sredstava državnog proračuna Republike Hrvatske u razdoblju od 2023. do 2032. godine za subvencioniranje kamata na poduzetničke kredite subjektima malog gospodarstva.

Kreditni program provodi se kroz 2 potprograma: Mjera 1 i Mjera 2.

Kreditni program Mjera 1 – Kreditom do konkurentnosti

Namijenjen je malim i srednjim poduzećima i može se iskoristiti za kupnju, izgradnju, uređenje ili proširenje gospodarskih objekata ili kupnju nove opreme ili dijela nove opreme. Visina kredita je 13.272,28 – 663.614,04 EUR (100.000,00 – 5.000.000,00 HRK) za sve namjene osim za financiranje isključivo obrtnih sredstava. Financiranje obrtnih sredstava može se odobriti u iznosu do 20% (za uslužnu djelatnost) i 30% (za proizvodnu djelatnost) ukupno odobrenog kredita. Rok otplate kredita je do 10 godina za kupnju, izgradnju, uređenje ili proširenje

gospodarskih objekata, a do 7 godina za kupnju nove opreme ili dijela nove opreme. Rok iskorištenja kredita je do 12 mjeseci. Nominalna kamatna stopa iznosi do najviše 7% u trenutku potpisa Ugovora, a ako se kao instrument osiguranja koristi jamstvo HAMAG-BICRO kamatna stopa može biti maksimalno 6,5%. Sredstva za subvenciju kamate osiguravaju Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja i županije.

Kreditni program Mjera 2 – Kreditom do sigurnosti poslovanja

Namijenjen je malim i srednjim poduzećima i može se iskoristiti za financiranje tekuće likvidnosti i trajnih obrtnih sredstava. Visina kredita je 39.816,84 – 26.544,56 EUR (30.000,00 – 200.000,00 HRK) (najviše jedan kredit po poduzetniku). Sredstva za subvenciju kamate osigurava Ministarstvo do 5 postotnih bodova.

Sukladno Mjerama za pomoć gospodarstvu uslijed epidemije korona virusa Vlade Republike Hrvatske, resorno Ministarstvo gospodarstva je u travnju 2020. godine dalo suglasnost na moratorij i re-program odobrenih kredita poduzetnicima u okviru programa Lokalni projekti razvoja – Poduzetnik 2004., Lokalni projekti razvoja – Malo gospodarstvo 2009. i Kreditom do uspjeha 2014. – Mjera 1 i Mjera 2.

Od 2021. do 2023. godine isplaćivale su se subvencije po programima „Lokalni projekti razvoja – Malo gospodarstvo 2009. i „Kreditom do uspjeha 2014. – Mjera 1“ te je za njih u 2021. godini isplaćena subvencija resornog ministarstva u iznosu od 1.324.631,13 EUR (9.980.433,22 HRK), u 2022. godini je isplaćena subvencija 1.011.359,26 EUR (7.620.086,37 HRK), u 2023. je isplaćeno 728.971,05 EUR.

6. Obrazovanje za poduzetništvo

(*Sunčica Oberman Peterka*)

Obrazovanje za poduzetništvo (obrazovanje za poduzetničke kompetencije) jedna je od devet komponenti poduzetničke okoline prema GEM istraživanju¹¹⁸. GEM istraživanje prati ovu komponentu kroz dvije razine obrazovanja: tercijarnu te primarnu i sekundarnu.

Rezultati GEM¹¹⁹ istraživanja pokazuju kako su poduzetnički obrazovanije osobe poduzetnički aktivnije, češće ulaze u poduzetničku aktivnost i pokreću poduzetničke pothvate (Tablica 27).

Tablica 27: Poduzetnička aktivnost (novi poslovni pothvati) – TEA*, po obrazovnim razinama, % odrasle populacije

Godina	Manje od srednje škole	Srednja škola	Tercijarno obrazovanje	Postdiplomsko obrazovanje
Hrvatska, 2023.	2,4	12,2	12,7	27,1
EU, 2023.	6,5	8,0	10,2	14,2

*TEA – Total Early Entrepreneurial Activity, % odrasle populacije 18-64 godine sa poslovnim pothvatima ne starijim od 42 mjeseca

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 54.

Obrazovanje za poduzetništvo utječe i na poduzetničke atribute (Tablica 28): poduzetnički obrazovanije osobe češće vide prilike u okruženju, uvjereniji su u vlastita znanja i vještine potrebna za pokretanje poduzetničkih pothvata, te češće poznaju osobe koje su pokrenule poduzetnički pothvat u zadnje dvije godine, što ih čini bolje umreženima.

Tablica 28: Poduzetnički atributi prema obrazovnim razinama - % odrasle populacije

Obrazovna razina	Imaju znanje i vještine za pokretanje poslovnog pothvata		Imaju namjeru pokrenuti poslovni pothvat u naredne tri godine		Poznaju nekog tko je pokrenuo poslovni pothvat u protekle dvije godine	
	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Niže od srednje škole	9,5	2,6	6,1	2,1	6,1	3,5
Srednja škola	57,2	52	54,5	52,7	57,3	51,9
Tercijarno obrazovanje	28,7	36,4	33,7	34,9	31,3	36,3
Postdiplomsko obrazovanje	4,6	9	5,8	10,4	5,3	8,3
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 56.

118 Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str.78.

119 Ibidem

U Hrvatskoj je obrazovanje za poduzetničke kompetencije na obje razine (primarna i sekundarna, te tercijarna) ocijenjeno ocjenom manjom od 5, korištenjem skale 0 do 10, što ju čini ograničavajućom komponentom poduzetničkog okruženja za pokretanje i razvoj poduzetničkog pothvata. Nešto bolje ocijenjena je tercijarna razina obrazovanja (ocjena 4/10) od primarne i sekundarne razine (ocjena 2,87/10), u smislu prisustva sadržaja vezanih za razvoj poduzetničkih kompetencija (Tablica 29). Među najniže ocijenjenim izjavama eksperata o različitim dimenzijama poduzetničkog okruženja, uvijek je nekoliko onih, koje su vezane za obrazovanje za poduzetništvo. U 2023. godini među najniže ocijenjenim izjavama, vezanim za obrazovanje za poduzetništvo našle su se one, koje se odnose na prisustvo sadržaja, vezanih za obrazovanje za poduzetništvo na primarnoj i sekundarnoj razini obrazovanja. Eksperti su vrlo niskim ocijenili pozornost koju osnovno i srednjoškolsko obrazovanje posvećuje poduzetništvu i otvaranju novih poduzeća (ocjena 2,77/10), osiguravanje znanja vezanih uz principe tržišnog gospodarstva (ocjena 2,89/10), te poticanje kreativnosti, samostalnosti i osobne inicijative (ocjena 3,14/10).¹²⁰

Tablica 29: Obrazovanje za poduzetničku kompetenciju, Hrvatska i EU zemlje, 2023.

Obrazovna razina	Hrvatska	EU	Najbolji	
Osnovno i srednje	2,87	3,3	5,47	Nizozemska
Tercijarno	4	4,8	6,28	Nizozemska

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 86.

Od 2006. godine u Europskoj uniji se poduzetništvo definira kao jedna od osam temeljnih cjeloživotnih kompetencija¹²¹, čiji sadržaj je opisan konceptualnim okvirom EntreComp – The Entrepreneurship Competence Framework¹²². Poduzetnička kompetencija definira se kao sposobnost djelovanja prema prilikama i idejama i njihovo transformiranje u vrijednosti za druge. Temelji se na kreativnosti, kritičkom mišljenju i rješavanju problema, preuzimanju inicijative i ustrajnosti te sposobnosti suradničkog rada kako bi planirali i upravljali projektima koji su od kulturne, društvene ili financijske vrijednosti¹²³.

Poduzetništvo se kao kompetencija odnosi na sve sfere života, ona omogućuje svim pojedincima osobni razvoj, ali i aktivan doprinos društvenom razvoju, te osigurava ulazak na tržište rada u ulozi zaposlenika ili kao samozaposlene osobe – za pokretanje i razvoj poduzetničkih pothvata, koji mogu imati kulturni, društveni ili komercijalni motiv.

EntreComp¹²⁴ definira petnaest poduzetničkih kompetencija podijeljenih u tri područja: ideje/prilike, resursi i akcija (Slika 13). Ovaj okvir može se primjenjivati u svim oblicima i razinama obrazovanja (formalno, neformalno, primarno, sekundarno, tercijarno) i za sve ciljne skupine (učenike, studente, nastavnike, poslovne ljude, zaposlenike, građane općenito), bez obzira na razinu prethodnog znanja. Postoje brojni primjeri dobre prakse primjene ovog okvira u zemljama

120 Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 92.

121 file:///C:/Users/SOP/Downloads/key%20competences%20for%20lifelong%20learning-NC0219150ENN-1.pdf, preuzeto 17.1.2025.

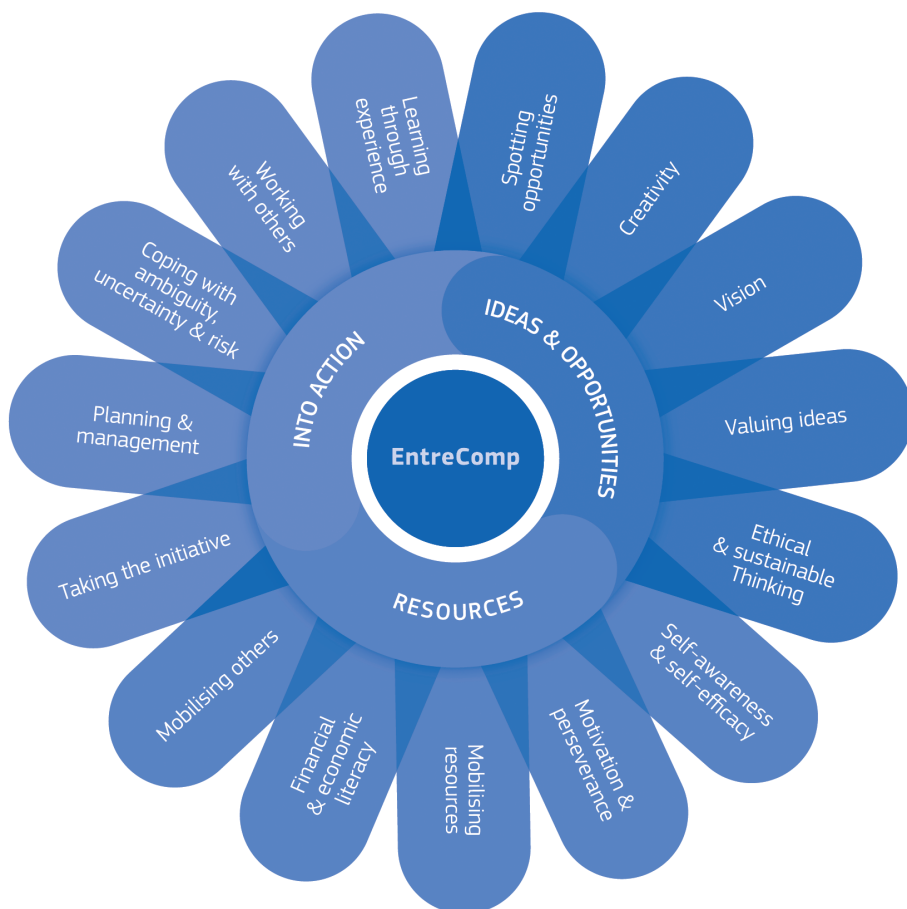
122 file:///C:/Users/SOP/Downloads/lfna27939enn-1.pdf, preuzeto 18.1.2025.

123 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006H0962>, preuzeto 17.1.2025.

124 file:///C:/Users/SOP/Downloads/lfna27939enn-1.pdf, preuzeto 18.1.2025.

EU na različitim razinama i oblicima obrazovanja – vidjeti na primjer publikaciju Europske unije, izdane 2018. godine: *EntreComp into Action: get inspired, make it happen*¹²⁵.

Slika 13: EntreComp – okvir poduzetničkih kompetencija

Izvor: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101581/lfn27939enn.pdf>

Obrazovanje za razvoj poduzetničkih kompetencija u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj

Poduzetništvo je jedna od sedam međupredmetnih tema¹²⁶, koje se ugrađuju u obrazovne sadržaje svih predmeta u osnovnim i srednjim školama. Svaka od međupredmetnih tema

¹²⁵ McCallum E., Weicht R., McMullan L., Price, A., *EntreComp into Action: get inspired, make it happen* (M. Bacigalupo & W. O’Keeffe Eds.), EUR 29105 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018. ISBN 978-92-79-79360-8, doi:10.2760/574864, JRC109128. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4542fd58-20f3-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en/>

¹²⁶ <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/>, preuzeto 17.1.2025.

određena je zakonski usvojenim kurikulumom, a u njenoj provedbi bi trebali zajednički sudjelovati svi nastavnici. Ostvarivanje ishoda učenja svih međupredmetnih tema obvezno je u svim osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj, od 2019./2020. školske godine¹²⁷. Osim kurikuluma međupredmetne teme ne postoji niti jedan relevantan zakonski ili strateški dokument, koji se odnosi na razvoj obrazovanja za poduzetništvo.

Kurikulum međupredmetne teme poduzetništvo¹²⁸, navodi kako je svrha učenja i poučavanja ove međupredmetne teme razvijanje poduzetničkoga načina promišljanja i djelovanja u svakodnevnom životu i radu, stjecanje radnih navika i razvoj osobina poduzetne osobe koja je tako osposobljena za prepoznavanje prilika i mogućnosti za samoaktualizaciju. Cilj poučavanja ove međupredmetne teme je i usvajanje poduzetničkih znanja, vještina i stavova nužnih za pripremu i ulazak na tržište rada. U kurikulumu se detaljno navode ciljevi učenja, kao i struktura svake od tri definirane domene poduzetništva (promišljaj poduzetnički, djeluj poduzetnički te financijska i ekonomska pismenost) kao i preporuke za ostvarivanje svakog od navedenih obrazovnih očekivanja.

Iako je zakonski definirana obveza ugrađivanja sadržaja i ostvarivanja obrazovnih ciljeva svih međupredmetnih tema u nastavnom procesu, ne postoji evidencija o realizaciji te obveze.

Škole imaju mogućnost organizirati i fakultativnu nastavu iz poduzetništva, ali ne postoji evidencija škola koje to zaista i rade.

Najčešći oblik obrazovanja za razvoj poduzetničkih kompetencija su učeničke zadruge, a uz učeničke zadruge, u srednjim ekonomskim strukovnim školama je to i izborni predmet Vježbeničke tvrtke¹²⁹. Za bolju koordinaciju rada vježbeničkih tvrtki te kao pomoć nastavnicima i učenicima, 2017. godine pokrenut je i Portal vježbeničkih tvrtki u Hrvatskoj – <https://portalvt.com/>. S ciljem promocije rada učeničkih zadruga, ali i pomoći školama u osnivanju učeničkih zadruga i njihovom uspješnom vođenju djeluje Hrvatski savez učeničkih zadruga (HSUZ)¹³⁰.

Jedna od ključnih komponenti u jačoj i uspješnoj primjeni poduzetništva kao međupredmetne teme u kurikulumima svih predmeta u osnovnim i srednjim školama je jačanje kompetencija nastavnika u podučavanju sadržaja, vezanih uz ovu temu. S obzirom da ne postoji sustavan pristup edukaciji nastavnika vezano uz međupredmetnu temu poduzetništvo, jedan od najčešće korištenih načina razvoja kompetencije nastavnika su različiti projekti, u kojima se kao partneri često pojavljuju europske institucije i/ili škole, koje imaju duže iskustvo u primjeni ove teme. Učenjem kroz primjere dobre prakse, nastavnici razvijaju razumijevanje ove teme, njenih sadržaja te istovremeno dobivaju i konkretne alate za praktičnu primjenu u školskim aktivnostima (kurikularnim ili izvanškolskim). Neki od primjera dobre prakse na razini osnovnih škola su projekt Učim poduzetništvo 5.0 (opisan u nastavku) i projekt HOBIT (<https://zaklada-slagalica.hr/razvoj-zajednice/projekt-hobit/>), te na razini srednjih škola projekt Virtuos (opisan u nastavku).

127 Ibidem

128 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html, 17.1.2025.

129 <https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Dokumenti/Vjezbenicka%20tvrtka-web.kon.pdf>, 17. 1. 2025.

130 <https://hsuz.hr/>, preuzeto 17.1.2025.

Projekt: Učim poduzetništvo 5.0

Cilj projekta: Projekt Učim poduzetništvo 5.0 imao je za cilj razviti model jačanja kompetencija učitelja s područja slabije razvijenih županija (Vukovarsko-srijemska, Osječko-baranjska) za vođenje učeničkih zadruga i uvođenje sadržaja međupredmetne teme Poduzetništvo u nastavnu praksu.

Provedbom projektnih aktivnosti jačale su se kompetencije učitelja kako bi učinkovitije upravljali učeničkim zadrugama te kako bi proizvodi učeničkih zadruga bili vidljiviji u zajednici. Kroz projekt se želio osigurati transfer poduzetničkog znanja voditelja učeničkih zadruga na ostale suradnike u školi.

Profesori Ekonomskog fakulteta u Osijeku sudjelovali su u kreiranju i provedbi edukacije voditelja učeničkih zadruga iz poduzetništva i poslovnog planiranja, koji su u završnoj fazi projekta prezentirali poslovne planove svojih učeničkih zadruga za sljedeću školsku godinu. U projektu je sudjelovalo 20-ak učitelja, voditelja učeničkih zadruga u osnovnim školama Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije.¹³¹

Nositelj projekta: Agencija za odgoj i obrazovanja (AZOO)

Partneri u projektu: Vinco Innovation (Norveška), Hrvatski savez učeničkog zadrugarstva (HSUZ), Osnovna škola „Vođinci“ i Osnovna škola „Silvije Strahimir Kranjčević“ Levanjska Varoš.

Razdoblje provedbe projekta: 1. listopada 2022. – 30. ožujka 2024. godine

Projekt je financiran sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru Financijskog mehanizma Europskog gospodarskog prostora (EGP granta).

Web stranica projekta:

<https://www.azoo.hr/o-nama/projekti/ucim-poduzetnistvo-5-0/>

¹³¹ <https://www.azoo.hr/projekti-arhiva/ucenicke-zadruge-prezentirale-u-osijeku-poslovne-planove-za-novu-skolsku-godinu/>, preuzeto 17.1.2025.

VIRTUOS – Uspostava Regionalnog centra kompetencija u sektoru turizma i ugostiteljstva

Cilj projekta: Unaprijediti kvalitetu obrazovanja u sektoru turizma i ugostiteljstva uspostavom mjesta izvrsnosti – Regionalni centar kompetentnosti VirtuOS kroz jačanje kompetencija odgojno-obrazovnih radnika i provedbu novih i moderniziranih obrazovnih programa za različite kategorije korisnika čime će se doprinijeti usklađivanju s potrebama tržišta rada, unapređenju praktičnih znanja i vještina i veće zapošljivosti u sektoru.

U sklopu projekta VIRTUOS pedeset nastavnika nositelja projekta Ugostiteljsko-turističke škole Osijek i partnerskih srednjih strukovnih škola sudjelovalo je u edukaciji za razvoj poduzetničkih kompetencija. Edukaciju su provodili profesori Ekonomskog fakulteta u Osijeku, a cilj edukacije je bio razumijevanje poduzetništva kao kompetencije, te načina ugradnje sadržaja relevantnog uz razvoj ove kompetencije u različite obrazovne sadržaje u srednjim strukovnim školama. Kroz interaktivan i praktičan pristup nastavnici su diskutirali o važnosti razvoja poduzetničkih kompetencija učenika i mogućnostima primjene novih metoda u njihovim kolegijima. Edukacija u trajanju od 30 sati obrađivala je različite aspekte poduzetništva (što je poduzetništvo, kako razviti poduzetnost učenika i zašto je to važno, te kako postati poduzetnikom).

Nositelj: Ugostiteljsko-turistička škola, Osijek

Partner: Osječko-baranjska županija – osnivač, Srednja strukovna škola Antuna Horvata Đakovo, Obrtnička škola Požega, Srednja strukovna škola Vinkovci, Strukovna škola Virovitica, Sunčane toplice d.o.o. Bizovac, HUP Zagreb d.o.o., Palisada d.o.o. Opatija, Ekonomski fakultet i Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Udruga djece i mladih s poteškoćama u razvoju „Zvono“, Belišće.

Projekt je financiran kroz: Operativni program Upravljanje ljudskim potencijalima 2014-2020; Europski socijalni fond, UP.03.3.1.05. Uspostava regionalnih centara kompetentnosti u sektoru turizma i ugostiteljstva.

Razdoblje provedbe projekta: 27. ožujka 2020. godine – 27. prosinca 2023. godine

Ukupna vrijednost projekta: 71.458.878,12 HRK (9.484.222,99 EUR)

Web stranica projekta:

<https://rck-utso.hr/regionalni-centar-kompetentnosti/virtuos/>

Obrazovanje za razvoj poduzetničkih kompetencija u visokom obrazovanju u Hrvatskoj

Iako je poduzetnička kompetencija potrebna svima i primjenjiva u svim društvenim kontekstima, obrazovanje za razvoj poduzetničkih kompetencija u visokom obrazovanju uglavnom je fokusirano na sveučilišne i stručne studije iz područja poslovanja i ekonomije. Prema podacima Agencije za znanost i visoko obrazovanje, na hrvatskim institucijama visokog obrazovanja (javnim i privatnim) u 2023. godini se izvode 33 studijska programa (Tablica 30), u odnosu na 28 studijskih programa, koja su se izvodila u 2021./2022. godini, koja se bave poduzetništvom i/ili upravljanjem malim i srednjim poduzećima. Svojim sadržajem (strukturom kolegija), ovi programi primarno su fokusirani na razvoj poduzetničke kompetencije kao kompetencije vezane uz pokretanje i razvoj poduzetničkih pothvata. Pristup „entrepreneurship accross campus“, odnosno „poduzetništvo za sve studente“ još uvijek nije dio hrvatske strategije visokog obrazovanja. U Nacionalnom planu razvoja sustava obrazovanja do 2027. godine¹³² postavljeni su ciljevi za unapređenje svih razina obrazovanja, no razvoj poduzetničke kompetencije nije prepoznat kao jedan od strateških prioriteta. Ovo zanemarivanje predstavlja propuštenu priliku za rješavanje definiranih problema i izazova u razvoju sustava obrazovanja, poput nedostatne povezanosti i suradnje između javnog i privatnog sektora, akademske zajednice i gospodarstva te slabije zapošljivosti osoba s završenim terciarnim obrazovanjem (u smislu osposobljenosti za pokretanje poduzetničkih pothvata).

Tablica 30: Popis programa iz područja poduzetništva na visokoškolskim institucijama u Hrvatskoj

Red. Br.	Naziv studijskog programa	Nositelj	Izvođač	Vrsta studijskog programa
1	Ekonomika poduzetništva	Sveučilište u Zagrebu	Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu (Varaždin)	Sveučilišni prijediplomski studij
2	Poduzetništvo	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Ekonomski fakultet (Osijek)	Sveučilišni prijediplomski studij
3	Poslovna ekonomija; smjerovi: Financije, Poduzetništvo, Menadžment, Financije i bankarstvo, Marketing, Međunarodno poslovanje, Informatičko poslovanje	Sveučilište u Rijeci	Ekonomski fakultet (Rijeka)	Sveučilišni prijediplomski studij
4	Poslovna ekonomija; smjerovi: Financijski management, Marketinško upravljanje, Management i poduzetništvo, Turizam, Poslovna informatika	Sveučilište Jurja Dobriće u Puli	Sveučilište Jurja Dobriće u Puli (Pula)	Sveučilišni prijediplomski studij
5	Ekonomika poduzetništva	Sveučilište u Zagrebu	Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu (Varaždin)	Sveučilišni diplomski studij

¹³² <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/AkcijскиiNacionalniPlan/Nacionalni-plan-razvoja-sustava-obrazovanja-za-razdoblje-do-2027.pdf>, preuzeto 18.1.2025.

Red. Br.	Naziv studijskog programa	Nositelj	Izvođač	Vrsta studijskog programa
6	Poduzetnički menadžment i poduzetništvo	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Ekonomski fakultet (Osijek)	Sveučilišni diplomski studij
7	Poduzetništvo u kulturi i turizmu	Sveučilište u Zadru	Sveučilište u Zadru (Zadar)	Sveučilišni diplomski studij
8	Poslovna ekonomija; smjerovi: Financije, Poduzetništvo, Menadžment, Financije i računovodstvo, Marketing, Međunarodno poslovanje, Međunarodno poslovanje na engleskom jeziku, Informatičko poslovanje	Sveučilište u Rijeci	Ekonomski fakultet (Rijeka)	Sveučilišni diplomski studij
9	Poslovna ekonomija; smjerovi: Financijski management, Marketinško upravljanje, Management i poduzetništvo, Turizam i razvoj, Informatički menadžment	Sveučilište Jurja Dobrole u Puli	Sveučilište Jurja Dobrole u Puli (Pula)	Sveučilišni diplomski studij
10	Poduzetništvo i inovativnost	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*	Sveučilišni poslijediplomski (doktorski) studij
11	Poduzetništvo	Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku	Ekonomski fakultet (Osijek)	Sveučilišni (poslijediplomski) specijalistički studij
12	Poduzetništvo i EU fondovi	Sveučilište Sjever	Sveučilište Sjever (Koprivnica)	Sveučilišni (poslijediplomski) specijalistički studij
13	Poduzetništvo i poduzetnički menadžment	Sveučilište u Zagrebu	Ekonomski fakultet (Zagreb)	Sveučilišni (poslijediplomski) specijalistički studij
14	Strateško poduzetništvo	Sveučilište u Zagrebu	Ekonomski fakultet (Zagreb)	Sveučilišni (poslijediplomski) specijalistički studij
15	Ekonomija poduzetništva	Sveučilište VERN	Sveučilište VERN (Zagreb)	Stručni prijediplomski studij
16	Ekonomika poduzetništva	Veleučilište "Nikola Tesla" u Gospiću	Veleučilište "Nikola Tesla" u Gospiću (Gospić)	Stručni prijediplomski studij
17	Menadžment malog poduzeća	Sveučilište u Splitu	Ekonomski fakultet (Split)	Stručni prijediplomski studij
18	Poduzetništvo	Veleučilište u Rijeci	Veleučilište u Rijeci (Rijeka)	Stručni prijediplomski studij
19	Poduzetništvo	Veleučilište u Rijeci	Veleučilište u Rijeci (Rijeka)	Stručni prijediplomski studij

Red. Br.	Naziv studijskog programa	Nositelj	Izvođač	Vrsta studijskog programa
20	Poduzetništvo; smjerovi: Ruralno poduzetništvo, Poduzetništvo	Veleučilište u Virovitici	Veleučilište u Virovitici (Virovitica)	Stručni prijediplomski studij
21	Poslovanje i menadžment	Sveučilište Sjever	Sveučilište Sjever (Koprivnica)	Stručni prijediplomski studij
22	Poslovanje i upravljanje	Veleučilište Baltazar Zapešić	Veleučilište Baltazar Zapešić (Zapešić)	Stručni prijediplomski studij
23	Poslovanje i upravljanje	Veleučilište Baltazar Zapešić	Veleučilište Baltazar Zapešić (Zapešić)	Stručni prijediplomski studij
24	Poslovna ekonomija	Libertas međunarodno sveučilište	Libertas međunarodno sveučilište (Zagreb)	Stručni prijediplomski studij
25	Poslovno upravljanje	Veleučilište "PAR"	Veleučilište "PAR" (Rijeka)	Stručni prijediplomski studij
26	Trgovinsko poslovanje s poduzetništvom	Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu	Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu (Knin)	Stručni prijediplomski studij
27	Ekonomika poduzetništva	Sveučilište u Zagrebu	Ekonomski fakultet (Zagreb)	Stručni diplomski studij
28	Ekonomski i normativni okvir poduzetništva	Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu	Veleučilište "Marko Marulić" u Kninu (Knin)	Stručni diplomski studij
29	Menadžment; smjerovi: Destinacijski menadžment; Menadžment malih i srednjih poduzeća	Veleučilište u Virovitici	Veleučilište u Virovitici (Virovitica)	Stručni diplomski studij
30	Poduzetnički menadžment	Sveučilište VERN	Sveučilište VERN (Zagreb)	Stručni diplomski studij
31	Poduzetništvo	Veleučilište u Rijeci	Veleučilište u Rijeci (Rijeka)	Stručni diplomski studij
32	Poduzetništvo u turizmu	Veleučilište "Nikola Tesla" u Gospiću	Veleučilište "Nikola Tesla" u Gospiću (Gospić)	Stručni diplomski studij
33	Poslovno upravljanje; smjerovi: Upravljanje malim i srednjim poduzećima, Upravljanje financijama, Upravljanje u sportu	Veleučilište "PAR"	Veleučilište "PAR" (Rijeka)	Stručni diplomski studij

*logistička organizacija je na Ekonomskom fakultetu u Osijeku

Izvor: autorica, prema AZVO, 10. listopada 2024.

Poduzetničke kompetencije studenata mogu se razvijati i kroz izvannastavne aktivnosti – dobar primjer su aktivnosti studentske udruge EWob na Ekonomskom fakultetu u Osijeku.

Primjer razvoja poduzetničkih kompetencija kroz izvannastavne aktivnosti studenata

Na Ekonomskom fakultetu u Osijeku od 2009. godine djeluje studentska udruga Poduzetnici bez granica (Entrepreneurs Without Borders – EWoB), koja kroz svoje projekte sustavno promovira poduzetnički način razmišljanja i djelovanja. Udruga doprinosi razvoju poduzetničkih kompetencija ne samo svojih članova već i šire studentske populacije, kroz uključivanje u svoje projekte i aktivnosti.

Među najznačajnijim projektima udruge izdvajaju se obilježavanje Globalnog tjedna poduzetništva i događaj Žene u poduzetništvu, koji pružaju platformu za inspiraciju, motivaciju i edukaciju studenata.

Globalni tjedan poduzetništva, koji se na Ekonomskom fakultetu u Osijeku kontinuirano obilježava od 2009. godine, postao je prepoznatljiv događaj na kojem su gostovali deseci uspješnih poduzetnika i poduzetnih pojedinaca. Kroz svoje inspirativne priče i osobne primjere, oni su potaknuli brojne mlade ljude na razmišljanje o razvoju vlastitih karijera, podigli svijest o važnosti proaktivnog, inovativnog i odgovornog ponašanja te naglasili kako se poduzetništvo može naučiti i usvojiti kao način života, razmišljanja i djelovanja.

Žene u poduzetništvu je drugi važan projekt udruge EWoB, pokrenut 2019. godine, s ciljem osnaživanja i motiviranja žena te jačanja njihovog samopouzdanja u donošenju karijernih odluka. Svake godine ovaj događaj okuplja uspješne poslovne žene i poduzetnice koje kroz osobne priče i iskustva dokazuju kako žene mogu biti jednako uspješne kao i muškarci u poslovnom svijetu. Posebna pažnja posvećuje se razbijanju stereotipa i pokazivanju kako je moguće balansirati između profesionalnog uspjeha i obiteljskog života, čime se nastoji eliminirati jedna od najvećih prepreka za veće uključivanje žena u poduzetništvo i poslovni svijet.

7. Pristup informacijama i savjetodavnim uslugama

(Anamarija Delić)

Zakonom o unapređenju poduzetničke infrastrukture¹³³ uređuju se pitanja određenja poduzetničke infrastrukture, razvrstavaju i kategoriziraju poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije. Ovim je Zakonom, kao i Napatkom o jedinstvenom registru poduzetničke infrastrukture¹³⁴, ustrojen i Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture, u kojemu su evidentirane i sistematizirane sve poduzetničke zone i potporne institucije, koje su korisnice potpora i darovnica Ministarstva gospodarstva, kao resornog ministarstva.

Sukladno Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture¹³⁵ *poduzetnička infrastruktura predstavlja sve oblike odvijanja različitih poduzetničkih aktivnosti, a koje su rezultat strateškog djelovanja jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno Republike Hrvatske.* Osnovni zadatak poduzetničke infrastrukture je poticanje gospodarskog rasta, ravnomjerni gospodarski razvoj, brži rast poduzetničke aktivnosti i povećanje investicija i zaposlenosti.

Institucije poduzetničke infrastrukture razvrstavaju se na poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije. Poduzetničke potporne institucije dijele se na županijske i lokalne razvojne agencije, razvojne agencije određene djelatnosti, poduzetničke inkubatore i inkubatore za nove tehnologije, poduzetničke akceleratori, poslovne parkove, znanstveno-tehnološke parkove, poduzetničke centre i centre kompetencija.

Poduzetničke zone su posebna infrastrukturno opremljena područja, namijenjena obavljanju različitih gospodarskih djelatnosti svih poslovnih subjekata unutar zone, s ciljem racionalizacije poslovanja i korištenja raspoloživih resursa. Poslovni subjekti unutar zone ostvaruju pravo na subvencionirane obveze za komunalne doprinose, nižu cijenu zemljišta, te mogu kupovati zemljište uz odgodu plaćanja. Poduzetničke zone trebaju biti opremljene energetsom infrastrukturom (struja, javna rasvjeta, plin i drugi energetske priključci), komunalnom (opskrba vodom, oborinske instalacije, kanalizacija i odvodnja), prometnom (pristupne ceste, parkirališta, utovarne rampe i sl.), te komunikacijskom (telefon, internet, TV mreža i sl.) infrastrukturom.

Poduzetničke potporne institucije, sukladno Zakonu o unapređenju poduzetničke infrastrukture, predstavljaju subjekte usmjerene na stvaranje stimulativnog poduzetničkog okruženja koji provode programe razvoja poduzetništva te pružaju savjetodavnu pomoć poduzetnicima u svim fazama njihova razvoja. Prema članku 4, Zakona o unapređenju poduzetničke infrastrukture, poduzetničke potporne institucije uključuju raznovrsne poslovne subjekte (Tablica 31, Tablica 32).

133 Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture, NN 93/13, 113/13, 41/14, 57/18 i 138/21

134 Napatuk o jedinstvenom registru poduzetničke potporne infrastrukture, NN 45/22

135 Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture, NN 138/21, članak 2

Tablica 31: Poduzetničke potporne institucije

Poduzetnička potporna institucija	Opis i osnovna djelatnost institucije
Razvojne agencije	Pravne osobe registrirane za provođenje mjera i provedbu projekata kojima se potiče gospodarski razvoj na lokalnoj, odnosno županijskoj razini. Razvojne agencije su nositelji planiranja razvoja, privlačenja stranih investicija i realizaciju projekata kojima se potiče gospodarski razvoj i poduzetništvo. Zadužene su i za koordiniranje rada svih institucija – gospodarskih subjekata, jedinica lokalne i područne samouprave, poduzetničkih potpornih institucija, visokoobrazovnih institucija i centara znanja. Razvojne agencije osnivaju jedinice lokalne samouprave, a njihov je rad reguliran Zakonom o regionalnom razvoju Republike Hrvatske¹³⁶.
Županijske razvojne agencije	Osnivaju ih jedinice područne / regionalne samouprave.
Lokalne razvojne agencije	Osnivaju ih jedinice lokalne samouprave.
Razvojne agencije određene djelatnosti	Usmjerene su na razvoj određene djelatnosti na lokalnoj ili područnoj razini.
Digitalni inovacijski centri	Pravne osobe koje pružaju pomoć i podršku poduzetnicima u procesima digitalizacije, digitalne transformacije i razvoja digitalnih vještina.
Poslovni inkubatori	Pravne osobe koje pružaju stručnu tehničku i edukativnu pomoć poduzetnicima početnicima, kao i poduzetnicima u fazi rasta i razvoja, te osiguravaju radni prostor bez ili uz minimalnu naknadu do treće godine poslovanja
Poduzetnički inkubatori	Pravne osobe koje pružaju podršku poduzetnicima početnicima kroz poslovne usluge (savjetovanje i edukacija) i resurse (poslovni prostor) po povoljnijim uvjetima za poduzetnike početnike.
Inkubatori za nove tehnologije	Pravne osobe specijalizirane za pokretanje i rast inovativnih poslovnih subjekata kroz svoje inkubacijske programe, istraživačko-razvojne jedinice i poslovne prostore, po povoljnijim uvjetima za poduzetnike početnike.
Poduzetnički akceleratori	Pravne osobe koje pružaju podršku poduzetnicima u fazi rasta i razvoja, te širenja na domaće ili strana tržišta.
Poduzetnički centri	Pravne osobe zadužene za operativno provođenje mjera poticanja poduzetništva na lokalnoj ili područnoj razini. Poduzetnički centri su centri stručne i edukativne pomoći svim poduzetnicima, a pružaju stručnu i savjetodavnu pomoć za pokretanje, rast i razvoj pravnih osoba, internacionalizaciju poslovanja, kao i njihovo povezivanje i umrežavanje.
Poslovni parkovi	Pravne osobe koje osiguravaju fizičke resurse (zemljište, prostor) poduzetnicima na komercijalnoj osnovi uz privlačenje domaćih i stranih (inozemnih) investicija.

¹³⁶ Zakon o regionalnom razvoju, NN 147/14, 123/17 i 118/18

Poduzetnička potporna institucija	Opis i osnovna djelatnost institucije
Znanstveno-tehnolojski parkovi	Pravne osobe koje se osnivaju radi komercijalizacije rezultata znanstvenih istraživanja i eksperimenata. Zadatak im je potaknuti suradnju između sektora mikro, malih i srednjih poduzeća, te visokoobrazovnih institucija.
Centri kompetencija	Pravne osobe usmjerene na razvojna i primijenjena istraživanja, te na komercijalizaciju rezultata istraživanja. Zadatak im je provoditi istraživačke projekte za razvoj kompetencija kroz obrazovanje. Cilj centara kompetencija je jačanje inovacijskog okruženja i povećanje aktivnosti istraživanja, razvoja i inoviranja u poslovnom sektoru. Svoje su djelovanje ove pravne osobe dužne uskladiti sa Strategijom pametne specijalizacije Republike Hrvatske.

Izvor: Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture, NN 57/18, 138/21, članak 4

Sve institucije poduzetničke infrastrukture, koje su upisane u Jedinствeni registar poduzetničke infrastrukture financiraju se, između ostalog, i poticajima koje dodjeljuje Ministarstvo gospodarstva.

Tablica 32: Institucije poduzetničke infrastrukture upisane u Jedinствeni registar poduzetničke infrastrukture u 2020. i 2024. godini

Vrsta institucije poduzetničke infrastrukture	Broj institucija upisanih u Jedinствeni registar poduzetničke infrastrukture u 2020. godini	Broj institucija upisanih u Jedinствeni registar poduzetničke infrastrukture u 2024. godini
Poduzetničke zone	295	318
Županijska razvojna agencija	19	17
Lokalna razvojna agencija	51	49
Razvojna agencija određene djelatnosti	6	5
Poduzetnički inkubator	41	43
Inkubator za nove tehnologije	14	16
Poduzetnički akcelerator	12	35
Poslovni park	1	3
Znanstveno-tehnološki park	1	1
Poduzetnički centar	48	47
Centar kompetencija	8	7
Ukupno	496	541

Izvor: Jedinствeni registar poduzetničke infrastrukture, 2024.

Poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije su nastajale sukladno potrebama i odlukama u jedinicama lokalne i područne samouprave, te stoga nisu ravnomjerno raspoređene po županijama (Tablica 33).

Tablica 33: Prikaz institucija poduzetničke infrastrukture po županijama u 2024. godini

Vrsta poduzetničke potporne institucije / Županija	Poduzetnička zona	Županijska razvojna agencija	Lokalna razvojna agencija	Razvojna agencija određene djelatnosti	Poduzetnički inkubator	Inkubator za nove tehnologije	Poduzetnički akcelerator	Poslovni park	Znanstveno - tehnološki park	Poduzetnički centar	Centar kompetencija
Bjelovarko-bilogorska	20	-	3	-	1	1	-	-	-	4	-
Brodsko-posavska	19	1	2	-	2	-	-	-	-	-	1
Dubrovačko-neretvanska	11	1	4	-	1	-	-	-	-	1	-
Grad Zagreb	-	2	-	1	8	6	5	-	-	10	2
Istarska	19	1	2	-	3	-	-	-	-	2	1
Karlovačka	20	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-
Koprivničko-križevačka	15	1	-	1	3	-	1	-	-	2	-
Krapinsko-zagorska	18	1	-	-	1	1	20	-	-	1	-
Ličko-senjska	12	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Međimurska	30	1	2	1	1	1	2	-	-	1	-
Osječko-baranjska	30	1	7	-	3	1	-	2	-	9	-
Požeško-slavonska	6	1	2	-	3	-	-	-	-	1	-
Primorsko-goranska	14	-	2	1	5	-	2	-	1	3	-

Vrsta poduzetničke potporne institucije / Županija	Poduzetnička zona	Županijska razvojna agencija	Lokalna razvojna agencija	Razvojna agencija određene djelatnosti	Poduzetnički inkubator	Inkubator za nove tehnologije	Poduzetnički akcelerator	Poslovni park	Znanstveno - tehnološki park	Poduzetnički centar	Centar kompetencija
Splitsko-dalmatinska	10	1	7	-	4	3	5	1	-	5	1
Sisačko-moslavačka	20	1	3	-	2	-	-	-	-	-	-
Šibensko-kninska	9	1	1	-	2	1	-	-	-	1	1
Varaždinska	19	1	1	1	-	1	-	-	-	3	-
Virovitičko-podravka	8	1	3	-	1	-	-	-	-	-	-
Vukovarsko-srijemska	21	1	6	-	2	1	-	-	-	1	1
Zagrebačka	17	-	2	-	-	-	-	-	-	3	-

Izvor: Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture, 2024.

Poduzetničke potporne institucije nude različite vrste usluga, vezanih uz informiranje i savjetovanje. Usporedba usluga koje poduzetnici mogu dobiti u poduzetničkim centrima, a koje su objavljene na web stranicama poduzetničkih centara u Republici Hrvatskoj, prikazana je u tablici 34.

Tablica 34: Ponuda usluga za sektor malih i srednjih poduzeća u poduzetničkim centrima u 2023. godini

Poduzetnički centri	Vrsta usluge					
	Trening / edukacija	Savjetovanje	Informiranje i priprema EU projekata	Financijske informacije i savjeti	Poslovno planiranje	Računovodstvene usluge
Moneo d.o.o.		+	+	+		+
Coral Consulting Service d.o.o.		+		+		
DIH Agrihrana Hrvatska	+					
Fores d.o.o.	+					
Razvojni centar d.o.o.						
Centar za razvoj i edukaciju Poličnik	+	+				
Namera j.d.o.o.						
Poduzetnička zona Korana d.o.o.						
Poslovni plan d.o.o.	+	+		+	+	+
VIVA-M j.d.o.o.			+			
PC Smarter		+		+	+	
START Bjelovar		+	+			
Roterm d.o.o.						
HKKKKI						
Urbanex d.o.o.			+			
Bornis d.o.o.	+		+	+		
Poduzetnički centar Scala d.o.o.		+		+	+	+
Poduzetnički centar Sinj						
Poduzetnički centar Žrnica	+					
Poduzetnički centar TIP						
Synergia savjetovanje d.o.o.	+	+	+	+	+	+

Poduzetnički centri	Vrsta usluge					
	Trening / edukacija	Savjetovanje	Informiranje i priprema EU projekata	Financijske informacije i savjeti	Poslovno planiranje	Računovodstvene usluge
Poduzetnički centar Blue-Green Hub						
IPEMED		+	+		+	
Poduzetnički centar Đakovo d.o.o.	+	+	+	+		
Rijeka 2020 d.o.o.						
Poduzetnički centar Sigma j.d.o.o.	+	+		+		
Centar za poduzetništvo Osijek	+	+	+	+	+	
PC Aktiva	+			+	+	
Poduzetnički centar Vrgorac d.o.o.			+			
Centar za inovacije i poduzetništvo d. o. o.	+	+	+			
CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva	+	+				
CEDRA Split d.o.o.	+		+		+	
CLIP Našice	+	+	+			
Poduzetnički centar Vizija j.d.o.o.						
KPC d.o.o.	+	+	+			
Poduzetnički centar DOXTUS d.o.o.	+	+	+	+	+	
LUCERA d.o.o.	+	+				
KLASTER ZNAM!	+	+				
PCS	+	+		+	+	
Poduzetnički centar Ljubešćica d.o.o.						
Poduzetnički centar Pleternica d.o.o.	+	+			+	
Valpovački poduzetnički centar d.o.o		+				

Poduzetnički centri	Vrsta usluge					
	Trening / edukacija	Savjetovanje	Informiranje i priprema EU projekata	Financijske informacije i savjeti	Poslovno planiranje	Računovodstvene usluge
Plavi ured Poduzetnički centar Grada Zagreba	+	+		+		
Tehnološko-inovacijski centar Medimurje d.o.o.						
Poduzetnički centar Beli Manastir d.o.o. Beli Manastir		+				
Poduzetnički centar Samobor d.o.o.		+		+		
Poduzetnički centar "Vinodol" d.o.o.	+	+	+		+	
Centar za poduzetništvo d.o.o. Dubrovačko-neretvanske županije	+	+		+	+	
Poduzetnički centar Krapinsko-zagorske županije	+	+	+			
Poslovni biro PBIRO d.o.o.	+	+	+	+	+	
VG Poduzetnički centar d.o.o.						
Zadruga Poduzetnička mreža	+	+		+	+	+

Izvor: Delić, A. i Orlović, M. (2023). Bridging the gap: Mapping the services of business support institutions for SMEs, *Proceedings of Interdisciplinary Management Research (IMR)*, str. 51

Izuzev institucija upisanih u Jedinствени registar poduzetničke infrastrukture, poduzetnicima su informacije i savjetodavna stručna pomoć dostupne i u drugim institucijama.

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) provodi **Program savjetodavne podrške mikro, malim i srednjim poduzećima** koja su u većinskom hrvatskom i privatnom vlasništvu. U okviru Programa EBRD u 2023. i 2024. godini provodi savjetodavne projekte za mala i srednja poduzeća s fokusom na digitalizaciju, zelenu tranziciju i uključivost, a prihvatljiva područja savjetovanja uključuju i strategiju, poslovno planiranje, operacije, organizaciju, upravljanje kvalitetom i financijsko izvještavanje. Tijekom 2023. implementirano je 25 individualnih savjetodavnih projekata te su održane sljedeće edukacije: Strategija u akciji – hibridno strateško planiranje za grupu malih i srednjih poduzeća, Korporativno upravljanje i rodna izbalansiranost odbora, Strateški kompas – proces strateškog planiranja za start-upe, Mentoring za žene u poduzetništvu i IT Boot camp za ukrajinske izbjeglice. Tijekom 2024. godine implementirano je 25 individualnih savjetodavnih projekata te su provedene edukacije Umjetna inteligencija za mikro, mala i srednja poduzeća i Hrvatski jezik za ukrajinske izbjeglice. Zahvaljujući podršci donatora, sve usluge su većim dijelom sufinancirane ili besplatne za krajnje korisnike. Tijekom 2023. i 2024. program su sufinancirali: EBRD Shareholder Special Fund, InvestEU i EBRD Small Business Impact Fund.

Hrvatska gospodarska komora (HGK) je stručno-poslovna institucija koja ima zadatak promicati, zastupati i usklađivati interese svojih članica pred tijelima državne vlasti. Ključna područja djelovanja su internacionalizacija, edukacija, informiranje, projekti EU i razvoj gospodarstva. HGK djeluje na području cijele Hrvatske kroz županijske komore, te kroz inozemnih 7 predstavništva: Sarajevo, Mostar, Beograd, Šangaj, Brisel, Moskva i Beč. Sukladno Zakonu o Hrvatskoj gospodarskoj komori¹³⁷, članstvo u HGK je obvezno za sve pravne osobe koje obavljaju gospodarsku djelatnost sa sjedištem na području Republike Hrvatske, no mogu se učlaniti i ustanove i druge pravne osobe. Svi članovi plaćaju članarinu, izuzev pravnih osoba koje su razvrstane u I. skupinu (ukupna aktiva do 997.000 EUR, ukupni prihodi do 1.992.000 EUR i manje od 50 zaposlenih). Pri HGK djeluje **Centar za mirenje** – nezavisna institucija koja pruža usluge u vezi s postupkom medijacije u kojem medijatori pomažu strankama u nagodbi u građanskim, trgovačkim, radnim i imovinskopравnim sporovima. **Digitalna komora**, komunikacijska platforma, je projekt HGK kojim se potiče digitalna transformacija, te povećava učinkovitost i kvaliteta usluga HGK. Digitalna komora uspostavlja nove e-usluge: e-javne ovlasti, e-učenje, e-zakonodavstvo, e-sajmovi i promocija, e-financiranje, e-članice, e-gospodarske informacije.

Hrvatska obrtnička komora (HOK) je stručno-poslovna organizacija obrtnika osnovana s ciljem promicanja, usklađivanja i zastupanja interesa obrtništva. Članovi HOK-a su svi obrtnici koji obavljaju obrt na području Republike Hrvatske, te fizičke i pravne osobe koje se mogu dobrovoljno učlaniti. HOK djeluje na cijelom prostoru Republike Hrvatske kroz područne obrtničke komore u svakoj županiji. HOK nudi svojim članicama informiranje o novostima u poslovanju, besplatnu savjetodavnu pomoć, cjeloživotno obrazovanje za obrtništvo, licenciranje radionica, provedbu majstorskih ispita i ispita o stručnoj osposobljenosti, te povoljnije nastupe na sajmovima. Pri HOK-u također djeluje i **Centar za mirenje**, koji pruža usluge rješavanja sporova kroz nagodbe među strankama. **Sud časti** je nadležan za rješavanje potrošačkih sporova između potrošača i trgovaca, te trgovačkih i komorskih sporova iz naukovanja.

¹³⁷ Zakon o gospodarskoj komori, NN 144/21

Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) je agencija koja za cilj ima pružiti podršku poduzetnicima u svim fazama njihova poslovanja. Djelatnost agencije HAMAG-BICRO je poticanje osnivanja i razvoja pravnih osoba u sektoru malih i srednjih poduzeća, financiranje njihova poslovanja i razvoja kreditiranjem i davanjem jamstava za odobrene kredite, te davanjem potpora za istraživanje, razvoj i primjenu suvremenih istraživanja.

Hrvatska udruga poslodavaca (HUP) je dragovoljna, neovisna i neprofitna udruga poslodavaca, osnovana s ciljem promicanja interesa i zaštite svojih članova. HUP je predstavnik poslodavaca i sudjeluje u kolektivnom pregovaranju i sklapanju kolektivnih ugovora. Osim u Zagrebu, HUP djeluje i kroz regionalne urede u Rijeci, Splitu, Osijeku i Varaždinu. Svojim članicama nudi pravnu pomoć u području radnog prava, savjetodavne i edukacijske usluge vezane uz Europsku uniju (EU), te usluge informiranja i povezivanja.

Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) kroz Mjere aktivne politike zapošljavanja, nudi potpore za samozapošljavanje svim nezaposlenim osobama, registriranim u evidenciji HZZ. Osim financijskih sredstava, sve osobe koje se odluče za samozapošljavanje, imaju pravo i na savjetodavnu pomoć, kao i pomoć pri izradi poslovnih planova.

Upravni odjeli za gospodarstvo, koji djeluju kao županijska tijela, pružaju i savjetodavnu pomoć svim budućim poduzetnicima oko otvaranja obrta, pokretanja domaće radinosti i sporednih zanimanja. Upravni odjeli za gospodarstvo upravljaju obrtnim registrima, izdaju dozvole za turističke vodiče i provjeravaju minimalne tehničke uvjete, koji su preduvjet za dozvolu pokretanja ugostiteljskih aktivnosti u domaćinstvima i na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima.

Centar za obiteljska poduzeća (CEPRA) je informativni, savjetodavni i edukativni centar usmjeren na pružanje podrške obiteljskim poduzećima u procesu prijenosa poslovanja, koji djeluje unutar Centra za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva (CEPOR).

Klub poduzetnika seniora (SENTOR) je neovisna, neprofitna organizacija u kojoj umirovljeni poduzetnici i stručnjaci iz poslovnog svijeta pružaju besplatnu savjetodavnu pomoć drugim poduzetnicima, odnosno poduzetnicima suočenim s poteškoćama u razvoju. Mentori, odnosno savjetnici pružaju savjete temeljem potreba poduzetnika i njihovih poduzeća.

Hrvatska udruga za franšizno poslovanje (FIP) promiče franšizni način poslovanja, te savjetuje i educira hrvatske poduzetnike o ovom obliku poslovanja, kao i mogućnosti internacionalizacije koje pruža franšizni način poslovanja.

Lokalne akcijske grupe (LAG) su pravne osobe namijenjene podršci razvoja ruralnih regija, a koje okupljaju predstavnike javnog, gospodarskog i civilnog sektora s ciljem dogovora oko razvoja regije. LAG-ovi sudjeluju u upravljanju ruralnim razvojem kroz izradu strateških dokumenata i povezivanje svih dionika razvoja ruralnih područja. LAG-ovi pružaju i savjetodavnu pomoć poduzetnicima koji svoje poslovne aktivnosti obavljaju u ruralnim područjima, odnosno područjima njihova djelovanja. U Hrvatskoj postoji 56 LAG-ova.

Besplatne pravne i ekonomske savjete, poduzetnici početnici i obrtnici mogu dobiti i u **pravnim, ekonomskim, odnosno pravno-ekonomskim klinikama** koje djeluju unutar pravnih i ekonomskih fakulteta u Republici Hrvatskoj. Djelokrug klinika je reguliran Zakonom o

besplatnoj pravnoj pomoći¹³⁸. Pravne klinike su upisane u Registar pružatelja primarne pravne pomoći kojim upravlja Ministarstvo pravosuđa.

Informacije i savjetodavne usluge je moguće dobiti u brojnim institucijama u Republici Hrvatskoj. Mrežu poduzetničkih potpornih institucija čine brojne institucije koje svojim djelovanjem i aktivnostima mogu pokriti sve vrste informacija i oblike savjetovanja, potrebnih sektoru mikro, malih i srednjih poduzeća u različitim fazama životna ciklusa. Cjelina profesionalne i komercijalne infrastrukture (koja obuhvaća potporne institucije) je u istraživanju *Global Entrepreneurship Monitor* (GEM) u 2023. godini ocijenjena ocjenom 4,73 (u rasponu ocjena 0 – 10), što je niže od prosjeka promatranih EU zemalja (Tablica 35).

Tablica 35: Percepcija o kvaliteti komercijalne i profesionalne infrastrukture za podršku razvoja sektora malih i srednjih poduzeća u 2022. i 2023. godini

Komercijalna i profesionalna infrastruktura	Ocjena 10 pokazuje: Postoje konzultantske, profesionalne, pravne i računovodstvene usluge, poduzeća si ih mogu priuštiti i visoke su kvalitete	2022.		2023.	
		EU prosjek	Hrvatska	EU prosjek	Hrvatska
		5,66	5	5,5	4,73

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR

138 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, NN 143/13

8. Mala i srednja poduzeća i održivost

(Julia Perić)

U današnjem poslovnom okruženju, usklađenost s ekološkim, društvenim i upravljačkim ciljevima (Environmental, Social and Governance - ESG) postaje ključno za održivi uspjeh poduzeća. Iako mala i srednja poduzeća (MSP) još uvijek nemaju zakonsku obvezu izvještavanja o ESG standardima, implementacija ovih ciljeva ističe svijest poduzeća o vlastitom utjecaju na društvo, gospodarski napredak i očuvanje društvene ravnoteže. Ovi zahtjevi stvaraju važnu priliku za mala i srednja poduzeća da unaprijede svoje poslovne prakse u skladu s razvojem novih kriterija konkurentnosti imajući u vidu i sudjelovanje u konkurentno održivim lancima vrijednosti. Ekološki, društveni i upravljački ciljevi osiguravaju transparentnost, etičnost i odgovornost u poslovanju čime se stječe povjerenje dionika, unaprjeđuje reputacija, olakšava pristup novim tržištima i potencijalnim investitorima. Tako, uz društveno odgovorna velika poduzeća i mala i srednja poduzeća imaju priliku ne samo unaprijediti vlastite prakse, već i značajno doprinijeti globalnoj održivosti, osiguravajući time svoju relevantnost u sve izazovnijem poslovnom okruženju.

Što predstavljaju ESG ciljevi?

ESG ciljevi predstavljaju skup kriterija koji se koriste za ocjenu održivosti i društvene odgovornosti poduzeća. Okolišni (*Environmental*), društveni (*Social*) i upravljački (*Governance*) ciljevi pomažu poduzećima da procjene razinu upravljanja rizicima i povezanost poslovanja s održivim razvojem te se sve češće razmatraju pri investicijskim odlukama.¹³⁹

Ekološki kriteriji evaluiraju procese poduzeća i razinu njihovog utjecaja na klimatske promjene, zagađenje okoliša i iskorištavanje prilika u procesu zelene tranzicije.¹⁴⁰

Ovi kriteriji se detaljnije mogu analizirati kroz sljedeće ključne aspekte¹⁴¹:

- **Upravljanje resursima:** evaluacija upravljanja prirodnim resursima kojima se poduzeće koristi u svojim operacijama.
- **Energetska učinkovitost:** analiza mjera koje poduzeće primjenjuje za smanjenje potrošnje energije i povećanje učinkovitosti.
- **Emisije stakleničkih plinova:** mjerenje količine emisija stakleničkih plinova koje poduzeće ispušta te analiza strategija za njihovo smanjenje ili neutralizaciju.
- **Otpad i recikliranje:** procjena procesa upravljanja otpadom, uključujući prakse minimizacije otpada, recikliranja i ponovne upotrebe materijala.
- **Bioraznolikost i zaštita ekosustava:** analiza utjecaja poslovnih aktivnosti na lokalne ekosustave i mjera koje se poduzimaju za zaštitu i obnovu bioraznolikosti.
- **Klimatske promjene i rizici:** analiza strategija koje poduzeće implementira kako bi smanjilo svoj doprinos globalnom zatopljenju.

139 Vig., S. (2023). Poslovna etika. Drugo dopunjeno izdanje, Codupo Compliance, Zagreb

140 Olgić Draženić, B., Rudelić, M., Buterin, V., Žigman, A., Peša, A., Maté, M., ... & Draženić Kostelac, D. (2023). ESG zahtjevi–izazovi i prilike za hrvatsko gospodarstvo

141 www.hgk.hr/documents/esg-vodic05076687e501ba15a.pdf, preuzeto 4.12.2024.

Društveni kriteriji se fokusiraju na odnose koje poduzeća grade kako unutar svog poduzeća (sa zaposlenicima) tako i izvan njega (s dobavljačima, klijentima i zajednicom). Društveni kriteriji, koji moraju obuhvatiti sve razine poduzeća, pokrivaju sljedeće aspekte:¹⁴²

- **Zdravlje i sigurnost na radu:** politike i prakse koje osiguravaju sigurnost radnog okruženja za zaposlenike.
- **Radni uvjeti i ljudska prava:** prava radnika uključujući pravedne plaće, poštivanje radnog vremena te izbjegavanje prisilnog ili dječjeg rada.
- **Raznolikost, uključivost i jednake prilike:** inicijative za promicanje raznolikosti na svim razinama organizacije te osiguravanje pravedne zastupljenosti i prilika.
- **Odnosi sa zajednicom:** angažman poduzeća u lokalnoj zajednici i njegov doprinos lokalnom razvoju.
- **Zadovoljstvo korisnika:** način na koji poduzeće upravlja odnosima sa svojim korisnicima uključujući kvalitetu proizvoda/usluga i korisničku podršku.
- **Ulaganje u zajednicu:** dobrovoljni doprinosi poduzeća društvenim, obrazovnim ili kulturnim ciljevima.

Upravljački kriteriji osiguravaju učinkovito, odgovorno, transparentno i etično upravljanje u skladu s propisima i u najboljem interesu svih dionika u svim poslovnim procesima. Sljedeći aspekti omogućuju detaljniju analizu ovih kriterija:¹⁴³

- **Struktura uprave i nadzornog odbora:** ocjena upravljanja poduzećem kroz prizmu raznolikosti, neovisnosti i kvalifikacija upravljačkog tijela i nadzornog odbora.
- **Politike i prakse korporativnog upravljanja:** analiza pravila o transparentnosti, etičkim kodeksima, sprječavanju mita i korupcije, protokolima za upravljanje sukobom interesa i mehanizmima za nadzor.
- **Upravljanje rizicima:** analiza sposobnosti poduzeća da identificira, procijeni i upravlja internim i eksternim rizicima.
- **Transparentnost izvještavanja:** analiza razine redovitog i transparentnog izvještavanja o financijskim i nefinancijskim aspektima poslovanja s posebnim fokusom na održivost.
- **Usklađenost s propisima:** analiza mjera koje poduzeće poduzima kako bi osiguralo poštovanje relevantnih zakona, pravila i standarda.
- **Struktura naknada:** evaluacija sustava nagrađivanja uprave, s posebnim fokusom na usklađenost poticaja s dugoročnim interesima dionika i održivošću poslovanja.

Koristi i izazovi implementacije ESG ciljeva u malim i srednjim poduzećima

Implementacija ESG ciljeva u poslovanje pretpostavlja izvještavanje ne samo o utjecaju poduzeća na društvo i okoliš, već i o rizicima i prilikama koje vanjski čimbenici donose njihovom poslovanju, što je u skladu sa zahtjevima Europske direktive o nefinancijskom izvještavanju.¹⁴⁴ Priprema za izvještavanje o održivosti, čak i bez trenutne obveze, omogućava malim i srednjim

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ Ibidem

¹⁴⁴ Pavlović, A., Kolovrat M. (2022) Sveti gral izvještavanja o održivosti: dvostruka materijalnost, 14. Konferencija o održivom razvoju, HR PSOR

poduzećima da budu spremna za buduće propise. Osim toga, time ističu svoju posvećenost održivom razvoju i etičkim poslovnim praksama.

Prema podacima Eurobarometra, u 2021. godini 89% europskih malih i srednjih poduzeća poduzelo je barem jednu inicijativu s ciljem postizanja ekoloških, društvenih i upravljačkih ciljeva, a najčešće su aktivnosti bile usmjerene na smanjenje otpada, poboljšanje energetske učinkovitosti i recikliranje.¹⁴⁵ Istraživanje Global Entrepreneurship Monitora (GEM) za Hrvatsku iz 2023. godine pokazuje da održivost poslovanja postaje sve važniji kriterij pri oblikovanju budućih poduzetničkih pothvata u područjima poput zelene ekonomije, upravljanja otpadom, energetske učinkovitosti i smanjenja emisija CO₂ kako za poduzetnike koji posluju do 3,5 godine (TEA¹⁴⁶ poduzetnici) tako i za 'odrasle' poduzetnike koji posluju duže od 3,5 godine (Singer, et al., 2024). To je posebno izraženo kod poduzeća koja su upoznata s ciljevima održivog razvoja, pri čemu više od 70% TEA poduzetnika (Tablica 36) i više od 60% 'odraslih' poduzetnika (Tablica 37) poduzima konkretne korake za maksimiziranje društvenog utjecaja svog poslovanja kao i za smanjenje svog negativnog utjecaja na okoliš. Upravo ti konkretni koraci u primjeni održivih praksi svrstavaju Hrvatsku iznad prosjeka EU zemalja koje su sudjelovale u GEM istraživanju.

Tablica 36: Prilikom odlučivanja vode računa o UN ciljevima održivog razvoja - % od TEA poduzetnika, s odgovorom DA, 2023. godine

	Hrvatska		EU
	%	Rang*	%
Znaju za 17 UN ciljeva održivog razvoja	24,3	12/16	30,1
Izabrali neki cilj kao prioritet u poslovanju i definirali aktivnosti i kriterije za praćenje	59,8	7/16	57
Društveni i/ili okolišni utjecaj je važniji od profita ili rasta	65,9	3/18	51,8
Društvene implikacije su osnova za određivanje budućnosti pothvata (npr. pristup obrazovanju, zdravlju, sigurnosti, uključenost, kvaliteta radnih uvjeta)	78,9	4/18	67,7
Poduzeli korake maksimiranja društvenog utjecaja svog biznisa	58	1/18	42,2
Implikacije na okoliš su osnova za određivanje budućnosti pothvata (npr. zelena ekonomija, selektivno skupljanje smeća, redukcija CO ₂ , odgovorno korištenje vode, struje i goriva..)	77,8	6/18	65
Poduzeli korake minimiziranja utjecaja pothvata na okolinu	66,1	1/18	52,2

*rang Hrvatske/broj zemalja uključenih u GEM istraživanje

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 48.

145 www.europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2287, preuzeto 27.11.2024.

146 Total Early-stage Entrepreneurial Activity – ukupna rana poduzetnička aktivnost

Većina TEA poduzetnika i ‘odraslih’ poduzetnika smatra da su društveni i okolišni utjecaji važniji od samog profita ili rasta, a s tim stavom se podudaraju i podaci prema kojima je 59,8% TEA poduzetnika i 86,6% odraslih poduzetnika identificiralo konkretan cilj vezan uz održivost te definiralo aktivnosti i kriterije za njegovo praćenje. Ovakvi stavovi predstavljaju dobru osnovu za stvaranje visoke produktivnosti uz visoku solidarnost (Singer, et al., 2024).

Tablica 37: Prilikom odlučivanja vode računa o UN ciljevima održivog razvoja - % ‘odraslih’ poduzetnika, s odgovorom DA, 2023. godine

	Hrvatska		EU
	%	Rang*	%
Znaju za 17 UN ciljeva održivog razvoja	29,4	8/16	29,6
Izabrali neki cilj kao prioritet u poslovanju i definirali aktivnosti i kriterije za praćenje	86,6	16/16	53,4
Društveni i/ili okolišni utjecaj je važniji od profita ili rasta	72,9	18/18	48
Društvene implikacije su osnova za određivanje budućnosti pothvata (npr. pristup obrazovanju, zdravlju, sigurnosti, uključenost, kvaliteta radnih uvjeta)	85,8	3/18	67,1
Poduzeli korake maksimiranja društvenog utjecaja svog biznisa	64,6	2/18	40,8
Implikacije na okoliš su osnova za određivanje budućnosti pothvata (npr. zelena ekonomija, selektivno skupljanje smeća, redukcija CO2, odgovorno korištenje vode, struje i goriva..)	85,1	3/18	65,3
Poduzeli korake minimiziranja utjecaja pothvata na okolinu	70,3	2/18	58,9

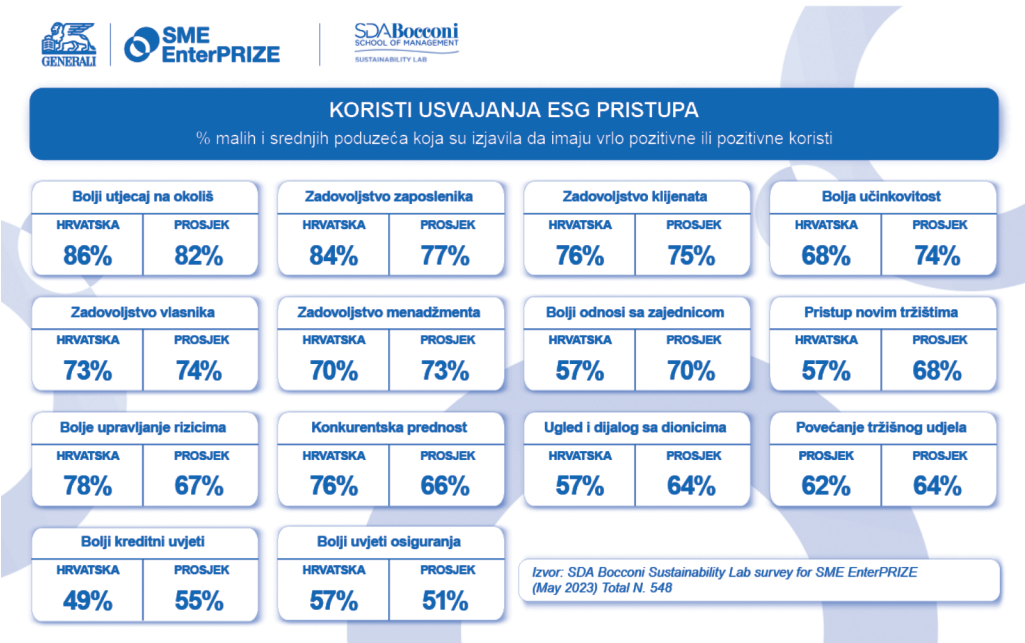
*rang Hrvatske/broj zemalja uključenih u GEM istraživanje

Izvor: Singer et al. (2024). Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023, Zagreb: CEPOR, str. 48.

Eurobarometar (2021) pokazuje da u državama članicama EU raste broj MSP-a koji ulažu najmanje 1% godišnjeg prometa u poboljšanje učinkovitosti resursa, a takva ulaganja provodi više od 40% malih i srednjih poduzeća u Austriji, Belgiji, Grčkoj, Hrvatskoj, Portugalu, Španjolskoj i Švedskoj. Gotovo polovica (47%) hrvatskih malih i srednjih poduzeća izjavila je da su mjere za poboljšanje učinkovitosti resursa smanjile troškove njihove proizvodnje. Što se tiče potpore, više od četvrtine MSP-a u EU, prema podacima Eurobarometra, vjeruje da bi savjetovanje o mogućnostima financiranja i financijskog planiranja za ulaganje u resursnu učinkovitost bilo od ključne pomoći (isto misli 28% MSP-a u Hrvatskoj). Financijski poticaji za razvoj novih proizvoda, usluga ili proizvodnih procesa prepoznati su kao ključni vodiči za MSP-a u ekspanziji zelene ponude. U Hrvatskoj čak 48% MSP-a smatra ovakve poticaje posebno značajnim.

Istraživanje koje su proveli SDA Bocconi School of Management i Generali Grupa 2023. godine, na uzorku od 1240 malih i srednjih poduzeća iz 9 europskih zemalja pokazalo je da mala i srednja poduzeća prepoznaju koristi koje im donosi održivo poslovanje (Slika 14).

Slika 14: Koristi usvajanja ESG pristupa (2023.)

Izvor: www.poslovni.hr/kompanije/rezultati-istrazivanja-inicijative-sme-enterprize-koju-su-proveli-generalisda-bocconi-mala-i-srednja-poduzeca-traze-vecu-javnu-potporu-za-unaprjeđenje-održivosti-4396009

Unatoč tome što hrvatska mala i srednja poduzeća prednosti usvajanja ESG ciljeva prepoznaju u većoj mjeri u odnosu na poduzeća iz drugih zemalja, ipak pokazuju nižu razinu integracije tih ciljeva u svoja poslovanja. U 2023. godini, samo 31% malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj napredovalo je u tranziciji prema održivosti, 12% poduzeća razmatra mogućnosti buduće implementacije ESG ciljeva, a njih 44% ne planira implementaciju.¹⁴⁷ Među hrvatskim poduzećima koja posluju održivo 84% je poboljšalo zadovoljstvo zaposlenika, 76% zadovoljstvo menadžmenta i kupaca, a 78% bolje upravlja s rizikom. Međutim, kako bi svoja poslovanja učinila održivima, sva ispitana mala i srednja poduzeća traže podršku od kreatora politika, uključujući porezne olakšice za promicanje održivih proizvoda i usluga (73% svih ispitanih MSP-ova), subvencionirana sredstva iz Europske unije za financiranje zelene tranzicije (67%), te poboljšanje obrazovanja i izgradnju novih kapaciteta (63%).

147 <https://www.sme-enterprize.com/white-paper/>, preuzeto 27.11.2024.

Glavni izazovi za mala i srednja poduzeća u području ESG izvještavanja su:¹⁴⁸

- **Financijska ograničenja:** Rastući zahtjevi za izvještavanjem ne prate rast resursa dostupnih MSP-ima. Nedostatak financijskih sredstava otežava ulaganje u potrebnu stručnost, alate i konzultantske usluge za kvalitetno izvještavanje, a može i odvratiti MSP-a od djelovanja jer povrat ulaganja nije odmah vidljiv. Osim toga, zbog nedostatka jasnih poticaja za ispunjavanje zahtjeva MSP-a često ESG izvještavanje percipiraju isključivo kao dodatni trošak.
- **Nedostatak znanja i stručnosti:** Nedostatak stručnosti u području ekologije, društvene odgovornosti i korporativnog upravljanja onemogućuje malim i srednjim poduzećima učinkovitu identifikaciju relevantnih ESG pitanja, razvoj odgovarajućih mjernih pokazatelja i integraciju ESG ciljeva u poslovne modele.
- **Promjenjiva i neujednačena regulativa:** Nedostatak jasnih smjernica i percepcija stalnih promjena u ESG regulatornim okvirima, posebice za one koji posluju u više regija ili zemalja mogu odvratiti MSP-a od proaktivnog uključivanja ESG praksi.
- **Nerazumijevanje važnosti implementacije ESG ciljeva:** Mnoga mala i srednja poduzeća smatraju kako se ESG pitanja više tiču velikih poduzeća ili određenih industrija poput proizvodnje ili energetike pa ako se nalaze u sektorima koji nemaju značajan utjecaj na okoliš ili društvo često ne prepoznaju važnost implementiranja ESG ciljeva u svoja poslovanja.
- **Kratkoročni fokus:** U malim i srednjim poduzećima pritisak ostvarivanja kratkoročnih financijskih ciljeva često je u sukobu s potrebama dugoročnih inicijativa za održivost.
- **Izazovi u lancu opskrbe:** MSP-a imaju ograničen utjecaj na prakse svojih dobavljača, osobito kada surađuju s većim poduzećima ili s poduzećima iz regija s nedovoljno razvijenim propisima.
- **Otpor promjenama u organizaciji:** Implementacija ESG ciljeva može naići na otpor zaposlenika i menadžmenta, posebice ako se percipira kao prijetnja postojećim poslovnim praksama ili profitabilnosti.

Što će se očekivati od malih i srednjih poduzeća?

Primjena europskih standarda izvještavanja o održivosti i obveza izvještavanja za velika poduzeća od javnog interesa s više od 500 zaposlenih započela je 1. siječnja 2024.¹⁴⁹ Ovi standardi dio su Zakona o računovodstvu, usklađenog s EU Direktivom 2014/95/EU, koji je na snagu stupio 2017. godine.

Postupna primjena direktive o korporativnom izvještavanju (*EU Corporate Sustainability Reporting Directive - CSRD*, 2022.) na sva poduzeća u određenom vremenskom razdoblju provodit će se prema sljedećem planu:

148 Mitra, J., & Bui, H. T. (2024). ESG and SMEs: The State of Play. www.insme.org/wp-content/uploads/2024/10/ESG-and-SMEs-The-State-of-Play.pdf

149 Hlebar, M. (2024). Nova epoha EU izvještavanja već odmiče, od 1. siječnja 2024. www.odgovorno.hr/nova-epoha-eu-izvjestavanja-o-odrzivosti-poduzeca-vec-odmice-od-1-sijecnja-2024/, preuzeto, 2.12.2024.

Rok za usklađivanje	Obveznici
1. siječnja 2025.	velika poduzeća koje su nisu obveznici nefinancijskog izvještavanja (njih gotovo 38.300)
1. siječnja 2026.	mala i srednja poduzeća (MSP) koja su na burzi, isključujući mikro poduzeća
1. siječnja 2028.	poduzeća iz trećih zemalja koja imaju značajne poslovne aktivnosti u EU

Iako pojedinačno emitiraju manje CO₂ (67 tona nasuprot 20.027 tona prosječnog velikog poduzeća), njihov ukupni doprinos emisijama CO₂ iznosi značajnih 63%.¹⁵⁰ Prema tome, i od malih i srednjih poduzeća će se sigurno očekivati da kroz opis svojih strategija i poslovnih modela naglase politike održivosti, identificiraju negativne utjecaje na okoliš, osmisle mjere za njihovo smanjenje, procijene rizike povezane s ESG pitanjima i pronađu načine upravljanja s tim rizicima. U tom kontekstu, Europska grupacija za savjetovanje o financijskom izvještavanju (EFRAG) u suradnji s Europskom komisijom, radi na razvoju ESRS standarda prilagođenih malim i srednjim poduzećima. Oni će uključivati pojednostavljenje pravila i stvaranje jednostavnijeg okvira za procjenu utjecaja i izvještavanje o ESG standardima, uzimajući u obzir ograničene resurse koja mala i srednja poduzeća imaju. Stoga će mala i srednja poduzeća svoje izvještaje moći ograničiti na:¹⁵¹

- kratak opis poslovnog modela i strategije poduzeća koji sadržavaju razinu otpornosti, mogućnosti i planova za prelazak odnosno tranziciju na održivo poslovanje, interese dionika, utjecaje i provedba strategije
- opis politika poduzeća povezanih s pitanjima održivosti
- glavne stvarne ili potencijalne štetne učinke poduzeća, kao i sve radnje koje su poduzete s ciljem utvrđivanja, praćenja, sprječavanja, ublažavanja ili otklanjanja takvih stvarnih ili potencijalnih štetnih učinaka
- glavne rizike za poduzeće povezane s pitanjima održivosti i način na koji poduzeće upravlja tim rizicima

Uvođenjem obveznog izvještavanja, i mala i srednja poduzeća dobit će alat za transparentno komuniciranje sa svim dionicima, što će pridonijeti jačanju povjerenja, promicanju odgovornog poslovanja te integraciji održivih praksi u svakodnevne aktivnosti.

Institucionalna podrška u procesu implementacije i izvještavanja ESG ciljeva

Hrvatska gospodarska komora (HGK) nudi sveobuhvatnu podršku poduzećima u njihovom nastojanju za održivijim i konkurentnijim poslovanjem. Kroz niz inicijativa poput **ESG akademije**¹⁵², **ESG rating platforme** za procjenu održivih praksi i **ESG vodiča**¹⁵³ za održivo poslovanje HGK pomaže poduzećima da bolje razumiju svoje učinke u području okolišnih,

¹⁵⁰ www.europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2287, preuzeto 27.11.2024.

¹⁵¹ <https://hrpsor.hr/izvjestavanje-o-korporativnoj-odrzivosti-3-17>, preuzeto 27.11.2024.

¹⁵² <https://www.hgk.hr/esg-akademija-hrvatske-gospodarske-komore-najava-1>, preuzeto 4.12.2024.

¹⁵³ <https://hgk.hr/esg-vodic-prakticne-smjernice-za-odrzivo-poslovanje>, preuzeto 4.12.2024.

društvenih i upravljačkih čimbenika. **ESG upitnikom**¹⁵⁴ koji je razvila, a koji je jednako prilagođen velikim, malim i srednjim poduzećima, omogućuje jednostavan i sadržajan pristup različitim aspektima održivosti, individualnim izvješćima koja uključuju usporedbe s industrijskim prosjecima, analizu pomaka u rezultatima i preporuke za daljnja poboljšanja. Uključivanje poduzeća u procjenu implementacije ESG ciljeva, kao i ocjena koja proizlazi iz ove analize pruža poduzećima mogućnost da:

- učinkovitije upravljaju održivim poslovanjem,
- budu bolje pripremljena na zahtjeve financijskih institucija, kupaca i svih dionika u svom lancu vrijednosti,
- procjene okolišnu, društvenu i upravljačku performansu svog poduzeća,
- privuku kapital i investitore kroz povoljnije uvjete financiranja i lakši pristup kapitalu,
- prate poslovni napredak i prilagode poslovnu strategiju zahtjevima EU regulative,
- analiziraju svoje poslovanje u odnosu na konkurenciju,
- unaprijede svoju reputaciju među svim relevantnim dionicima (kupcima, zaposlenicima, dioničarima, partnerima i dobavljačima)

U 2024. godini, HGK je unaprijedila ESG rating u skladu s novom regulativom i europskim standardima za izvještavanje o održivosti, najboljim praksama i tržišnim prilikama i provela istraživanje o stanju održivog poslovanja među hrvatskim poduzećima. Od 409 poduzeća, njih 170 zatražilo je detaljnu analizu i smjernice za unapređenje svojih održivih praksi. Od deset najbolje ocijenjenih poduzeća, šest dolazi iz prerađivačke industrije, što se može pripisati strogim regulatornim i tržišnim zahtjevima u području okolišnog upravljanja unutar ove industrije. No, samo 15% poduzeća provelo je procjenu klimatskih rizika i utjecaja klimatskih promjena na svoje poslovanje, što ukazuje na potrebu za većom pažnjom prema rizicima koje donose klimatske promjene.

Istraživanje također daje uvid u trenutno stanje okolišnih, društvenih i korporativnih praksi poduzeća u Hrvatskoj (Tablica 38). Iako se mogu prepoznati pozitivni primjeri u svim kategorijama, poput uključivanja žena u upravljanje i zamjene fosilnih goriva obnovljivim izvorima energije, podaci ukazuju na to da je sustavno provođenje ESG praksi još uvijek ograničeno.

¹⁵⁴ <https://www.hgk.hr/hrvatski-esg-rating>, preuzeto 4.12.2024.

Tablica 38: Rezultati istraživanja po parametrima okolišnog, društvenog i korporativnog upravljanja (2024.)

Okolišno upravljanje	Društveno upravljanje	Korporativno upravljanje
28% poduzeća računa emisije stakleničkih plinova i objavljuje podatke o emisijama	45% poduzeća ima barem jednu ženu u upravi	23% poduzeća ima ESG strategiju i Akcijski plan
62 % poduzeća ulaže u infrastrukturu i tehnologiju s ciljem zamjene korištenja fosilnih goriva s obnovljivim izvorima energije, od čega najviše mala i srednja poduzeća	77% poduzeća barem jednu ženu na upravljačkim pozicijama jednu razinu ispod uprave	50% poduzeća prilikom odabira dobavljača, provjerava i evaluira društvenu i okolišnu učinkovitost dobavljača
11% poduzeća analizira usklađenost djelatnosti s tehničkim kriterijima usklađenosti prema EU taksonomiji	64% očeva je u protekloj godini koristilo pravo na očinski dopust	

Izvor: www.hgk.hr/documents/esg-rating-rezultati-202466e98431dc841.pdf, preuzeto 17.2.2025.

Tijekom konferencije “Podržimo održivo 2024.” u kategoriji malih i srednjih poduzeća nagrađeno je poduzeće PREMIFAB d.o.o. (premifab.hr). PREMIFAB d.o.o. se bavi gospodarenjem i obradom opasnog otpada, a jedno je od samo tri poduzeća u Hrvatskoj s EMAS certifikatom. EMAS predstavlja sustav ekološkog upravljanja¹⁵⁵ koji potiče poduzeća na cirkularnost i smanjenje utjecaja na okoliš. Poduzeće PREMIFAB d.o.o. uključivanjem čak 95% otpada u svoje proizvodne procese pokazuje značajan korak prema održivosti i smanjenju utjecaja na okoliš čime optimizira korištenje resursa i energije. Ovo poduzeće pokazuje kako inicijative za održivost mogu istovremeno unaprijediti operativnu učinkovitost, poboljšati reputaciju i stvoriti konkurentsku prednost privlačenjem ekološki osviještenih potrošača.

¹⁵⁵ https://green-business.ec.europa.eu/emas_en, preuzeto 4.12.2024.

Važna terminologija i potporni dokumenti

Tranzicija prema održivijem i ekološki prihvatljivijem poslovanju zahtijeva od poduzeća da budu predvodnici tehnoloških i društvenih rješenja za održivi razvoj. O tome se, na razini europske i nacionalnih politika raspravlja već godinama. U tom kontekstu, postoji niz ključnih dokumenata i inicijativa koje postavljaju smjernice i standarde održivosti te definiraju pravac djelovanja poduzeća u ostvarivanju okolišnih, društvenih i upravljačkih ciljeva. Ti dokumenti ne samo da potiču implementaciju održivih praksi, već i osiguravaju okvir za mjerljive rezultate u području okoliša, odnosa sa zajednicom i korporativnog upravljanja:

1. **UN Global Compact (2005)**¹⁵⁶: Inicijativa s ciljem poticanja poslovnog sektora na usvajanje održivih i društveno odgovornih politika. Poduzeća članice UN Global Compacta posluju prema deset načela iz područja ljudskih prava, rada, zaštite okoliša i borbe protiv korupcije, obvezujući se na etički okvir korporativne odgovornosti koji osigurava partnerstvo i povjerenje u svrhu održivog razvoja i ostvarenja pozitivnog utjecaja na svoje okruženje. **Sva se poduzeća, bez obzira na veličinu, sektor, lokaciju ili trenutnu razinu posvećenosti održivosti, mogu priključiti ovoj inicijativi i iskoristiti različite mogućnosti kako bi potaknula svoj napredak.**
2. **Kyotski protokol (2005)**¹⁵⁷: Međunarodni sporazum o smanjenju emisije stakleničkih plinova. Hrvatski ciljevi u smanjenju emisija, preuzeti ratifikacijom protokola 2007., uključuju smanjenje emisija CO₂ za 45% do 2030. i prestanak korištenja ugljena do 2033.¹⁵⁸
3. **Principi održivog investiranja (Principles for Responsible Investment, 2006)**¹⁵⁹: UN-ova inicijativa koja potiče investitore da integriraju ESG faktore u svoje odluke o investiranju. Obzirom da ESG faktori mogu utjecati na profitabilnost investicijskih portfelja definirano je šest principa koje bi investitori trebali uzeti u obzir prilikom svoje odluke o investiranju:
 - a. Uključivanje ESG čimbenika u investicijske odluke
 - b. Aktivno sudjelovanje u upravljanju ulaganjima te uključivanje ESG čimbenika u vlasničke politike i prakse
 - c. Zahtijevanje transparentnosti o ESG pitanjima od strane poduzeća u koje se ulaže
 - d. Promicanje prihvaćanja i provedbe principa u industriji u koju se investira
 - e. Suradnja na poboljšanju učinkovitosti u provedbi principa
 - f. Redovito izvještavanje o aktivnostima i postignutom napretku u provedbi principa

¹⁵⁶ unglobalcompact.org, preuzeto 4.12.2024.

¹⁵⁷ unfccc.int/kyoto_protocol, preuzeto 4.12.2024.

¹⁵⁸ vlada.gov.hr/vijesti/hrvatska-ce-do-2030-smanjiti-emisije-co2-za-45-ciljna-godina-za-prestanak-koristenja-ugljena-2033/33277, preuzeto 4.12.2024.

¹⁵⁹ www.unpri.org/about-us/what-are-the-principles-for-responsible-investment, preuzeto 4.12.2024.

- 4. Direktiva o objavljivanju nefinancijskih informacija (2014 - EU Non-Financial Reporting Directive - NFRD):** Prva značajna EU direktiva koja je velika poduzeća obvezala da, uz objavu godišnjih izvještaja, počnu objavljivati i nefinancijske informacije (informacije o okolišnim, društvenim i ekonomskim utjecajima poduzeća na održivi razvoj). **Mala i srednja poduzeća koja kotiraju na burzama bit će obveznici nefinancijskog izvještavanja od 1.1.2026. godine.**
- 5. Pariški sporazum (2015)¹⁶⁰:** Međunarodni sporazum kojim se države obvezuju na ograničavanje globalnog zatopljenja na znatno ispod 2°C, te na težnju za ograničenjem na 1.5°C, u odnosu na predindustrijsku razinu. Smanjenje emisija stakleničkih plinova postaju pravno obvezujući, a od **poduzeća se očekuje** da prestanu koristiti fosilna goriva te da ulažu u poslovne modele koji uključuju smanjenje korištenja ugljika te poticanje zelenih zanimanja i tehnologija.¹⁶¹
- 6. EU Akcijski plan za održivo financiranje (2018)¹⁶²:** Inicijativa EU koja za cilj ima usmjeravanje kapitala prema održivim investicijama, a obuhvaća preporuke financijskom sektoru za potporu prijelaza na gospodarstvo s niskim emisijama ugljika:
- a. Definiranje jedinstvenog **klasifikacijskog sustava EU-a (taksonomije)** kako bi se znalo što se podrazumijeva pod pojmom „održivo ulaganje“.
 - b. Kreiranje jasnih **oznaka EU-a** za zelene financijske proizvode.
 - c. Pooštavanje zahtjeva za uključivanje koncepta održivosti u investicijske procese i objavljivanje informacija.
 - d. Obvezivanje financijskih savjetnika na uvažavanje klijentovih preferencija vezanih uz održivost.
 - e. Istraživanje mogućnosti prilagodbe bonitetnih zahtjeva za banke u korist održivih ulaganja.
 - f. Poboljšanje transparentnosti u korporativnom izvještavanju o klimatskim promjenama.
- 7. EU Green Deal (2019)¹⁶³:** Plan EU za ostvarivanje održivosti i smanjenje emisija stakleničkih plinova.
- 8. Osnivanje radne skupine za objavljivanje financijskih informacija povezanih s klimatskim promjenama (Task Force on Climate-related Financial Disclosures – TCFD, 2019.)¹⁶⁴:** Radna skupina je osnovana s ciljem definiranja preporuka o vrstama informacija koje bi poduzeća trebala objavljivati kako bi investitori, kreditori i osiguravatelji mogli pravilno procijeniti i odrediti cijenu rizika povezanih s klimatskim promjenama.

¹⁶⁰ www.europarl.europa.eu/topics/hr/article/20191115ST066603/eu-i-pariski-sporazum-put-prema-klimatskoj-neutralnosti

¹⁶¹ www.idop.hr/sto-stupanje-pariskog-sporazuma-na-snagu-donosi-poduzecima/, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶² ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hr/ip_18_1404/IP_18_1404_HR.pdf, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶³ EU Green Deal (2019), www.commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶⁴ www.fsb-tcf.org, preuzeto 4.12.2024.

- 9. EU Taksonomija (2020)**¹⁶⁵: Tehnički dokument koji i korporacijama i investicijskim poduzećima definira što se smatra održivim ekonomskim aktivnostima. Cilj EU Taksonomije je potaknuti ulaganja u zelenije gospodarske aktivnosti pružanjem jasnih kriterija usklađenih s Pariškim sporazumom.
- 10. Uredba o objavama povezanih s održivosti u sektoru financijskih usluga (2019/2088 - Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR, 2019)**: Europski propisi i standardi koji obvezuju financijske institucije na objavljivanje informacija o integraciji ESG rizika. To uključuje informacije o načelu „ne nanošenja značajne štete“, održivosti, negativnim utjecajima na održivost te promociji okolišnih i društvenih ciljeva održivog ulaganja dostupnim u pred-ugovornoj dokumentaciji, na web stranicama i u periodičkim izvještajima.
- 11. SASB standardi (Sustainability Accounting Standards Board, 2022)**¹⁶⁶: Industrijski standardi koji poduzećima pružaju smjernice za identificiranje rizika i mogućnosti vezanih uz održivost kao i za odabir i objavu pripadajućih mjernih pokazatelja. Na stranicama IFRS fundacije moguće je preuzeti SASB standarde za 77 različitih industrija¹⁶⁷
- 12. Globalna inicijativa za izvještavanje (GRI)**¹⁶⁸: GRI uključuje set standarda - univerzalnih, sektorskih i specifičnih - koje organizacije mogu koristiti za procjenu svojih ESG praksi. GRI standardi pomažu organizacijama u donošenju odgovarajućih odluka temeljenih na utjecaju na klimu, društvo i gospodarstvo.
- 13. Europska Direktiva o korporativnom izvještavanju (EU Corporate Sustainability Reporting Directive - CSRD, 2022)**¹⁶⁹: EU proširuje obvezu izvještavanja na mnogo veći broj poduzeća i uvodi strože zahtjeve.
- 14. Europski standardi izvještavanja o održivosti (ESRS)**¹⁷⁰: ESRS standardi pokrivaju ESG čimbenike i definiraju tri elementa poslovanja o kojima poduzeća trebaju izvještavati: a) strategiju i poslovni model, b) provedbu mjera, politika, akcijskih planova te alokaciju resursa, c) pokazatelje napretka i mjerenja. Objavljeni standardi obuhvaćaju međusektorske standarde po kojima poduzeća izvještavaju o strategiji, učincima, rizicima, prilikama, načinu upravljanja te o tematskim standardima koji pokrivaju društvene, okolišne i upravljačke teme, a koji su primjenjivi na sve sektore jednako. Također, ovi standardi uključuju i specifične, sektorske standarde koji detaljnije određuju koje informacije identificirani sektori moraju dodatno objaviti.

Ovo je opći pregled dokumenata i inicijativa vezanih uz ESG standarde. Ovisno o specifičnom području interesa ili lokalnim zakonodavnim okvirima, mogu postojati i drugi relevantni dokumenti.

¹⁶⁵ idop.hr/uredba-o-eu-taksonomiji-za-odrzivo-financiranje-faq, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶⁶ sasb.ifrs.org/blog/future-of-the-sasb-standards-what-you-need-to-know-for-2023-reporting, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶⁷ sasb.ifrs.org/standards/download, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶⁸ www.globalreporting.org, preuzeto 4.12.2024.

¹⁶⁹ eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32022L2464, preuzeto 4.12.2024.

¹⁷⁰ eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302772, preuzeto 4.12.2024.

Zaključna razmatranja

Izvešće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2024. CEPOR-ova je periodična publikacija koja opisuje stanje i performansu sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj.

U pripremi Izvešća korišteni su brojni javni domaći i inozemni izvori. Važne domaće izvore predstavljaju FINA i Državni zavod za statistiku, te godišnja izvešća institucija čije aktivnosti utječu na sektor malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj: Hrvatska banka za obnovu i razvitak, HAMAG-BICRO, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora i drugi. Najvažnije međunarodne izvore predstavljaju rezultati međunarodnih istraživanja o kvaliteti poslovnog okruženja u Hrvatskoj i performansu sektora malih i srednjih poduzeća (*Global Entrepreneurship Monitor - GEM*, Indeks percepcije korupcije, *SBA Fact Sheet* i drugi).

Iz provedene analize proizlaze zaključci kojima s obogaćuje portfolio činjenica potrebnih za oblikovanje djelotvornih politika u sektoru malih i srednjih poduzeća.

Stanje sektora malih i srednjih poduzeća i obrtništva u Hrvatskoj

U Hrvatskoj je u 2023. godini poslovalo više od 156.000 poduzeća. Ukupan broj poduzeća u petogodišnjem razdoblju od 2019. do 2023. godine povećao se za 15%. Kao i u većini zemalja svijeta, mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj imaju najveći udio u ukupnom broju poduzeća koji je i u 2023. godini u Hrvatskoj iznosio 99,7%. Sektor malih i srednjih poduzeća u 2023. godini zapošljavao je 72% od ukupnog broja zaposlenih te ostvario 54% od ukupnih prihoda i 46% od ukupnog izvoza realiziranog na razini Hrvatske.

Hrvatski poslovni sektor u 2023. godini je ostvario 41% veću konsolidiranu dobit nego 2022. godine, zahvaljujući rastu ukupne dobiti (+15,7%) i smanjenju gubitaka (-26%). Sve kategorije poduzeća poslovale su pozitivno, a mikro poduzeća su nakon iskazanog gubitka u 2022. godini (103 milijuna EUR) u 2023. godini ostvarila neto dobit od 1,3 milijarde EUR.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, potpore za samozapošljavanje u 2023. godini koristilo je 5.434 novouključenih osoba, što je 15% manje nego u 2022. godini. Najzastupljenije djelatnosti u kojima je dodijeljena potpora za samozapošljavanje u 2023. godini bile su građevinarstvo (28%), te stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (16%).

U 2023. godini bilo je aktivno 112.180 obrta, što je 10% više nego 2022. godine. Broj zaposlenih u obrtima je u porastu od 2020. godine, a u 2023. godini, u obrtima je bilo zaposleno 212.355 osoba, što je 6% više nego 2022. godine.

Poduzetništvo žena u Hrvatskoj

Iako žene čine većinu u populaciji, još uvijek je položaj žena na tržištu rada, a posebno u poduzetničkoj aktivnosti neravnopravan u odnosu na muškarce u brojnim zemljama svijeta. Prema Global Gender Gap Indeksu, Hrvatska u 2024. godini zauzima 61. mjesto od 146 zemalja, pri čemu je ekonomska uključenost žena posebno nisko rangirana (106. mjesto).

Iako sve više žena prepoznaje vlastiti poduzetnički potencijal (prema istraživanju OECD-a iz

2023.g. čak 63% ih smatra da posjeduje potrebne vještine za pokretanje poslovnog pothvata, što je 20% više od prosjeka EU) rodni jaz u samozapošljavanju u Hrvatskoj porastao je za 29% između 2013. i 2022. godine.

I dalje postoje strukturne i ekonomske prepreke, kao i tzv. "meke" barijere koje otežavaju razvoj poduzetništva žena. Ključni izazovi uključuju ograničen pristup financiranju, nedostatak umrežavanja te potrebu za dodatnim edukacijskim programima. Daljnji naponi u kreiranju programa i politika usmjerenih ka osnaživanju poduzetnica važni su za smanjivanje navedenih prepreka te ravnopravnu zastupljenost žena na tržištu rada.

Imigrantsko poduzetništvo

Globalna pandemija COVID-19, rat u Ukrajini i drugi sukobi značajno su utjecali na migracije, povećavajući broj prisilno raseljenih osoba na svjetskoj razini. U 2022. bilo je 117 milijuna raseljenih, dok se broj tražitelja azila povećao za više od 30% u odnosu na 2020. godinu. Istovremeno, migranti imaju važnu ulogu u poduzetništvu, posebice u EU, gdje je udio samozaposlenih migranata porastao s 7% u 2013. na 12% u 2022. godini.

U Hrvatskoj se imigrantski poduzetnici suočavaju s pravnim, jezičnim i kulturnim preprekama unatoč rastućem trendu samozapošljavanja i potrebi za radnom snagom. Prema podacima Eurostata, Hrvatska u 2023. godini ima visok udio samozaposlenih među migrantima u usporedbi s domicilnim stanovništvom. EU nastoji olakšati poslovanje migranata kroz inicijative poput Akcijskog plana za integraciju 2021.–2027. U Zagrebu je 2024. otvoren Centar dobrodošlice za strance, dok različite organizacije poput Impact HUB-a i Udruge SVOJA pružaju podršku imigrantskim poduzetnicima.

Posebnu ulogu imaju i obrazovni projekti i istraživanja o integraciji migranata. Iako postoje pozitivni pomaci, nedostaje sustavno praćenje imigrantskog poduzetništva u Hrvatskoj i konkretne mjere za uklanjanje prepreka u poslovanju.

Okruženje sektora mikro, malih i srednjih poduzeća

Mala i srednja poduzeća u Republici Hrvatskoj posluju u kompleksnom okruženju, u kojem veliki utjecaj na njihovo svakodnevno, ali i dugoročno poslovanje imaju Vladine politike i programi te zakonodavni i institucionalni okvir.

Krovni strateški dokument u Republici Hrvatskoj je Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, kojom se razvoj poduzetništva i obrta određuje kao jedno od prioritarnih područja javnih politika. Ciljevi i mjere nacionalnih politika usmjerenih na sektor malih i srednjih poduzeća prvenstveno se odnose na administrativno i fiskalno rasterećenje poslovanja te bolje regulatorno okruženje, u skladu sa smjernicama i preporukama na razini Europske unije.

Praćenje implementacije strateških dokumenata u praksi je otežano, budući da njihovo donošenje uglavnom nije bilo praćeno izradom akcijskih godišnjih planova, niti postoje redoviti izvještaji o izvršenju planiranih aktivnosti. Ipak, od 2023. godine vidljiv je malen, ali pozitivan pomak u tom smjeru objavom nekoliko izvješća o provedbi strateških dokumenata iz nadležnosti Ministarstva gospodarstva.

Tijekom 2023. i 2024. godine došlo je do značajnijih promjena u regulatornom okruženju, koje imaju utjecaj na poslovanje malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. Prvenstveno se to odnosi na uvođenje eura kao službene valute u Republici Hrvatskoj od 1. siječnja 2023. godine te promjene regulative poreza na dohodak na snazi od 1. siječnja 2024. godine.

Pristup financijskim sredstvima

Poduzetnička aktivnost u Hrvatskoj dominantno se (su)financira kreditima banaka, te programima koje provode Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) i HAMAG-BICRO preko kojih se, u suradnji s poslovnim bankama, plasiraju i sredstva iz EU fondova. Kao i prethodnih godina, i tijekom 2023. godine Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja je provodilo programe dodjele bespovratnih poticaja, te subvencioniranih kreditnih linija.

U okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, HBOR i HAMAG-BICRO nadležni su za provedbu financijskih instrumenata usmjerenih jačanju konkurentnosti malih i srednjih poduzeća. Najbrojniji korisnici kredita HBOR-a (86% od ukupnog broja kreditiranih projekata) u 2023. godini bila su mala i srednja poduzeća kojima je odobreno 2.272 kredita u iznosu od 477 milijuna EUR. U 2023. godini je ukupan iznos odobrenih kredita za mala i srednja poduzeća bio veći od 208 milijuna EUR (gotovo 78% više) nego u 2022. godini, dok je broj odobrenih kredita bio veći za 15%. U razdoblju od 2021. godine do 2023. godine povećao se udio alociranih sredstava usmjerenih sektoru malih i srednjih poduzeća, s 23% u 2021. godini na 45% u 2023. godini.

Iako se intenziviraju aktivnosti *private equity* fondova, u Hrvatskoj su i dalje nedovoljno razvijeni alternativni oblici financiranja poslovnih pothvata u najrizičnijim fazama, kao što su pokretanje i rast.

Edukacija za poduzetništvo

Obrazovanje za poduzetništvo jedna je od devet komponenti poduzetničkog okruženja, koja značajno utječe na poduzetničku aktivnost i razvoj poduzetničkih atributa. Prema GEM istraživanju, poduzetnički obrazovanije osobe su aktivnije u pokretanju pothvata, bolje prepoznaju prilike i imaju veće samopouzdanje u vlastite sposobnosti.

U Hrvatskoj je obrazovanje za poduzetništvo ocijenjeno kao ograničavajuća komponenta poduzetničkog okruženja, s nešto boljom ocjenom na tercijarnoj razini u odnosu na primarnu i sekundarnu.

Unatoč nekim dobrim inicijativama, postoji potreba za sustavnijim pristupom obrazovanju za poduzetništvo na svim razinama obrazovanja u Hrvatskoj, uključujući jaču integraciju u obrazovne programe te kontinuiranu edukaciju nastavnika u implementaciji poduzetničkih tema i različitim pristupima razvoju poduzetničkih kompetencija učenika i studenata.

Pristup informacijama i savjetodavnim uslugama

Broj poduzetničkih potpornih institucija (razvojne agencije, poduzetnički centri, poslovni inkubatori, znanstveno - tehnološki parkovi, centri kompetencija i slobodne zone) u Hrvatskoj je svake godine sve veći, što poduzetnicima omogućava brz i lak pristup informacijama, savjetima, edukacijama, ali i kontaktima s investitorima i konzultantima.

U financijskoj perspektivi Europske unije 2021.- 2027. sve je više mogućnosti za povlačenje sredstava iz fondova Europske unije namijenjenih malim i srednjim poduzećima. Sukladno dostupnim i javno objavljenim informacijama na mrežnim stranicama poduzetničkih potpornih institucija, analiziran je pristup informacijama o uvjetima i mogućnostima sufinanciranja projekata razvoja i podizanja konkurentnosti za sektor malih i srednjih poduzeća iz fondova Europske unije.

Analiza ukazuje da kvaliteta usluga, kao i usklađenost dostupnih usluga sa stvarnim potrebama poduzetnika i nadalje ostaje izazov daljnjeg razvoja poduzetničkih potpornih institucija. Pravovremene informacije i tehnička podrška poduzetničkih potpornih institucija sektoru malih i srednjih poduzeća pomogla bi u boljoj pripremi i učinkovitom korištenju dostupnih sredstava.

Mala i srednja poduzeća i održivost - implementacija ESG ciljeva i izvještavanje

Potreba za integracijom ekoloških, društvenih i upravljačkih (ESG - *Environmental, Social, Governance*) principa u poslovanje malih i srednjih poduzeća postaje sve izraženija. Iako, za sada, mala i srednja poduzeća nisu zakonski obvezna izvještavati o ESG principima, njihova primjena postaje ključna za dugoročnu održivost, konkurentnost, pristup novim tržištima te stjecanje povjerenja dionika i investitora. U tom procesu poduzeća ne samo da moraju uzeti u obzir vlastiti utjecaj na okoliš i društvo, već i razumjeti kako vanjski čimbenici utječu na njihovo poslovanje.

GEM istraživanje za Hrvatsku iz 2023. godine pokazuje da održivost poslovanja postaje sve važniji kriterij pri oblikovanju budućih poduzetničkih pothvata u područjima poput zelene ekonomije, upravljanja otpadom, energetske učinkovitosti i smanjenja emisija CO₂. To je posebno izraženo kod poduzeća koja su upoznata s ciljevima održivog razvoja, među kojima većina poduzima konkretne korake za maksimiziranje društvenog utjecaja svog poslovanja kao i za smanjenje svog negativnog utjecaja na okoliš.

Prema istraživanju ESG rating Hrvatske gospodarske komore, u 2024. godini, prepoznaju se pozitivni pomaci u svim kategorijama, poput uključivanja žena u upravljanje i zamjene fosilnih goriva obnovljivim izvorima energije, no rezultati ukazuju na to da je sustavno provođenje ESG praksi još uvijek ograničeno.

Unatoč rastućoj svijesti o ESG principima, mnoga hrvatska poduzeća nailaze na izazove pri njihovoj primjeni, ponajprije zbog financijskih ograničenja i nedostatka specijaliziranih znanja.

Kako bi mala i srednja poduzeća uspješno prešla na održivije poslovanje, ključna je podrška kreatora politika kroz ciljne poticaje i edukativne programe. Takve inicijative mogu ubrzati usvajanje ESG principa te pridonijeti dugoročnoj održivosti i konkurentnosti cijelog hrvatskog gospodarstva.

Mikro, mala i srednja poduzeća okosnica su hrvatskog gospodarstva, a njihov značaj se prepoznaje kroz udio u zaposlenosti, ukupno ostvarenom prihodu i izvozu. U 2023. godini je sektor malih i srednjih poduzeća ostvario udio od 72% u ukupnoj zaposlenosti, 54% u ukupnom prihodu te 46% u izvozu.

U Hrvatskoj nedostaje sustavno praćenje efekata mjera i programa koji se provode u cilju jačanja konkurentnosti sektora malih i srednjih poduzeća. Kroz svoje istraživačke aktivnosti CEPOR će i dalje pratiti najbolju praksu u svijetu i korištenjem think tank pristupa promovirati nužnost suradnje na poboljšanju okruženja u kojem djeluju mikro, mala i srednja poduzeća i obrtništvo.

LITERATURA

- Akademija za žene poduzetnice. (2024). Dostupno na: <https://awecroatia.com.hr/>. Pristupljeno 17.11.2024.
- Arambašić S., et. al. (2009). *Vježbenička tvrtka - vrata u svijet poduzetništva* (PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE). Agencija za strukovno obrazovanje: Zagreb Dostupno na: <https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Dokumenti/Vjezbenicka%20tvrtka-web.kon.pdf>. Pristupljeno 17.1.2025.
- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y. & Van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union; EUR 27939 EN; doi:10.2791/593884
- Brzozowski, J., Šimić Banović, R., & Alpeza, M. (2021). Overcoming constraints to immigrant entrepreneurship in Croatia: the role of formal and informal institutions. *Post-Communist Economies*, 34(8), 1109–1136. <https://doi.org/10.1080/14631377.2021.1928825>
- Bureau of Educational and Cultural Affairs (2024). *The Academy for Women Entrepreneurs (AWE)*. Dostupno na: <https://eca.state.gov/awe>
- Business Angels Europe (2024). Dostupno na: <https://www.businessangelseurope.com/about-us>. Pristupljeno: 20.12.2024.
- CRORIS – Projekt 'Institucionalna potpora migrantskim poduzetnicima i digitalnim nomadima u Hrvatskoj: socioekonomski i pravni aspekti' (2024). Dostupno na: <https://www.croris.hr/projekti/projekt/6935>
- Delić, A., & Orlović, M. (2023). Bridging the gap: Mapping the services of business support institutions for SMEs, *Proceedings of Interdisciplinary Management Research (IMR)*, pp. 38-56
- Derenčinović Ruk, M. (2020). Private equity fondovi i hrvatsko iskustvo. *Zbornik PFZ*. 70 (6). str. 783-824.
- Dibrova, A. (2015) Business angel investments: risks and opportunities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 207, str. 280 – 289
- DreamBuilder (2024.) *DreamBuilder Programs*. Dostupno na: <https://dreambuilder.org/>
- Državni zavod za statistiku (2024). *Broj i struktura poslovnih subjekata u prosincu 2023*. POSL-2023-1-1/4. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58275>
- European Business Angels Network (2024). *EBAN Annual Statistics Compendium for 2023*. Dostupno na: <https://www.eban.org/eban-annual-statistics-compendium-for-2023/>. Pristupljeno: 15.1.2025.
- European Commission, (2019). Key competences for lifelong learning, Luxembourg: Publications Office of the European Union
- European Environment Agency. (n.d.). *Best Available Techniques (BAT) to cut the use and impact of hazardous chemicals*. Dostupno na: <https://www.eea.europa.eu/en/european-zero-pollution-dashboards/indicators/best-available-techniques-bat-to-cut-the-use-and-impact-of-hazardous-chemicals>. Pristupljeno: 4.12.2024.
- European Investment Fund (2011). *Business Angels in Germany EIF's initiative to support the non-institutional financing market*. Dostupno na: https://www.eif.org/news_centre/publications/eif_wp_2011_011_Business_Angels_in_Germany.pdf. Pristupljeno: 17.12.2024.
- European Migration Network. (2024). *Annual Report on Migration and Asylum 2023*. Dostupno na: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/84da11ab-a2b4-48f8-9279-05249b742335_en?filename=EMN_ARM2023_final_110724_0.pdf
- European Website on Integration. (2024). *Croatia: Series of events for International Migrants' Day*. Dostupno na: https://migrant-integration.ec.europa.eu/index.php/event/croatia-series-events-international-migrants-day_en. Pristupljeno 2.12.2024.

- Europska komisija (2024). *Annual Report on European SMEs 2023/2024*. Brussels: European Commission. Dostupno na: https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/news-events/news/ec-publishes-20232024-annual-report-european-smes-2024-07-25_en. Pristupljeno: 12.1.2025.
- Europska komisija (2024). *Održiva Europa do 2030*. Dostupno na: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_hr
- Europska komisija (2024). *SME Performance Review 2024 – Croatia country sheet*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/60557>
- Europska komisija (2018). *Akcijski plan: Financiranje održivog rasta*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hr/ip_18_1404/IP_18_1404_HR.pdf. Pristupljeno 4.12.2024.
- Europska komisija (2019). *Delivering the European Green Deal*. Dostupno na: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en. Pristupljeno 4.12.2024.
- Europska komisija (2020). Komunikacije Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija *Akcijski plan za integraciju i uključivanje za razdoblje 2021.–2027*. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758>. Pristupljeno 6.12.2024.
- Europska unija (2022). *Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Union*. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Europska unija (2023). *Official Journal of the European Union*. Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302772. Pristupljeno 4.12.2024.
- Europski parlament (2019). *EU i Pariški sporazum: Put prema klimatskoj neutralnosti*. Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/topics/hr/article/20191115STO66603/eu-i-pariski-sporazum-put-prema-klimatskoj-neutralnosti>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Eurostat (2024). Database. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/database>
- Eurostat (2024). Employment and activity by sex and age - annual dana. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en
- Eurostat (2024). *Self-employment by sex, age and country of birth*. Dostupno na: https://doi.org/10.2908/LFSA_ESGACOB. Pristupljeno: 4.12.2024.
- Financijska agencija – FINA (2024). *Analiza udjela žena poduzetnica u vlasničkoj strukturi trgovačkih društava – razdoblje od 2019. do 2023. godine*. Dostupno na: <https://www.fina.hr/novosti/analiza-udjela-zena-poduzetnica-u-vlasnickoj-strukturi-trgovackih-drustava-razdoblje-od-2019.-do-2023.-godine>
- Financial Stability Board. (n.d.). *Task Force on Climate-related Financial Disclosures*. <https://www.fsb-tcfd.org>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Financijska agencija – FINA (2024). *Financijski rezultati poduzetnika u 2023. godini – razvrstani po veličini*. Zagreb: FINA
- Financijska agencija – FINA (2024). *Registar godišnjih financijskih izvještaja za 2022. i 2023. godinu*. Dostupno na: <https://www.fina.hr/javne-usluge-za-poslovne-subjekte/registri/registar-godisnjih-financijskih-izvjestaja>
- Financijska agencija – FINA (2024). *Rezultati poslovanja poduzetnika u 2023. godini, po županijama*. Zagreb: FINA
- Financijska agencija – FINA (2024). *Rezultati poslovanja poduzetnika u 2023. godini, po područjima djelatnosti*. Zagreb: FINA
- Francesca Caselli, et al. (2024). *Migration into the EU: Stocktaking of Recent Developments and Macroeconomic Implications*. IMF, WP/24/211.

- Global Entrepreneurship Monitor – GEM (2023). *Global Entrepreneurship Monitor 2023/24 Women's Entrepreneurship Report*. Dostupno na: <https://gemconsortium.org/report/202324-womens-entrepreneurship-report-reshaping-economies-and-communities-2>
- Global Reporting Initiative (n.d.). *Home page*. <https://www.globalreporting.org>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Grad Zagreb – Centar dobrodošlice (2024). Dostupno na: <https://zagreb.hr/centar-dobrodoslice/200866>. Pristupljeno 5.11.2024.
- Hrvatska banka za obnovu i razvitak – HBOR (2020). *Strategija poslovanja Hrvatske banke za obnovu i razvitak za razdoblje 2020.-2024.*, Hrvatska banka za obnovu i razvitak. Dostupno na: <https://www.hbor.hr/wp-content/uploads/2020/02/HBOR-strategija-2020-2024.pdf>
- Hrvatska banka za obnovu i razvitak – HBOR (2024). *Poduzetništvo mladih, žena, početnika i ostalih posebnih segmenata*, Hrvatska banka za obnovu i razvitak. Dostupno na: <https://www.hbor.hr/poduzetnistvo-mladih-zena-pocetnika-i-ostalih-posebnih-segmenata/648>
- Hrvatska banka za obnovu i razvitak – HBOR (2024). *Godišnje izvješće grupe Hrvatska banka za obnovu i razvitak za 2023. godinu*. Dostupno na: <https://www.hbor.hr/financijsko-poslovanje-izvjesca-i-planovi/52>. Pristupljeno: 20.12.2024.
- Hlebar, M. (2024). *Nova epoha EU izvještavanja već odmiče, od 1. siječnja 2024*. Odgovorno.hr. Dostupno na: <https://www.odgovorno.hr/nova-epoha-eu-izvjestavanja-o-odrzivosti-poduzeca-vec-odmice-od-1-sijecnja-2024/>. Pristupljeno 2.12.2024.
- Hrvatska narodna banka – HNB (2024). *Godišnje izvješće 2023*. Zagreb. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/analize-i-publikacije/redovne-publikacije/godisnje-izvjesce>
- Hrvatska narodna banka – HNB (2024). *Kamatne stope*. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/kamatne-stope>. Pristupljeno 15.11.2024.
- Hrvatska narodna banka – HNB (2024.) *Pokazatelji poslovanja kreditnih institucija*. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/financijski-sektor/druge-monetarne-financijske-institucije/kreditne-institucije/bankovna-supervizija/pokazatelji-poslovanja-kreditnih-institucija>. Pristupljeno: 21. 11. 2024.
- Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (2024.) *Godišnje izvješće za 2023. godinu*. Zagreb.
- Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (2023). *Godišnje izvješće za 2022. godinu*. Zagreb.
- Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (2022). *Godišnje izvješće za 2021. godinu*. Zagreb.
- Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA (2024). *Leasing tržište*. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/regulativa/leasing-trziste/>. Pristupljeno: 12.12.2024.
- Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA (2024). *Društva za upravljanje*. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/publikacije/mjesecna-izvjesca/>. Pristupljeno: 12.12.2024.
- Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA (2024). *Godišnje izvješće za 2023*. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/publikacije/godisnje-izvjesce/>. Pristupljeno: 15.12.2024.
- Hrvatska gospodarska komora. (n.d.). *ESG vodič*. Dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/esg-vodic05076687e501ba15a.pdf>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Hrvatska obrtnička komora (2023). *Statistički pregled: Obrtništvo u brojkama XII/2022*. Dostupno na: https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2023-03/Obrtni%C5%A1tvo_u%20brojkama_%20OUB_XII_2022.pdf
- Hrvatska obrtnička komora (2024). *Obrtništvo u brojkama XII/2023*. Dostupno na: https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2024-03/Obrtni%C5%A1tvo_u%20brojkama_%20OUB_XII_2023.pdf. Pristupljeno: 12.12.2024.

- Hrvatska udruga banaka – HUB (2024). HUB analize – Inflacija i kamatne stope: nova stvarnost 2024., HUB analize, broj 78.
- Hrvatski sabor (2013). *Strategija razvoja poduzetništva Republike Hrvatske 2013. - 2020.* Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_11_136_2926.html
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2024). *Korisnici potpora za samozapošljavanje Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u 2023. godini.* Zagreb: HZZ
- IKEA. (n.d.). *IKEA Sustainability Strategy.* Dostupno na: https://www.ikea.com/global/en/images/IKEA_Sustainability_Strategy_20241030_c2780faca.pdf. Pristupljeno 20.12.2024.
- IMIN – *Your Voice Matters.* (2024). Dostupno na: <https://www.imin.hr/your-voice-matters/>. Pristupljeno: 17.11.2024.
- Institut za društveno odgovorno poslovanje (n.d.). Dostupno na: *Uredba o EU taksonomiji za održivo financiranje FAQ.* <https://idop.hr/uredba-o-eu-taksonomiji-za-odrzivo-financiranje-faq>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Institut za društveno odgovorno poslovanje (n.d.). *Što stupanje Pariškog sporazuma na snagu donosi poduzećima?* Dostupno na: <https://www.idop.hr/sto-stupanje-pariskog-sporazuma-na-snagu-donosi-poduzecima/>. Pristupljeno 4.12.2024.
- International Centre for Migration Policy Development (ICMPD) (2024). *Migration Outlook 2024.* Dostupno na: <https://www.pragueprocess.eu/en/resources/repository/33-reports/469-icmpd-migration-outlook-2024>
- International Monetary Fund (2024). *IMF Annual Report 2024: Resilience in the Face of Change.* Dostupno na: <https://cdn.sanity.io/files/yg4ck731/production/305c76ee35a5e231ed9b2720ff64d8f980a4101e.pdf/English%202024%20IMF%20Annual%20Report.pdf>
- Invest Europe (2024). *Central & Eastern Europe PRIVATE EQUITY STATISTICS - Statistics on Fundraising, Investments, & Divestments* Dostupno na: <https://www.investeurope.eu/research/activity-data/>. Pristupljeno 20.12.2024.
- Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture. Dostupno na <http://reg.mingo.hr/pi/public/>
- Katsinis, A., Lagüera-González, J., Di Bella, L., Odenthal, L., Hell, M., Lozar, B. (2024). *Annual Report on European SMEs 2023/2024.* Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2024, doi:10.2826/355464
- Konferencija o integraciji osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita. (2024). Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Integracija%20osoba%20kojima%20je%20odobrena%20me%C4%91unarodna%20za%C5%A1tita%20-%20prijenos%20dobrih%20praksi%20na%20europskoj%20i%20me%C4%91unarodnoj%20razini.pdf>. Pristupljeno: 22.10.2024.
- Mason. C. (2011). *Business angels.* World Encyclopedia of Entrepreneurship. Dana, L., P., (ur.), Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham
- McAuliffe, M., & Oucho, L. A. (2024). *World Migration Report 2024.* Geneva: International Organization for Migration (IOM). Dostupno na: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>
- McCallum E., Weicht R., McMullan L. & Price A., (2018). *EntreComp into Action: get inspired, make it happen* (M. Bacigalupo & W. O'Keeffe Eds.), EUR 29105 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg ISBN 978-92-79-79360-8, doi:10.2760/574864, JRC109128
- Microsoft. (n.d.). *Sustainability.* <https://www.microsoft.com/en-us/sustainability>. Pristupljeno 20.11.2024.
- Ministarstvo financija - Porezna uprava (2025). *Porezni sustav Republike Hrvatske.* Dostupno na: www.porezna-uprava.hr

- Ministarstvo gospodarstva (2019). *Strateški plan Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta za razdoblje 2020.-2022.* Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/pristup-informacijama-4924/strategije-planovi-izvjesca-i-ostali-dokumenti/strateski-plan-ministarstva/ministarstvo-gospodarstva-poduzetništva-i-obrta-8073/8073>
- Ministarstvo gospodarstva (2024). *Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva za 2024. i 2025. godinu.* Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/print.aspx?id=7625&url=print>
- Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2021). *Program Konkurentnost i kohezija 2021. – 2027.* Dostupno na: <https://eufondovi.gov.hr/eu-fondovi/program-konkurentnost-i-kohezija-2021-2027/>
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (2023). Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/AkcijskiNacionalniPlan/Nacionalni-plan-razvoja-sustava-obrazovanja-za-razdoblje-do-2027.pdf>. Pristupljeno 17. 1. 2025.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (2019). Kurikulum međupredmetne teme poduzetništvo za osnovne i srednje škole. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html. Pristupljeno 17.1.2025.
- Mitra, J., & Bui, H. T. (2024). *ESG and SMEs: The State of Play.*
- Naputak o Jedinственном registru poduzetničke infrastrukture (NN 45/22).
- OECD & European Commission (2023). *The Missing Entrepreneurs 2023: Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment.* OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/230efc78-en>
- OECD (2024). *International Migration Outlook 2024.* OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/50b0353e-en>
- OECD/European Commission (2023). *The Missing Entrepreneurs 2023: Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment,* OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/230efc78-en>
- Olgić Draženović, B., Rudelić, M., Buterin, V., Žigman, A., Peša, A., Maté, M., ... & Draženović Kostelac, D. (2023). *ESG zahtjevi–izazovi i prilike za hrvatsko gospodarstvo.*
- Platforma za poduzetništvo žena. (2024.) LinkedIn. <https://www.linkedin.com/company/platformazena/posts/?feedView=all>
- Principles for Responsible Investment (n.d.). *What are the Principles for Responsible Investment?* Dostupno na: <https://www.unpri.org/about-us/what-are-the-principles-for-responsible-investment>. Pristupljeno 4.12.2024.
- QCA Research (n.d.). *ESG in Small and Mid-Sized Quoted Companies.* Dostupno na: https://centaur.reading.ac.uk/94646/1/QCA_Research_Report_ESG_in_Small_and_Mid-Sized_Quoted_Companies.pdf. Pristupljeno 2.12.2024.
- RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006H0962>. Pristupljeno 17.1.2025.
- Saheel Chodavadia, et al. (2024). *Immigrant Entrepreneurship: New Estimates and a Research Agenda.* Working Paper 24-068. Dostupno na: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/24-068_ea168005-112d-42ef-afba-9c1dd36117c1.pdf
- SASB Standards (n.d.). *Future of the SASB Standards: What You Need to Know for 2023 Reporting.* Dostupno na: <https://sasb.ifrs.org/blog/future-of-the-sasb-standards-what-you-need-to-know-for-2023-reporting>. Pristupljeno 4.12.2024.
- SASB Standards (n.d.). *Standards Download.* Dostupno na: <https://sasb.ifrs.org/standards/download>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Singer, S., Šarlija, N., Pfeifer, S. i Oberman Peterka, S. (2024). *Što čini Hrvatsku (ne)poduzetničkom zemljom? GEM Hrvatska 2023.* Zagreb: CEPOR. Dostupno na: <https://www.cepor.hr/GEM-2023.pdf>

- SME EnterPRIZE (n.d.). *White Paper*. Dostupno na: <https://www.sme-enterprize.com/white-paper/>. Pristupljeno 27.11.2024.
- Starbucks (2020). *C.A.F.E. Practices: Starbucks approach to ethically sourcing coffee*. Dostupno na: <https://www.about.starbucks.com/press/2020/cafe-practices-starbucks-approach-to-ethically-sourcing-coffee/>. Pristupljeno 20.11. 2024.
- The Heritage Foundation (2025). *Index of Economic Freedom*. Dostupno na: <https://www.heritage.org/index/>
- The World Bank (2024). *Business Ready (B-READY) 2024*. Dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/businessready>
- Transparency International (2025). *Corruption Perceptions Index*. Dostupno na: [https:// www.transparency.org/en/cpi/2024](https://www.transparency.org/en/cpi/2024)
- Udruga stranih vlasnika poduzeća u Splitsko-dalmatinskoj županiji. (2024). Dostupno na: <https://www.fboahr.com/>. Pristupljeno 17.11.2024.
- Udruga SVOJA (2024). Dostupno na: <https://svoja.eu/hr/>. Pristupljeno: 2.12.2024.
- United Nations Framework Convention on Climate Change. (n.d.). *Kyoto Protocol*. Dostupno na: https://unfccc.int/kyoto_protocol. Pristupljeno 4.12.2024.
- United Nations Global Compact. (n.d.). *Home page*. Dostupno na: <https://www.unglobalcompact.org>. Pristupljeno 4.12.2024.
- Vig, S. (2023). *Poslovna etika* (2. izd.). Codupo Compliance.
- Vlada Republike Hrvatske (2021). *Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine*. Dostupno na: <https://hrvatska2030.hr/>
- Vlada Republike Hrvatske (2021). *Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026*. Dostupno na: <https://planoporavka.gov.hr>
- Vlada Republike Hrvatske (2021). *Plan oporavka: O planu*. Dostupno na: <https://planoporavka.gov.hr/o-planu/9>
- Vlada Republike Hrvatske (2023). *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana Strategije za procjenu ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva za razdoblje od 2023. do 2027. godine za 2023. godinu*. Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/UserDocImages/GLAVNO%20TAJNI%C5%A0TVO/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Nacionalnog%20plana%20-%20Strategija%20za%20procjenu%20ekonomskog%20u%C4%8Dinka%20propisa.pdf>
- Vlada Republike Hrvatske (2023). *Nacionalni program reformi 2023*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocImages/2016/Sjednice/2023/Travanj/212%20sjednica%20VRH/Nacionalni%20program%20reformi%202023.pdf>
- Vlada Republike Hrvatske (2023). *Strategija za procjenu ekonomskog učinka propisa na sektor malog i srednjeg poduzetništva u razdoblju od 2023. do 2027. godine*. Dostupno na: <https://mingo.gov.hr/UserDocImages/Internacionalizacija/Dokumenti/Strategija%20za%20procjenu%20ekonomskog%20u%C4%8Dinka%20propisa%20na%20sektor%20malog%20i%20srednjeg%20podzetni%C5%A1tva%20za%20razdoblje%20od%202023.%20do%202027.%20godine.doc>
- Vlada Republike Hrvatske. (2014). *Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014. - 2020*. Ministarstvo poduzetništva i obrta,. Dostupno na: https://mingo.gov.hr/UserDocImages/GLAVNO%20TAJNI%C5%A0TVO/Strategija.%20planovi%20i%20ostali%20dokumenti/Strategija_razvoja_poduzetni%C5%A1tva_zena_RH12117.pdf
- Vlada Republike Hrvatske. (2021). *Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021. – 2026*. Dostupno na: <https://planoporavka.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Plan%20oporavka%20i%20otpornosti%2C%20srpanj%202021..pdf?vel=13435491>
- Vlada Republike Hrvatske. (n.d.). *Hrvatska će do 2030. smanjiti emisije CO2 za 45%, ciljna godina za prestanak korištenja ugljena 2033*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/hrvatska-ce-do-2030-smanjiti-emisije-co2-za-45-ciljna-godina-za-prestanak-koristenja-ugljena-2033/33277>. Pristupljeno 4. prosinca 2024.

- World Economic Forum (2024). *Global Gender Gap Report 2024*. Dostupno na: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/>
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći. NN 143/13
- Zakon o kreditnim unijama. NN 141/2006, 25/2009 i 90/2011
- Zakon o *leasingu*. NN 141/13
- Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture. NN 93/13, 113/13, 41/14, 57/18 i 138/21
- Zakon o unapređenju poduzetničke infrastrukture. NN 57/18, 138/21

Web stranice

- www.beyourownboss.hr
- www.bpw.hr/platforma-za-poduzetnistvo-zena
- www.cepor.hr
- www.cesi.hr
- www.glaspoduzetnika.hr
- www.hamagbicro.hr
- www.hbor.hr
- www.hgk.hr
- www.hok.hr
- www.hsuz.hr
- www.hukreditneunije.hr
- www.hup.hr
- www.mingo.gov.hr
- www.mrezazena.com
- www.radnica.org
- www.skolazazivot.hr/medupredmetne-teme
- www.womeninadria.com

CEPOR

Centar za politiku razvoja malih
i srednjih poduzeća i poduzetništva

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva je neovisni *policy* centar koji se bavi problematikom malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. CEPOR je osnovan 2001. godine na temelju sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo Hrvatska.

Institucionalni osnivači CEPORa su: Ekonomski institut Zagreb, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku - Ekonomski fakultet u Osijeku, Institut za međunarodne odnose Zagreb, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, REDEA Razvojna agencija Međimurje – Čakovec, IDA Istarska razvojna agencija – Pula, Centar za poduzetništvo Osijek, Institut Otvoreno društvo Hrvatska i UHIPP Udruga hrvatskih institucija za poticanje poduzetništva.

Misija CEPORa je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća na razvoj gospodarstva Hrvatske. CEPOR želi doprinijeti oblikovanju poduzetničke kulture, te stvaranju stimulativnog institucionalnog i regulatornog okvira za poduzetničko djelovanje.

CEPOR

Trg J.F. Kennedy-a 7, Zagreb

www.cepor.hr

CEPOR

Centar za politiku
razvoja malih
i srednjih poduzeća
i poduzetništva

H^BOR

Hrvatska banka za obnovu i razvitak

HAMAG **BI^{RO}RO**